

s é d

2016. tél

séd
Veszprémi kritikai lap
2016. ősz
Megjelenik évente négyszer
Szerkesztik:
Demel Eszter, Géczi János, Gopcsa Katalin, Ladányi István, Perlaki Claudia
E szám szerkesztői:
Demel Eszter, Géczi János, Ladányi István
Szerkesztőségi titkár:
Pintér Viktória
Lapterv: Somody Péter
Tördelés: Dénes Tamás
Fotó: Gáspár Gábor
Felelős kiadó: Horváth Géza dékán
Kiadja a Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kara
Levelezési cím: Séd folyóirat, Pannon Egyetem MFTK, Sziveri János Intézet, Egyetem u. 10., 8200 Veszprém
E-mail: seed.veszpreem@gmail.com
http://sziveriintezet.mftk.uni-pannon.hu
Nyomda: OOK-Press Kft., Veszprém
ISSN 2416-0628
Megjelenik Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata támogatásával

SZÁMUNK SZERZŐI
András Ferenc <i>filozófus</i>
Balcsik Tamás <i>Kinga irodalomtörténész</i>
Bartuc Gabriella <i>újságíró, kritikus</i>
Berta-Szénási Panna <i>egyetemi hallgató</i>
Brunner Attila <i>művészettörténész</i>
Csizmadia Károly <i>biológiatanár, zoopedagógus</i>
Csuhai István <i>szerkesztő, kritikus</i>
Éltető Erzsébet <i>kulturális szervező</i>
Erdélyi Ágnes <i>karnagy, zenetanár</i>
Farkasné Molnár Csilla <i>művelődésszervező</i>
Földes Györgyi <i>irodalomtörténész, az MTA tudományos munkatársa</i>
Földesi Ferenc <i>nyá. ezredes</i>
Fülöp Barnabás <i>egyetemi hallgató</i>
Gáspár Gábor <i>fotóriporter</i>
Géczi János <i>író, lapunk szerkesztője</i>
Golden Dániel <i>dramapedagógus</i>
Gopcsa Katalin <i>művészettörténész, lapunk szerkesztője</i>
Hegyeszalmi László <i>képzőművész, a Művészetek Háza igazgatója</i>
Horváth Virág <i>egyetemi hallgató</i>
Kilián László <i>író, publicista, szerkesztő, a Művészetek Háza igazgatóhelyettese</i>
Kovács Attila <i>zeneszerző, zongorista</i>
Kovács Benjámin <i>egyetemi hallgató</i>
Kovács Jenifer <i>blogger</i>
Krámer György <i>koreográfus</i>
Ladányi Ibolya <i>tanár, fordító</i>
Leitner Vera <i>egyetemi hallgató</i>
M. Tóth Antal <i>ny. egyetemi tanár, orvos</i>
Márkusné Vörös Hajnalka <i>főlevéltáros</i>
Nagy András <i>egyetemi oktató</i>
Parapatics Andrea <i>középiskolai tanár, egyetemi oktató</i>
Pelczéder Katalin <i>egyetemi oktató</i>
Pintér Viktória <i>a Sziveri János Intézet munkatársa</i>
Rácz Annamária <i>egyetemi hallgató</i>
Rainer Pál <i>történész</i>
Rostetter Szilveszter <i>orgonaművész</i>
Rostetterné Nagy Rita <i>zenetanár, karnagy</i>
Schreiber Márta <i>könyvtáros</i>
Semsák Liza <i>egyetemi hallgató</i>
Sirató Ildikó <i>irodalomtörténész</i>
S. Lackovits Emőke <i>néprajzkutató</i>
Somogyvári Lajos <i>neveléstörténész</i>
Szarvas Melinda <i>kritikus, doktorandusz</i>
Tokos Bianka <i>irodalmár</i>
Zsigmondné Simon Klára <i>középiskolai tanár</i>

Tartalom

2	Márkusné Vörös Hajnalka Levelesházi tékák A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára műemlék iratszekrényei
4	Parapatics Andrea Folytatólagosság a bizonytalanság korában Folyóirat-bemutatók: <i>Alföld.</i> Íróportrék: Térey János. Pannon Egyetem, Sziveri János Intézet, Veszprém, Vár u. 39., Sztár Katalin terem, 2016. október 12.
5	Kovács Attila Avantgárd reneszánsz <i>Az Ensemble Mandel koncertje a Dubniczay-palotában.</i> Művészetek Háza, Veszprém, 2016. október 8.
8	Krámer György Kémiai menyező <i>Ladik Katalin és Sörös Zsolt zenei performansza.</i> Veszprém, Dubniczay-palota, Moholy-Nagy László-terem, 2016. szeptember 24.
10	Leitner Vera Időt játszani <i>Dikció-akció Bataritával.</i> Beszélgetőtársa: Sirató Ildikó. Pannon Egyetem, Színháztudományi Tanszék, 2016. október 5.
11	Nagy András Meghitt szorongásaink <i>Tanár úr, kérem.</i> Karinthy Frigyes regénye alapján. Rendezte: Oberfrank Pál. Veszprémi Petőfi Színház. Bemutató: 2016. szeptember 24.
12	Semsák Liza Operett az operetben Florimond Hervé – Albert Millaud: <i>Nebáncsvirág.</i> Rendezte: Szeles József. Vezényel: Oberfrank Péter. Veszprémi Petőfi Színház. Bemutató: 2016. október 7.
13	Bartuc Gabriella – Géczi János Faustok villámfényben 1–2. Balázs Attila: <i>A VoltEmber.</i> Zene: Dezső Antal – szaxofon, Kovács Benedek – gitár, Waszlavik Gazember László – tangóharmonika, Szabó Enikő – ének. Rendezés, játéktér, jelmez: Tóth Loon. Videoeffektek: Buda Tamás. Veszprémi Petőfi Színház, Latino-vits–Bujtor Játékszín, Veszprém. Ösbemutató: 2016. október 15.
16	Horváth Virág A néma főszereplő Géczi János – Likó Marcell – Vad Fruttik: <i>A Bunkerrajzoló – zenés életrekonstrukció.</i> Színpadra alkalmazta: Vándorfi László – Molnár Ervin – Lenchés Márton. Díslettervező: Khell Csörsz. Jelmeztervező: Justin Júlia. Koreográfus: Krámer György és Vári Bertalan. Rendező: Vándorfi László. Ösbemutató. Veszprém, Pannon Várszínház, 2016. november 5., szombat.
18	Bartuc Gabriella A belső utak drámája
20	Zsigmondné Simon Klára Az írástudók felelőssége Kertész-emlékülés a Pannon Egyetem Irodalom- és Kultúratudományi Intézetében. Veszprém, 2016. október 13.
20	Fülöp Barnabás Kegyhely nélküli zarándoklat <i>Íróportrék: Kemény István. Kritikai beszélgetések: Borsik Miklós.</i> A Sziveri János Intézet rendezvénye. Pannon Egyetem, Vár u. 39., Sztár Katalin terem
21	Kovács Benjámin Irodalmi nyelvcseré... Vagy nyelzavar? <i>A Vár Ucca Műhely</i> 2016/1. számának bemutatója. Veszprém, Dubniczay-palota, 2016. szeptember 29.

52	Földesi Ferenc Jutas. Altisztképző épület A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára épülete, Veszprém, Török Ignác utca 1.
53	Brunner Attila Kreatív kerítések
55	Gopcsa Katalin A békesség kertjei <i>Veszprémi Történelmi Szalon 15. Veszprémi sírkertek.</i> Vendégek: Gy. Lovassy Klára, Földesi Ferenc, Tóth János. Házigazda: Márkusné Vörös Hajnalka. A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, 2016. október 27.
56	Illyés Gyula <i>Gólyamagány</i> című versének kézírata (Géczi János tulajdona)

Számunkat Gáspár Gábor fényképeivel illusztráltuk.

a	séd
az alábbi helyeken kapható:	
• Egyetemi Könyvtár és Levéltár Veszprém, Wartha Vince utca 1.,	
• Pannon Egyetem B épület, porta Veszprém, Egyetem utca 10.,	
• Pannon Egyetem MFTK Veszprém, Vár utca 39.,	
• Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata Polgármesteri Hivatala Veszprém, Óváros tér 1.,	
• Hangvilla Veszprém, Brusznai Árpád u. 2.,	
• Utas és Holdvilág Antikvárium Veszprém, Szabadság tér 13.,	
• Eötvös Károly Megyei Könyvtár Veszprém, Komakút tér 3.,	
• Művészetek Háza Veszprém, Vár utca 29.,	
• Városi Művelődési Központ Veszprém, Dózsa György utca 1.	

- 22 Tokos Bianka
Motívumok mentén
Arany Zsuzsanna *Desiré kalandjai* című kötetének bemutatója.
Veszprém, Művészetek Háza, Dubniczay-palota, 2016. október 5.
- 22 Szarvas Melinda
Csak úgy, szabadon sztorizgatni
Arany Zsuzsanna: *Desiré kalandjai: Nicolas Sztavrogin életrajza*. Vár Ucca Műhely, Veszprém, 2016.
- 23 Schreiber Márta
Ember az olvasólámpa fényében
Olvasólámpa Géczy János íróval, költővel. Művészetek Háza, Dubniczay-palota, 2016. október 20.
- 24 Éltető Erzsébet
GreCSÓKOLLár
Greco Krisztián író és Kollár-Klemencz László zenész közös műsora. Országos Könyvtári Napok, 2016. október 9.
- 24 Horváth Virág
Őszirmi huncutságok
Madárarajzba mentett mesék – Őszirmi zenék és mesék. Kovács Gáborján és Császár Róbert (Bran Együttes) estje. Veszprém, Utas és Holdvilág Antikvárium, 2016. október 27.
- 25 Kilián László – Pelczéder Katalin
Az állatias szemérem 1–2.
Bestiarium Zircense. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, PE MFTK Éjszakai Egyetem, Veszprém, 2016. november 15.
- 26 Somogyvári Lajos
Nagyon is létező
Varga Richárd: *Nem létező*. Lemezbemutató koncert. I. Veszprémi Egyetemi Színpadi Találkozó, Veszprém, 2016. október 14.
- 26 Balcsik-Tamás Kinga
Nincs másik élet
A 30y lemezbemutató koncertje. Expresszó, Veszprém, 2016. október 28.
- 27 Rostetter Szilveszter
Újraéledő kórusfesztivál
XI. Nemzetközi Romantikus Kórusfesztivál. Veszprém, 2016. október 14–16.
- 28 Kovács Jenifer
Katartikusan depresszív fényorkán
Vad Fruttik- és Esti Kornél-koncert, Budapest Park, 2016. szeptember 23.
- 29 Rostetterné Nagy Rita
A Concerto Budapest koncertje nyomán
A Concerto Budapest hangversenye. Vezényelt: Keller András. Hangvilla, 2016. szeptember 21.
- 30 Erdélyi Ágnes
A zenei örökség útja
Zenetörténeti előadások a Hangvillában. Első és második évad
- 30 M. Tóth Antal
VVV 60
Veszprém Város Vegyeskarának jubileumi koncertje. Veszprém, Hangvilla, 2016. szeptember 25.
- 31 Ladányi Ibolya
Vegyeskari leltár
A hatodik évtized, Veszprém Város Vegyeskarának jubileumi évkönyve 2006–2016. Szerkesztette Somfai Balázs és Erdélyi Ágnes. Kiadja: Veszprém Város Vegyeskara Egyesület, Veszprém, 2016.
- 32 Géczy János
Négy szócikkben egy kiállításról
Magyar Grafika jubileumi vándorkiállítás. Veszprém, Eötvös Károly Megyei Könyvtár, 2016. szeptember 16. – szeptember 30.
- 33 Sirató Ildikó
Észak-északkelet
Gáspár Gábor fotográfus *Észak Észak* című kiállítása. Művészetek Háza – Dubniczay-palota – Magtár, Veszprém, Vár u. 29. A kiállítás megtekinthető 2017. január 15-ig. A megnyitó elhangzott 2016. november 4-én
- 33 Golden Dániel
Univerzumok találkozása
I. Veszprémi Egyetemi Színházi Találkozó, 2016. október 14–16.
- 34 Somogyvári Lajos
Rendszerek és emlékművek
Albert Ádám: *Emlékmű infláció*. A Szilágyi László Utcagaléria kiállítása. 2016. szeptember 19. – október 16.
- 35 Gopcsa Katalin
Inkább étlen három napig, mint tea nélkül egy napig
Nyitott szemmel. Somogyi Márk fotóművész gyűjteményes kiállítása. Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém, 2016. augusztus 20. – október 30.
- 35 Farkasné Molnár Csilla
Új színek egy testvérvárosi kapcsolat szöttezésén
Észt programok a Veszprém Finnugor Kulturális Főváros 2016 eseménysorozatban. Filmestek, kiállítások, gyermek- és irodalmi programok, vetélkedők, szabadtéri rendezvények
- 36 Rác Annamária
Interaktív játék bábokkal, kutyákkal
Kinizsi Pál. Históriais játék Tóth Kálmán hőskölteménye alapján. Írta: Dió Zoltán. Rendező: Szőke Kavinszki András. Rendezőasszisztens: Nagy Krisztina. Báb- és díszletterv: Pálfi Andrea. Zeneszerző: Gavrucza Nagy László. Kabóca Bábszínház, Szent Mihály-napi búcsú, Szentháromság tér, Veszprém, 2016. szeptember 25.
- 37 András Ferenc
Láthatatlan történet
A nevezetes névtelen. Fikciós dokumentumfilm Hamvas Béláról. Filmvetítés és beszélgetés. Művészetek Háza/Dubniczay-palota – László Károly Gyűjtemény, Veszprém, Vár utca 29. 2016. november 8.
- 38 Berta-Szénási Panna
Zoo, a nagy nevelő
A Kittenberger Kálmán Növény- és Vadaspark pedagógiai programja
- 39 Csizmadia Károly
Az élőhelyek nagykövetei
Zoopedagógia a Veszprémi Állatkertben
- 40 Csuhai István
Joga van billenni
Mikus Sándor: *Ülő nő korsóval* (bronz, 1962), Veszprém, Hóvirág-lakótelep
- 42 S. Lackovits Emőke
Szent Mihály, az utolsó ítélet angyala
Az Utolsó Ítélet angyala – Szent Mihály alakja a művészetekben. Kamarakiállítás a Laczkó Dezső Múzeumban. Veszprém, 2016. szeptember 24. – 2016. december 31.
- 43 Géczy János
A pozsonyi példa
Viktor Hulík: *Geo-Mover*. Művészetek Háza, Csikász Galéria, Veszprém. 2016. szeptember 17. – október 4. Megnyitó: N. Mészáros Júlia művészettörténész
- 45 Pintér Viktória
Lépésvariációk
Zenés tárlatvezetés Viktor Hulík kiállításán. Csikász Galéria, Művészetek Háza. Tárlatvezetők: Hegyeshalmi László, Kovács Attila, Veszprém, 2016. október 27.
- 46 Hegyeshalmi László
Lacus. Nincsen megírva. 8 pont
Szilágyi 50. „A Különbségek szigete”. Szilágyi László festőművész (Veszprém 1966. október 17. – Veszprém, 2007. február 3.), Szilágyi László Utcagaléria, Veszprém, 2016. október 17. – 2017. február 28.
- 48 Földes Györgyi
Barátságos geometria
Fajó János Szabad forma című kiállítása. Veszprém, Művészetek Háza/Modern Képtár – Vass László Gyűjtemény, 2016. július 16. – 2016. november 15.
- 50 Rainer Pál
A nyílvezzővel átlótt medvés címerű ház egykori tulajdonosa
Dubniczay 250 – „Ez tehát az én akaratom...” Dubniczay István hagyatéka, a zirci Reguly Antal Múzeum és Népművészeti Alkotóház, valamint a veszprémi Művészetek Háza közös kiállítása. Veszprém Művészetek Háza, Dubniczay-palota, 2016. október – 2017. január

Tartalomjegyzékünk a hátsó belső borítón folytatódik.

Míves, szép szekrények, mesterremek jelzik, hogy egy-egy korszak mennyire becsülte meg korának dokumentumait. A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára három értékes műemlék szekrényt őriz, mindhármát az iratok rendezése után készítették.

Levelesházi tékák

A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára műemlék iratszekrényei

Fotó: Gáty István

A levéltár dísztermében foglalkozásunk címerként áll tiszteletet parancsolóan az 1782-ben készült L alakú, szlavóniai tölgyfából faragott „armarium”, amelynek teljes szélessége – kiterítve – kilenc méter körül van, felső párkánymagassága 3,30 méter. Hosszú, fáradságos munkával rendezték a várbeli megyeházába (1767-ben) költöző archívum addig magánházakban, a mindenkori jegyzőknél őrzött, hosszú éveken át felhalmozott, minden rendezés nélkül beömlésztett iratait. A munka befejeztével díszes oromzatára büszkén faragták fába az 1782-es évszám mellé a vármegye címerét, a lecsüngő makkal díszített tölgyfát és a háromtornyú várkapumotívumot. Még be sem fejezték a munkát, amikor II. József megszüntette a megyerendszert, s Veszprém megyét a győri kerülethez csatolva költözésre ítélte az iratokat is. Az utaztatástól ismét összezilált archívumnak csak 1794-től lett szakszerű gondozója Ányos Antal, majd Balassa Ignác személyében. Maga a szekrény legalább háromszor költözött: a régi, várbeli megyeházából az új, 1887-ben megépült székházba, majd onnan 1979-ben a volt piarista rendházba helyezett megyei levéltárba (Vár utca 12.), végül 2005-ben a jelenlegi székházba (Török Ignác u. 1.). Az almárium felfelé nyitható ajtócskákkal zárt loculusaiban (rekeszeiben) őrizték Veszprém Vármegye Közgyűlésének iratait 1639-től 1841-ig (közel 100 iratfolyóméternyi jegyzőkönyv és a hozzá tartozó főlíók). A később keletkezett iratok már kiszorultak a gyönyörű szekrényből. Szakszerű restaurálására 1980-ban került sor.

A díszterem melletti szobában kapott helyet a Veszprémi Káptalan Hiteleshelyi Levéltárának ugyancsak tölgyfából faragott, íves oromzatú barokk szekrénye, amelyben a káptalan hiteleshelyi

működésének iratait (bevallási jegyzőkönyveket, végrendeleteket, birtokbaiktató- és adományleveleket) őrizték 1635-től 1873-ig, a közjegyzői hivatalok megalakításáig. 1908-ig az átépítés előtti barokk székesegyház sekrestyéjének emeleti helyiségében őrzött együttes a püspöki palotába került, majd az államosítás után (1951) a vármegyei almárium sorsában osztozott.

Veszprém városának „levelesházi tékája” a legfiatalabb a három műemlék szekrény közül, 1827-ben, a városi iratok első nagyobb rendezése után készült el. A városi archívumban őrzött jogbiztosító levelek értéke a veszprémi polgárságnak a szabad királyi városi rangért folytatott pereskedése során értékelődött fel. A közel száz évig (1746–1836) tartó perfolyamban a földesurak – a veszprémi püspök és a káptalan – álláspontjával szemben bizonyítékként vonultatták fel a középkori és a török kori iratokat, a püspökkel folytatott perek anyagát, amely a több évtizedes pereskedés miatt egyre nehezebben volt követhető. A város szabad státusát bizonyító iratokat a mindenkori városi főjegyzők – 1746-ban Varasdy Imre, 1764-ben Horváth János, 1775-ben Bizvássy Pál, 1782-ben Bodó István, az 1790-es években Tóth Mihály, majd 1805-től Csirke János – őrizték és készítették elő a város álláspontjának védelmében. Az utolsó nagy per 1807-ben indult: ekkor kezdték el a teljes városi archívumot lajstromozni, amelynek munkálatai 1825–1826-ban felgyorsultak és látványos eredményt hoztak. A városi tanács 1826-ban megállapította, hogy a regesztrálás előrehaladása miatt tékáról kell gondoskodni, „minthogy a mostani inkább fűszerszámos vagy más kalmárportékáknak, semmint leveleknek való”.

Az „archívumbéli téka” elkészítésével Török Mihály veszprémi asztalosmestert bízták meg. A református Török család generációkon keresztül asztalosmesterséggel foglalkozott, apja és fia is a veszprémi céh tagjai voltak, és a mindennapi asztalosmunkánál bonyolultabb feladatokat is sikeresen megoldottak. (A Bakonyi Múzeumban lévő remekrajz-gyűjteményben is szerepelnek munkáik: íróasztal, oltár, szekrénytervek.) A „tékának rajzolatya” a tanács tetszését megnyerte, „mivel alkalmas és a mostani ízléshez mérsékelt csinosassággal bír”. A három ajánlat közül (tölgyfából, diófából és polírozva) a tanács a natúr diófa tékát választotta, üvegezett ajtókkal és a Jordán Bernát helybéli lakatos által készített zárrakkal. A copf stílusú, 5 polcsoros szekrény a közép-európai bútorművészetre jelentős hatást gyakorló német típust képviseli. A szekrényt faszögek felhasználásával állították össze, négy pár ajtaja (almárioma) a kinyitás után betolható volt az állványzatba. Tetején rácsos pártázat fut végig, amelyre az intarziás berakás technikáját utánóztatva mitológiai alakokat festett a mester: az embert segítő, isteni erőket jelképező Poszeidont aranyszekerével és

Fotók: Bontó László

szárnyas lovaival, Thészeuszt és Minotauruszt, továbbá a termékenység hozó Dionüszoszt.

Az elkészült új tékát 1928. december 4-én állították fel a Fecskendőház emeletén (Vár utca 1.), a Városháza kitakarított és kimeszelt levelesszobájában. A 415 cm széles szekrénybe helyezte el Csirke János városi főjegyző a jegyzékbe foglalt fontosabb iratokat és okleveleket (1009-től), a közgyűlési jegyzőkönyveket (1712-től) és a 29 hatalmas kötegben összeállított „különbféle irományok” sorozatát (1611–1805-ig), amelynek akkor készült mutatói ma is használhatók. Hiába tettek azonban erőfeszítéseket az archívum rendezésére, a bírósághoz benyújtott iratok összegyűjtésére, a veszprémiek nem arattak nagy sikert érveikkel. A küzdő felek nem voltak egy súlycsoportban. A főrendi nagybirtokos veszprémi püspök, aki a megye örökös főispáni tisztét is betöltötte, befolyását a pesti-pozsonyi-bécsi kormányhivatalokban is hatványozottan tudta érvényesíteni. A küzdelem a város vereségé-

vel végződött, miután utolsó felterjesztésüket a megye 1833-ban, majd a Helytartótanács 1836-ban elutasította. A szekrényt 1968-ban dr. Ditrói József, Veszprém Város Tanácsának elnöke adta át könyvjóváírással a levéltárnak, addig a város őrizte hűségesen.

Az egykor egymásnak feszülő csoportok, nagy múltú szervezetek (a vármegye, a veszprémi káptalan és Veszprém város) archívumainak megmaradt iratait ma savmentes dobozokban, dexion salgó polcokon, egymás mellett tároljuk, figyelve a legoptimálisabb tárolási feltételekre. A műemlék szekrények elvesztették eredeti funkciójukat, látogató csoportoknak, konferenciák résztvevőinek mutatjuk meg, mint egy-egy korszak fontos örökségét. Történetükhöz és a levéltári emlékezethez immár az is hozzá tartozik, hogy ehhez az írásomhoz felhasználhattam az egykori nagyra becsült levéltárigazgatónak, Takáts Endrének (1907–1984) a róluk szóló előtanulmányát is.

Márkusné Vörös Hajnalka

Akik részt vettek október 12-én a Várban az Alföld irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat veszprémi bemutatóján és azt követő beszélgetésen Térey Jánossal, évtizedeket utazhattak időben, és több száz kilométert térben (lélekben, persze). A debreceni székhelyű folyóiratot Szirák Péter főszerkesztő, valamint Lapis József és Herczeg Ákos szerkesztők képviselték.

Folyóirat-bemutatók: Alföld. Íróportrék: Térey János. Pannon Egyetem, Sziveri János Intézet, Veszprém, Vár u. 39., Szitár Katalin terem, 2016. október 12.

Ladányi István, a Sziveri János Intézet mint házigazda intézetvezetője őszinte érdeklődésről árulkodó kérdései révén egy óra leforgása alatt teljes képet kaphatott a közönség a folyóirat múltjáról, változásairól, jelenéről és jövőbeli terveiről. Az 1950 óta folyamatosan (akkor *Építők* címen, majd 1954 óta jelenlegi címén) megjelenő művészeti folyóirat állandóságának titka a megfontolt, áldozatokra is képes, kooperatív munka, valamint az egyetemváros Debrecen támogatása, úgy az önkormányzat, mint az Alföld Stúdió néven működő szabadszeminárium részéről, amely 1971 óta biztosítja a fiatal szerzői utánpótlást a lap számára, s fordítva: a megjelenést a pályakezdő – nem csak debreceni – tehetségek számára, akár antológiák formájában is. Ez egyúttal kockázatot is jelent, amelyet Áfra János, a szépirodalmi rovat új vezetője küldetészerűen vállal. A megújulás tehát fontos jegye a lap hagyományainak, s e kettősség önmagában garancia a folytatólagosságra. Megfontoltság jelentkezik abban a szerkesztőségi döntésben is, hogy bár a város több helyi

és nem csak irodalmi vonatkozású beszámolót várna a laptól, ebben nem kívántak az aktualitásokra gyorsan reagáló *KULTer* online portál riválisaként működni, amelynek szerkesztői gárdája részben fedésben van az *Alföld*del (a *KULTer* főszerkesztője Áfra János, a litKULT rovat szerkesztője Herczeg Ákos). Korábbi weboldalát megszüntetve az *Alföld* nemrég egy külön alrovatot kapott a portál oldalán (<http://kulter.hu/category/alfold>).

Az *Alföld* célja az „örökkévalóságnak dolgozni” – hangzott el többször is a beszélgetés során. Ezért ragaszkodnak a nyomtatott megjelenéshez is – az online lehetőségek kihasználása mellett (az *Arcanum* jóvoltából immáron a teljes archívum elérhető digitálisan). Ezért kívánnak fokozatosan nagyobb teret adni a nemzetköziségnek (legutóbb például a műfordítással foglalkozó tematikus számmal). Ezért tervezik olyan további tematikus blokkok kiadását, amelyek sokrétűségükkel, nemzetközi és interdiszciplináris vetületükkel a diskurzusok tudományos igényű folytatását biztosítják és hosszabb távú szakmai felhasználhatóságot tesznek lehetővé. Előremutató a folyóirat hozzáállása a határon túli magyar irodalomhoz is: önmagát az egyetemes irodalmi vérkeringés részének tartja, amelyben regionális különbségekről gondolkodni valójában értelmét veszti. A trianoni döntéssel kényszerűen széttagolt területekkel személyesen is tartják a kapcsolatot.

Legfrissebb számuk igazolja a beszélgetés során elhangzott elveiket. A 2016/10. számban (a felsorolás nem törekszik teljességre)

a debreceni kötődésű szerzők (Uri Dénes Mihály, Ágoston Tamás) mellett határon túliak is szerepelnek (Kovács András Ferenc, Markó Béla), tanulmányokat pedig a tematikus '56-os blokk mellett (az egyik írás szerzője az Alföld-díjas Gömöri György) az MTA–ELTE Általános és Irodalomtudományi Kutatócsoport fiatal kutatójától, Pataky Adriennről, valamint az ELTE doktorjelöltjétől, Nagy Dánitól közölnek.

A debreceniség volt a fő kapocs, amellyel Szirák Péter főszerkesztő, irodalomtörténész, kritikus azt est második felében Térey Jánosra irányította a figyelmet. A „jó képességű városfürkésző” (Szirák Péter meghatározása) debreceniként látta meg a napvilágot, és állítja, hogy ez teszi számára szerethetővé a várost, egyúttal ez jogosítja fel a kritizálására is. Otthonának ma már Budát tekinti, két éve jelent meg az *Átkelés Budapesten* című kötete, amelynek verses novellái a főváros ismert és kevésbé ismert helyszínein vezetik végig az olvasót. Új, készülő regénye viszont a Káli-medencében játszódik, azért, mert szerinte ez a terület azon kevesek egyike, ami nem változott meg a szocializmusban sem. Tudjuk, e kultikus táj időközben divatossá, s ezzel „önmaga paródiájá”-vá is vált: „...és ezzel eljött az én időm” – zárja le indoklását szatirikusan Térey, de megnyugtatja közönségét azzal, hogy a táj szerethető lesz a regényben.

A napokban megjelent *Kazamaták* című drámáját még 2003-ban írta Papp Andrásval közösen, és 2006-ban mutatták be a Kátóna József Színházban. A 1956. október 30-i eseményekről szóló darabot hangsúlyozottan nem évfordulós alkotásnak szánták, a piaci igények azonban egyértelműen az újabb megjelenés mellett szóltak. A szerző beszélt pályája kezdetéről is, arról, hogy első könyvét (*Szétszóratás*, 1991, Cserépfalvi) azért írta át (2011, Parnasszus), hogy az időközben megtalált hangjához igazítsa, de a kamaszos lázadást és a kompozíciót megőrizte. Úgy gondolja, a szóhasználat átírható, miként Caravaggio is javított később festményein.

Az utolsó kérdésre adott válasza (Sikeresnek tartja-e magát?) horatiusi zárszót adott a beszélgetésnek. A boldogság, csakúgy, mint a siker, nehezen körülírható fogalom, érzés, ezért inkább úgy fogalmazott Térey: megnyugtatónak tartja, hogy reggeltől estig, a hét minden napján azzal foglalkozhat, ami még 16 éves korában vált szenvedélyévé, ebből él családjával, és (egy fél éves olvasószerkesztői állástól eltekintve) soha nem is kényszerült más munkák végzésére. A kezdettől jó hangulatban zajlott est Térey János verseinek a felolvasásával, majd a közönség kérdéseinek megválaszolásával, kötetlen beszélgetéssel zárult.

Parapatics Andrea

Folytatólagosság a bizonytalanság korában

Avantgárd reneszánsz

*Az Ensemble Mandel koncertje a Dubniczay-palotában.
Művészetek Háza, Veszprém, 2016. október 8.*

Merész vállalkozással, korabeli autentikus hangszerekkel és szintetizátorral a reneszánsz és a kortárs zene szintézise szólalt meg a Dubniczay-palota nagytermének kortárs képzőművészeti alkotásai között. Az avantgárd hatású és tökéletes hangzású koncertet a közönség vastapsa zárta. Méltán! Siker ez Mandel Róbertnek és társainak, valamint az ötletgazda Hegyeshalmi Lászlónak is.

Belépve a koncerttérbe a pódiumon nyugvó viola da gamba és a tekerőlant mellett felállított hangosító berendezés, a három darab laptop, a mikrofonok és az a furcsa, bőröndszerű tok, amely a szintetizátort rejtette, már éreztettem, hogy itt valami szokatlanra kell felkészülni. Így is lett, de erről egy picit később.

Hegyeshalmi László igazgató rövid bevezetője méltatta az Ensemble Mandel és Mandel Róbert kortárs zene területén végzett munkáját. Szeretettel és tisztelettel ad teret a Művészetek Háza azoknak a kortárs törekvéseknek, amelyek sohasem a „megmutatom magam” közönségnek szólnak, hanem azoknak a nyílt elméjű, magasabb horizonton szemlélődni képes, az újra, a változásra nyitott embereknek, akik egyébként ezen a koncerten is – nem túl nagy számban – megjelentek. Mandel Róbert a köszönet mellett méltatta is az igazgató kortárs művészetek támogatása mellett letett hitét. És higgyék el, nem voltak ezek tiszteletkörök.

És akkor most pár szót a szintetizátorokról. Szögezzük le mindenekelőtt: a szintetizátor elektro- és hangmérnökök által zenészek számára készített, *kreatívan használható hangkeltő eszköz*. Ezt csak azért mondom, mert a sablonosan gondolkodók szemében ez valami könnyűzene (ilyen egyébként nincs, értékes és értéktelen van!) számára készített, zenészpótló „micsoda”.

Sajnos van ilyen is, de azt a zenei konfekcióiparban használják. Ezen az estén a kompozíció szerves részeként, igazi zenészek szólaltatták meg. Történetileg ez a hangszer is bejárta a maga útját, ahogy a többi hangszer is átalakuláson ment át. 1878-ban szólal meg először Elisha Grey *musical telegraph*-ja, hogy aztán a moduláristól a mintavételezés (sampling) technológiáig mindent beléjük építhessenek. A cél pedig természetes módon nem létező hangok keltése, vagy létező hangszerek, akár az emberi hang imitációja. Itt az este folyamán – koncert előtt kicsit kukucskáltam – egy moduláris analóg szintetizátor és pár digitális (sampling) hangkeltő egység és a laptopokon rögzített hangminták szólaltak meg.

Tehát a koncert!

A közel egyórás mű Bingeni Szent Hildegárd (1098–1179) által komponált darabra épül, amelyet Kerestes Szabolcs (számítógépek) és Baráth Bálint (szintetizátorok) kortárs kompozíciói gazdagítanak. Az apátnő korának igencsak érdekes személyisége. Vezető egyházi ember, de természettudománnyal és zenével is foglalkozik, misztikus szemléletű. Szembe megy Rómával, majd az önmarketing korabeli alkalmazásával stabilizálja helyzetét. Zenéje alapvetően a gregoriánumból merít, de elrugaszkodik a *cantus firmus*tól. Ez azért

nagy merészség, mert az egyházi zenében a 11–12. században csak a gregoriánumból lehetett dallamot választani. A gregoriánum maga a Földközi-tenger mentén élő népek Gergely pápa által összegyűjtött dallamkincse, amit a Szent Péter-bazilika oltárához láncolt könyvbe jegyezték le, innen a neve: odaláncolt dallam (*cantus firmus*). Ezen tehát túllép Hildegárd, és merészebben nyúl a dallamokhoz, a szekund- és terclépéseknél nagyobb hangközöket használ, több oktávra kiterjeszti a hangterjedelmet. Dallamait leírta, így az utókor számára fennmaradtak. Az Ensemble Mandel ezeket egészíti ki kortárs elemekkel. Érdekes mű ez, nagyon tudatosan építkezik. Az alkotók pontosan tudják, hogy meddig mehetnek el, hogy egységes érzet maradjon a hallgatóban. Ez is sikerült. A darab végére teszik a fő súlypontot, de kellő érdekességű és zenei értékű elemek szólalnak meg a darab több pontján is (például a középtájt elhangzó vidám reneszánsz dallam). A tekerőlanton Mandel Róbert, a viola da gambán Szabó Zsolt nagyon otthon vannak a reneszánsz muzsikában, de azok a ritmikai és néha improvizatív elemek, amelyekkel operálnak, a mai zenei irányzatokban való jártasságukat is mutatják. Nagyon szerethető Andrejszki Judit manírmentes, gazdagon frazeált szopránja. A sóhajok, szövegek és dallamok, amelyek az újkori kompozíció részei, ihletettek és őszinték. A liturgikus szövegek latinul szólalnak meg, és fokozzák a zene autentikus érzetét. Mandel Róbert hangsúlyozza, hogy csapatának nagyon fontos tagja Kádár Mihály hangmester. Egyetértek! Régen hallottam ennyire részletekben gazdag, minden zöngét hallhatóvá tévő, kiegyensúlyozott, bársonyos, mégis erőteljes hangzást. Persze maga a terem se rossz akusztikájú. A szintetizátorok, számítógépek többnyire statikusan vannak jelen. A folyamatosan kitarított bársonyos, kórusált (*modulációs technológia, amely egy adott hangot felhangokban gazdagabbá téve teltebb hangzást eredményez*) analóg baszszus szintetizátor hang mellett megjelenő hangmintákra (sampling), ritmikai elemekre és effektekre korlátozódik használatuk. Itt éreztem egy kicsi bátortalanságot, talán kaphatna több szólisztikus szerepet ez a hangszer, hiszen szinte végtelen hangilehetőség van benne. Kivétel ez alól a darab befejező (*Gloria*) része. Nos, itt a hangulat nagyon felfokozottá válik, ritmikus *tutti* az egész, hogy aztán a szinte alig hallható befejező és koncertzáró „ámen” után a közönség pár pillanatig tanácstalan maradjon. De kitör a taps – vastaps –, és megérdemelten. Jó volt ott lenni!

A kísérletezés az emberi élet és elme szubsztanciája, szubsztrátuma, intelligenciánk offenzív eleme a fennmaradásunkhoz. A Művészetek Háza és Hegyeshalmi László küldetése a kortárs művészetek – a kísérletezők – támogatására mindenképpen megbecsülendő.

Kovács Attila

Kémiai menyegző

Ladik Katalin és Sörös Zsolt zenei performansa. Veszprém, Dubniczay-palota, Moholy-Nagy László-terem, 2016. szeptember 24.

Gyülekezőnk a Dubniczay-palota kertjében. Kávé, csodálatos panoráma, gyönyörűen vöröslik az ég alja Veszprém felett. Hangulatba hoz, lecsendesít, elsimítja a mai nap hordalékát. Mintha csak az est szervezői rendelték volna meg a látványt, előjátéknak. Festmények, műtárgyak között sétálunk fel az előadás helyszínére, a Moholy-Nagy-terembe. Szeretem ezt a helyet, mindig azt érzem, mire felérek ide, alkalmasabb nézővé, befogadóbbá válok, mint amikor elindultam.

Maroknyian várakozunk Ladik Katalin és Sörös Zsolt előadására. A játéktérben asztal, rajta halomban mindenféle instrumentum, tárgyak, vezetékek, elektromos küttyük. A halom közepén fekvő hegedű (brácsa?). Korpusz férfi – Sörös Zsolt – tesz-vesz, rendezkedik. Hangol. Elmélyülten. Olyan elmélyülten, ahogy csak egy, a dolga fontosságában végtelenségig biztos férfi tud. Kipillant néha ránk, nem vagyunk benne az univerzumában. A mikrofonállványhoz lép, konferrál: *Kémiai menyegző*, zenei performansz.

Érett, elegáns, fekete ruhás nő – Ladik Katalin – érkezik lassan, kimérten a térbe. A mikrofonállványhoz lép. A két ember, a Nő és a Férfi egymásra néz. A nő belesóhajt a mikrofonba, a férfi a húrok közé csap. Ladik Katalin hangja kristálytisztán cseng. Szavak nélkül artikulál, dallam nélkül zenél, minden hamisságtól mentes. A hangképekből egy nő, pontosabban „A NŐ” rajzolódik ki. Csupa vágy, csupa odaadás, maga az erotika. Erotikus élményt nyújt. A birtokba vevéstől és teljes feloldódástól a szerelmi éhségen és kielégülésen át a csalódottságig, a szemrehányásig mindent felvonultat. Pajkosság, incselkedés. Harag és magány. Düh és öröm. Egy élet, egy nő élete zajlik előttünk, konkrét szavak nélkül. A lélekből keltett emberi

hang által meséli el önmagát. Hozzá tartozik a test, az arcjáték, de a lényeg a hang.

Közben Sörös csépel, reszeli, húzza-vonja hangkeltő eszközeit, potmétereket tekerget. Csupa ritmus, csupa vastag hang, érces rezgés és erő, férfias tonalitás, komponált hangszönyeg. Elszántan, konok odaadással dolgozik. Fontos dolga van. Megszólaltat mindent, ami a keze ügyébe akad. Csengettyűt, vibrátort, fémet, fát, mindent.

Él, létezik egymás mellett a Férfi és a Nő. Egymáshoz képest, egymáshoz viszonyítva, egymásról nem sok tudomást véve. Két magány ad ki egy egészet. A hangulat egyre vehemensebb, egyre jobban pörög. Pörög a „túl zajos magány” (*Hrabal*). A tetőpontra a Férfi hirtelen a húrok közé fúj. A hangszerbe helyezett mikrofon felerősíti ezt a különös rezgést. Pillanatnyi csend, a Nő odaáll egész közel a Férfi mellé. Most ketten fújják. Két kilégzés egyesül, rezgeti a hangszertestre feszített húrokat. Nincs dallam, nincs ritmus, nincs hangerő. Csak együtt fújják. Szélnek gyenge, sóhajnak erős. Olyan – nyomorult.

Szétválnak. A Nő a tér szélén lévő ruhafogashoz megy, átöltözni kezd. Öltönyt húz. Ladik Katalin olyan sikkesen, olyan természetességgel ölti magára a férfigom-

bolású ruhadarabokat, mintha világegyetében öltönyben járt volna. Ahogy csak egy nő tud bánni bármely ruhadarabbal. Majd a mikrofonhoz lép. Szónokol, ágál, kér és parancsol, ért és méltatlankodik ez e nemet váltott emberi lény. Se arcjátéka se testbeszéde, se a hangképzés-technikája nem változott, mégis mindene más. Most a Férfi lép a ruhafogashoz, átöltözik ő is. Sörös olyan esetenül húz szoknyát, tesz idétlen kalapot a fejére, ahogy csak egy férfi tud bánni számára idegen tárgyakkal. Szánalmas, esendő. Arca előtt fityeg a kalap szalagja. Még néhány hang, cintányéron síró-csikorgó vonó. A Nő megsimogatja a Férfi arcát. Az átöleli őt a cintányérral. Így, összebújva lassan, nehezen haladva kivonulnak a térből.

Nem karcol meg, nincs katarzis, nincs ítélet. Fajsúlyos mosoly van. Gender – mondja Ladik az előadás utáni levezető mondataiban. A terem félhomályos sarkából Kassák figyel. (*Szandi Sándor fejszobra*.) Elindulok haza, szépen, csendesén. Jó helyen voltam, láttam férfit és nőt egymásra ítéltetve. Elteszem. Jöhet a holnap hordaléka.

Krámer György

Bata Rita, avagy művésznevén Batarita a Magyar Táncművészeti Főiskolán végzett, táncegyüttest alapított itthon, de ideje nagy részét külföldön tölti. Táncművész, koreográfus, tanár, rendező, aki nem tartja még magát butohtáncosnak, annak ellenére sem, hogy Japánban már elismerik ebben a sokrétű műfajban.

Időt játszani

Dikció-akció Bataritával. Beszélgetőtársa: Sirató Ildikó. Pannon Egyetem, Színháztudományi Tanszék, 2016. október 5.

Séd, 2016. nyár, 88–89. old.

A ritkán hallott butoh, ez a kortárs japán táncstílus inkább körül-, mint leírható, Batarita maga is több oldaláról közelíti meg. Egyfelől „földtáncként” fordítható mozgásművészeti forma, másfelől csator-

na, mely az emberi testen keresztül hoz fel – avagy vissza – olyan asszociációkat, benyomásokat, melyeket a civilizált huszonegyedik századi ember már mélyen lefojtott magában. A butoh rengeteg műfajt összekötő, generáló alkotói irányzat, mely nem fél előhívni és táncba vinni az ősit, az elemit, s ennek ellenére rettentően fiatal, hiszen a huszadik század derekán dolgozta ki alapjait Tatsumi Hijikata és Kazuo Ohno. A két táncművész hátat fordított a mesterkéltnek, a régóta cipelt, jelentésüket veszített beidegződéseknek, s valami tiszta, mély, eredeti forrás felé mozdultak el. Belső élményekről és erőterekről táncol a butoh, tudatot és tudattalant mozgat, felszínre hoz és megnyit. Hátat fordít a nőnek és a kabukinak, ugyanakkor merít belőlük.

„Kapukat nyitunk, melyek mögé a hétköznapi ember nem mindig szeretne benézni. Nem egy kérdés felmerül a nézőkben, amelyeket felnőttként már nem szeretnének megfogalmazni, s ez ijesztő lehet”, mondja Bata Rita nyugodtan és valahogy mélyen; személyiségéből sugárzik az az értékrend, melyet művészetével képviselni kíván. Sirató Ildikó irodalom- és színháztörténész kérdésére elmondja: nem baj, ha fájnak ezek a felismerések, ha fáj a művészet. Hiszen, ha

nyitunk az érzékeken túlira, úgyis eljön a feloldás. Ezért már megéri, hogy fájjon.

„Érezhető a színpadon, hogy a nézők közül ki nyitott, és ki az, aki eleve előítéletekkel jött az előadásra. Érzékelhető a köztünk lévő kapcsolat minősége, valamint a nézők közti kölcsönhatások is. De meg kell tanulni kizárni, kezelni ezt, nem *hatni akarni* a közönségre. Aki saját ideával érkezik, az nem nyitott, s nem rám kíváncsi. Ezt az impulzust ki kell zárni, nem szabad kölcsönhatásba lépni vele.” Bata Rita folyamatosan kísérletezik, s erre számos utazása, külföldi projektje alkalmával több lehetősége is nyílt.

Bangkokban nemzetközi tánciskolában tanított, és nagyon örült neki, hogy ugyanakkor ő is tanulhatott: tai chit egy kínai, aikidót egy japán mestertől. A koreai kulturális minisztérium meghívására 4 koreográfussal alkothattak egy közösen létrehozott előadásban, de dolgozott és tanult Svájcban, több kelet-európai országban, továbbá Mexikóban, Szingapúrban, Japánban, Dél-Koreában, Equadorban is. Szeret új helyekre megérkezni, új energiákat befogadni, de az utóbbi időkben szeretett volna kicsit lelazulni, hazajönni. Korábban évi 8-10 hónapot utazott, de most már, mint mondja, válogat.

Előadásában kiemelt helyet kapott az alázat, mely elengedhetetlen egy művész, egy táncos számára. Ennek megfelelően gyakran említi mestereit, Yoshito Ohnot, Ko Murobushit, a butoh nagymestereit, de szívesen emlékszik valamennyi élményére, melyet a nemzetközi alkotócsoporthoz tartozás során hoztak létre egy előadást egy koreai fiúval, aki tradicionális együttesből váltott hiphopra és kortársra, Batarita pedig a saját tánctapasztalatait adta. A munka eredményeként létrejött egy önmagát kiegészítő alkotás, hiszen bennünk volt a nő és a férfi, a jó és a rossz, a nyugat és a kelet, isten és a teremtny.

Batarita térspecifikus előadásokban, színésznőként, operarendezőként is keresi a lehetőséget, hogy értéket hozzon létre. Mint mondja, előbbi alkalmával mindig a tér energiájához kell kapcsolódni, ezért olyan izgalmas, ráadásul a természet mindig megajándékozza valamivel, amit beépíthet az előadásba.

A kérdésre, melyik a könnyebb, szólóban vagy társal, társakkal a színpadra lépni, meglepő választ ad, hiszen laikus szemmel, kívülről vizsgálva a butoht, sokkal nehezebbnek tűnik a hajszálpontos mozgásokat nem

csak kivitelezni, de csoportban másokkal is összehangolni, míg ennek terhéértől legalább megszabadul az egyedül mozgó táncos. Ám, mint kiderül, nem könnyebb a szólótánc sem, sőt fizikálisan sokkal nehezebb. Több óra munka, bemelegítés előzi meg azt az egy órát, hogy az igazán jó legyen.

Rendkívül izgalmas műfaj, életérzés a butoh, mely – bár néhány felvételen egészen spontán mozdulatok láncolatának tűnik – erősen irányított munkát rejt a felszín alatt. Batarita mestere, Ko Murobushi szerint a tudatosság a legfontosabb; tudatosnak kell maradni az alkotás alatt, mert sok mester el tud jutni ugyan a transzállapotba, de nekik arra van szükségük, hogy ezt képesek legyenek tudatosan irányítani. Batarita elmeséli, hogy korábban fél óráig is eltartott, mire színpadra lépés előtt vagy után be tudott lépni a szerepbe. Ma már ki-be ugrál, megtanulta tudatosan irányítani a testét. Előadások alatt kívülről figyeli magát, kontroll alatt tartja minden izmát. Zsűrízések alkalmával erre nagyon figyel másoknál is, hibának veszi, ha ez hiányzik. Ugyanakkor amellet, hogy a daraboknak általában erős struktúrája van, hogy magának időt játszani is a színpadon.

Batarita filozófiájában olvasható egy gondolat, mely talán a legátfogóbb képet adja arról, milyen irányból közelít a butoh az alkotáshoz, az emberhez, a világhoz: „Bizonyos szinten teljesen mindegy, hogy emberek vagyunk vagy fűszálak, vagy egy hegy. A rajtunk átfutó energiákon, az általunk generált hatásokon múlik, hogy mennyire létezzünk.”

Leitner Vera

Meghitt szorongásaink

Tanár úr, kérem. Karinthy Frigyes regénye alapján.
Rendezte: Oberfrank Pál. Veszprémi Petőfi Színház. Bemutató: 2016. szeptember 24.

Feltehetően mindaz, amit szorongásról, elfojtásról, frusztrációról és cinkos összekacsintásról vagy éppen felszabadult nevetésről megtanulunk – egy életre –, javarészt az iskolából ered, nem a hivatalos tananyagból elsősorban, hanem a „hívatlanból”, de elkerülhetetlenből. Az iskolai fegyelem, a kényszerű csend, a rémítő számonkérés révén a halmozottan esendő kamaszlélek kerül itt a társadalom „öntőformájába”, és ez hogyan is nélkülözhetné a kríziseket? Aminek, ha megoldása nem is, de legalább enyhítése a nevetés lehet, ismerte fel ennek nem pusztán lélektani, hanem szinte antropológiai jelentőségét Karinthy Frigyes, és formálta remekművé a *Tanár úr, kéremben*. Száz évvel ezelőtt, ám maradandó érvényességgel, ami 2016-ban nem a közoktatásunk meglehetősen sajnálatos neoarchaikus vonásaiból fakad, hanem főként azokból a dilemmákból, amelyek az elkerülhetetlen szocializáció kínjaiból erednek a felnövekedés amúgy is kínosan ellentmondásos szakaszában.

Séd, 2016. nyár, 87. old.

Rendkívüli merészség kell ennek a „karcolat-fűzérnek” a színpadra állításához, ám nemcsak a teátrális kísértése erős, de a remény is, hogy majd, most, itt, ebből fontos és maradandó előadás születik – mégpedig éppen a fiataloknak, vagyis a jövőnek, visszaigazolván számukra egyszersmind a kamaszkor szorongásainak, kétségeinek és úgynevezett „hibáinak” messze-
menő jogosultságát. Hiszen például a „lustaság”,

a „pimaszság”, a „rendetlenség” nem vétség, hanem az életszakasz ellentmondásainak megjelenési formája, aminek mégoly szelíd családi kriminalizálása éppoly hatástalan, mint amilyen a harc volna a mutálás ellen. Minderre pedig ez a remekmű ébreszthet rá minket, amely – szinte páratlan gazdasággal – kínálta a viselkedésmintákat és ezekkel együtt a szállóigéket: a „lógok a szeren”, vagy éppen a „röhög az egész osztály” szituációja éppolyan elementárisan épült a közös emlékezetbe, mint „Steinmann, a grófnő” alakja vagy éppen a „magyarázom a bizonyítványom” rettegő virtuozitása.

A Petőfi Színház előadása rendkívül pontosan és nagyon is invenciózusan nyúlt a remekműhöz, és „fordította le” mindjárt egy generáció számára azzal, hogy szereplőit ugyanazok között a gimnazisták között kereste és találta meg, akikről és akiknek egyébként maga az előadás szól. Azzal pedig, hogy osztálytársaik ültek a nézőtérén, az azonosulás éppolyan feltétlenné vált, mint váratlanná, hiszen a szöveg és a benne életre keltett világ mégiscsak százesztendő: beszédfordulataival, tananyagával, viselkedéskultúrájával, de még cselédlánnyal és tanári notesszel is. A „kanonizált” textust nem írta felül tehát semmiféle aktualizálás, hiszen szükség sem volt rá – a kamaszok jelenléte, játéka és azonosulása mindennél egyértelműbben adott az előadásnak nagyon is aktuális jelentést. A látványt tervező, a szöveget alakító és az előadást rendező – majd annak fináléjában emlékezetesen megjelenő – Oberfrank Pál pontosan érzekelte azokat az arányokat, amelyekkel meg lehetett teremteni a korhűséget: markáns képekkel, iskolai enteriőrrel, időutazást ígérő vetítéssel és

az egykori viseletet követő öltözetrel; míg a mi korunkhoz lehetett hű a remekül játszó gyerekekkel.

Hozzá kell tenni, hogy ez pedagógiaileg is maradandó vívmánya lehetett az előadásnak: a szerepeket alakító valóságos gimnazisták ugyanis együtt játszanak a színház művészeivel, s feltehetően a próba folyamatában ez ugyanolyan fontos feltétele lehetett a sikernek – az egyenrangúság, a csapatmunka tanulása, a szorongások és örömek közössége –, mint amennyire a létrejött produkcióban is elválaszthatatlan maradt. A mű jellegéből és a műfaj sajátosságaiból adódóan pedig önálló etűdök, szinte egyenként komponált monológok sorozatában mutatkozik meg valamennyi szereplő, emlékezetesen és sokszor ellenállhatatlanul; így kerülnek azután kapcsolatba egymással, a tanárokkal – és persze elsősorban a közönséggel.

Hogy ezek a végtelenül groteszk, olykor borzongatóan nevetséges vagy éppen ellenállhatatlanul röhejes pillanatok milyen fontosak a felnövekedésben, hogy voltaképpen személyiség és jellem ekkor formálódik meg, hogy a tanulásnak csak töredéke a tananyag dolga, a többi mentalitás, viselkedés és tapasztalatok kérdése, az ugyan-csak az előadás egyik legfontosabb konklúziója lehetett. Amit azzal tett nyilvánvalóvá a szöveget is formáló rendező, hogy szelíden, de egyenes vonalúan vezeti át a gimnazista epizódok sorozatát az életmű csúcspontjaihoz: a *Találkozás egy fiatalemberrel* elégiájához és a *Cirkusz* kamaratragédiájához. Azzal a jelentős felismeréssel, hogy éppen az iskolai kamaszkor krízis- és kalandsorozatából fakad az identitás kérdésének drámaisága: hogy az egykori vágyak miért is lesznek „inkompatibilisek” azzal az élettel, amit felnőve a magunknak vélünk, és miért éppen a szellem belső akrobatikája homályosodik el akkor, amikor a külvilág csak a külsőségek, a test és ügyesség bajnokait értékeli. Hang- és tónusváltás következik persze mindebből, s ennek hatása a kamaszokkal zsúfolt nézőtérén nyilvánvalóan érzékelhető, de hogy a mocorgás és suttogás nemcsak annak szól, hogy lejárt a nevetés ideje, hanem annak is, hogy bizony ezzel majd nekünk is kezdenünk kell valamit, ugyancsak az előadás érdeme.

Nagy András

A szellemes, könnyed operett az 1800-as években játszódik egy franciaországi klostromban, ahol a leány-növendékek áhítatos, ám csínytevésektől sem mentes mindennapjait követhetjük nyomon.

Az organista-komponista zenetanár, Celestin kettős életet él: míg a zárdában maga a megtestesült jóság, addig Pontrey város színházában ő Floridor, a bohém zeneszerző. Ugyanígy Denise kisasszony, aki a Fehér Galamb zárda büszkesége, később mégis magukkal ragadják a nagyvilági élet izgalmait. A fiatal lányt egy gazdag báróhoz adná feleségül a családja, de a véletlenek sorozata úgy hozza, hogy Nebáncsvirágként Floridor darabjának ünnepelt színésznője lesz.

Operett az operettben

Florimond Hervé – Albert Millaud: *Nebáncsvirág*. Rendezte: Szeles József.

Vezényel: Oberfrank Péter. Veszprémi Petőfi Színház. Bemutató: 2016. október 7.

Elegedetten lávózni a néző
József Szeles – Somogyi Szilárd – Miklós Tibor: A veszprémi Petőfi Színház, 2015. december 22.

Nem kérdés, hogy Szabó Magda áldott című regénye ihletetté várt a művet, mint a színház adaptációja először, a hogy az adaptáció elindítását a színház elnöke, a most megkezdődő a veszprémi színház produkciója komor

Séd, 2016. tavasz, 66. old.

A humoros, fordulatokban bővelkedő történetből kiderül, miként szeret egymásba Fernand hadnagy és Nebáncsvirág, miért akarja az őrnagy levágni Floridor fülét, ő miféle bonyodalmakba keveredik emiatt, és végül hogyan menekül meg. Az igazi csavar pedig csak ezután következik. Kiderül, hogy a fiatal szerelmesek már ismerik egymást valahonnan... Az előadásban rengeteg a helyzetkomikum, a zenetanár fent említett

kettős élete mellett Denise színházi fellépése és Fernand hadnagy első megjelenése is olyan helyzeteket teremt, amikor a lelepleződés veszélye miatt valaki másnak adják ki magukat a szereplők, így a lelepleződés egészen a történet végéig sikeresen elkerül.

A darab eleje kevésbé dinamikus, kezdetben – a történeten keresztül – inkább a hangulat megteremtésén van a hangsúly. A felvonás második felében viszont van egy ritmusváltás, ami egyben színváltással is jár: hirtelen a városi színházban találjuk magunkat. A produkció egyik erőssége a gyors és pontos váltás az egyes helyszínek között, így nem törik meg a történet egysége, és a közönség sem esik ki az előadásból. Ez történik a „színház a színházban” jelenetnél is, amikor mi, nézők láthatjuk, ahogy Floridor operettjének bemutatója zajlik, majd utána ismét egy váltás, és már nekünk énekel Nebáncsvirág.

A második felvonás a francia hadsereg kaszárnájában indul, majd visszatérünk a Fehér Galamb zárdába. Itt már minden sokkal lendületesebb, erőteljesebb. Míg az első felvonásban csak elszórtan jelentek meg a dalok, a másodikban több a dalbetét, és a történet szempontjából is arányosabb az eloszlásuk.

Az operett célja elsősorban a szórakoztatás, amelynek Magyarországon egyébként is évszázados hagyománya van. A jó darabválasztás, a kreatív és jól mozgatható díszlet, valamint a hangulatában a korhoz illeszkedő jelmez mind hozzájárultak az előadás sikeréhez. A szereposztás – ahogy a rendezői koncepció is – nagyon erős. Mintha mindenkit megtalált volna a saját karaktere, éppen ezért érezhetjük annyira hitelesnek mind a történetet, mind pedig a darabbeli „összeütközéseket”.

Szeles József Celestin-Floridor szerepében rendkívül dinamikus, jól érzékelteti a megformált karakter egyéniségének kettősségét. Cinkosságával és a közönséghez intézett kiszólásaival egy pozitív Molière-karakter vonásait rajzolja meg. Denise kisasszony megformálóját, Szeles Flóra minden szempontból érdekes és izgalmas figurát játszik. Az egyik pillanatban még a szűzies, engedelmes kislány, a másikkban már a nyughatatlan, pajkos fiatal nő a hotelből, a fotelből. Kiemelkedő énektudásának köszönhetően minden helyzetben hibátlanul alakítja Denise-t. Török Tamás mint Fernand hadnagy érzékenyen helyezkedik bele a fiatal katonaszerepébe, finoman, árnyaltan kelti életre a szerelmes férfi karakterét. A történetben és az előadásban is nagyon jól kiegészíti egymást Denise és Fernand.

Karolina nővér, a zárda főnöknője szerepe szerint néha már túllontúl áhítatos, ugyanakkor Csarnó Zsuzsanna alakításában az ragadja meg leginkább a nézőt, ahogy olykor-olykor megmutatja a benne rejlő játékoságot. A színésznő hozza a tőle megszokott minőséget, apácaszerepben is hiteles marad. Az Alfréd Chateau-Gibou őrnagyot alakító Kőrösi Csaba a becsapott, szerelmes katona bőrében harsány, szellemes és naiv, ugyanakkor szerethető figura. Kőrösi játékában figyelemreméltó, ahogy megtalálja a karaktere határait, így alakítása kiegyensúlyozott, túlzásoktól mentes és szórakoztató.

A mellékszereplők közül Lorient őrmester (Nyírkó István) a második felvonás elején tűnik fel először, ő az, aki szinte az első megszólalásával maga mellé állítja a közönséget. Szeleburdi, humoros, ahogy a tipikus francia katonát elképzeljük, aki nem veti meg az italt és a nőket. Nyírkó István most is, mint mindig, üde színfolt az előadásban.

Tóth Loon a pontrey-i városi színház igazgatójaként lép színpadra. Játéka pontos és precíz, tipikus művészt alakít, aki az egyik pillanatban még őrjöng, a másikkban már lelkes és tetterre kész. Alkotótársa Pierre Brunner, a rendező Máté P. Gábor alakításában igazi színházi figura, aki fürdik az előadás sikerében, izgága és optimista karakter. Halas Adelaida, Terescsik Eszter és Dominek Anna a három színésznő szerepében láthatók. Corinna (Halas Adelaida) a színház primadonnája, tehetséges és „vérgazdag”, de szeszélyes és változékony természetű. Az őt alakító színésznő kimagasló énektudása mellett színészilag is igényes alakítást nyújt. Sylvia (Terescsik Eszter) és Mimi (Dominek Anna) is fontos mozgatórugói az előadásnak, mindkét színésznő karakán, jól érzékeltetik a színházban uralkodó viszonyokat.

Az utolsó jelenetben ismét visszatérünk a zárdába. A zárda-növendékek közül többen csak a kórusjelenetekben vannak a színen, viszont Mariannát, a zárda fekete bárányát játszó Sipos Juditot többször is láthatjuk. Játéka színvonalas és dinamikus, karaktere pontosan kidolgozott.

A *Nebáncsvirág* könnyedségével, játékoságával eléri a célját: igényesen szórakoztat. Lendületes, összeszedett előadás, ötletes megoldásokkal és jó színészi teljesítményekkel. És hogy mi kell a színházi sikerhez? Pontosan ez.

Semsák Liza

Faustok villámfényben

Balázs Attila: *A VoltEmber*. Zene: Dezső Antal – szaxofon, Kovács Benedek – gitár, Waszlavik Gazember László – tangóharmonika, Szabó Enikő – ének. Rendezés, játéktér, jelmez: Tóth Loon. Videoeffektek: Buda Tamás. Veszprémi Petőfi Színház, Latinovits–Bujtor Játékszín, Veszprém. Ösbemutató: 2016. október 15.

1.

Borges egyik novellájában ugyanazt álmodja egy menekülő ember minden éjszaka: jönnek az üldözői és lelövik. Egy reggel tényleg ott állnak az ágyánál. Az ember megkéri őket, várjanak egy kicsit. A fal felé fordul és elalszik. Álmában éri a halál. Mágikus csatornákon közlekedik a túlvilág és a földi lét között a feltaláló zseni, Nikola Tesla, *A VoltEmber* című dráma főhőse is, Tóth Loon rendezésében. A krimiként meghirdetett előadás végén egy videóbejátszáson látjuk, ahogy a rendező (a Mindenható?) – ugyanaz a figura, aki a Földre is lekísérte – álmában megfojtja, de szinte biztosak lehetünk benne, hogy különös lényé hamarosan reinkarnálódik, újra felbukkan valahol, egy másik város elvarázsolt szegletében.

Három Faust szerepel a Veszprémi Petőfi Színház játékszíni előadásában: Goethe Faustja, a magyar Faust, azaz az ördögi Hatvani professzor, akiről biztosak voltak a debreceniek, hogy a halottakat is képes feltámasztani, és hát Tesla, aki állítólag szintén eladta a lelkét az ördögnek, ettől tud olyan istentelenül sokat. Ha jobban belegondolunk, ez az Amerikába kivándorolt líkai szerb fizikus találta fel a 20. századot, a váltóárammal, a vezeték nélküli árammal, a rádióhullámokkal, a távirányítással, a robotikával együtt. Ki ne hagyjuk a felsorolásból a „teleportációt”, az emberi lény egyik dimenzióból a másikba való át-helyezését, hiszen erre koncentrál a dráma veszprémi ösbemutatója.

Tóth Loon radikálisan redukálta a szöveget 70 perces társalgási, filozófiai krimire, ami tulajdonképpen dráma formájában írt regény, több száz oldal, megjelenés előtt áll a Magvető és a Forum koprodukciójában. Ebből a regényfolyamból maga a szerző is írt már hangjátékot, amit be is mutattak a Kossuth Rádió hullámhosszán, valamint az Újvidéki Színház drámapályázatán is nekiveselkedett a témának, ami szemmel láthatólag nem hagyja nyugodni. Eredeti címe *Magyar Fauszt*, Veszprémben *A VoltEmber* címmel játsszák, ezzel is utalva rá, hogy a rendező Nikola Teslát állítja középpontba, nemcsak születésének 160. évfordulója, hanem személyes élményei miatt. A keretjátékot is megváltoztatta, Tesla naplórészleteire cserélte.

Faust és a faustizmus mindig érdekes téma. Túlélés és transzcendencia. Viszonyulásunk a mélységet felidéző és az egyensúlyt megbontó tudáshoz. Netalán e tudás hordozóihoz. Balázs Attila, a dráma szerzője egy vidéki kórházba helyezi Faustjait. Elmeegógyintézetbe, elfekvőbe? Tesla nagy találmánya, az időutazás, az úgynevezett „teleportáció” révén pottyán az 1900-as évek elejéről 2016-ba, Veszprém egy mágikus szegletébe. Ezt videóbejátszáson látjuk is. A rendező merészen használja a filmet, a különböző médiumokat: a betegszobában folyamatosan be van kapcsolva a tévé, Fradi–Felcsút meccset közvetítenek.

Jellemző helyszín, hol találunk menedéket napjainkban a faustok. Egy lepusztult kórteremben iszogatnak és sakkoznak. Félresöpörve, azzal a nagy tudománnyal a fejükben? Úgy kell nekik, zuhanjanak csak a Semmibe, a saját démonjaik által felidült álmatlan éjszakák mátrixába? Ámbár úgysem tudja senki sem eltüntetni őket, mert visszajárnak. Faustjaink, az emberiség történetének faustjai mindig ott landolnak a Földön, mindig ott gyülekeznek, ahol valami éppen kezdődik? Hogy az arcukba nézve meglássuk a saját arcunkat? Hogy segítsenek az emberiségnek megérteni önmagát?

Persze, azt sem ártana tisztázni, kik is ezek a faustok. Még mindig azok a figurák, akikben olthatatlan vágy ég az ég és a föld titkainak kifürkészésére, továbbá a világhírré? Vagy már csak egy valóságshow szereplői, kóklerek, akik olcsón odadobják az ördögnek az életüket? Adódik továbbá a kérdés: kinek a lelkére köt fogadást a mai Mefisztó és kivel? Egyáltalán ki a Mefisztó? Kinek a tudását akarná még megszerezni az ördög segítségével Faust, amikor a legfontosabb, az abszolút tudásnak, az „elektronikus feloldozásra alkalmatlan” tudásnak a legenda szerint egyedül ő a birtokosa? Egyedül az övé a zárt tudásrendszer a Mindenségről, a csillagok mozgásáról, az anyag meg az idő titkairól.

A veszprémi ősbemutató már csak műfajánál fogva sem tesz fel ilyen súlyos kérdéseket, hiszen felvállaltan krimi, egy különös gyilkosság, még különösebb életút lineáris krónikája. Kedélyes, anekdotázó az előadás hangja. Mondhatnánk, Tóth Loon kirángatja a faustokat a faustizmusból. Bogaras öreguraknak mutatja őket, miközben a rendező felmondhatja velük életük nagy dilemmáit a Föld keletkezésétől a Mindenható munkálkodásán keresztül az időutazásig és a hawkingi Nagy Bumm-elmélethez. Balázs Attila drámája nyelvi játékokkal, szellemes nyelvi fordulatokkal teli, jó szöveg, de könnyen elcsúszhat rajta az előadás. Ha megmarad eredetiben, túl hosszú, diffúz. Ebben a rendezői átiratban viszont nincs tragédia, nincs küzdelem, szórakoztatás és ismeretterjesztés van – amit persze nem szabad lebecsülni, nemcsak a Tesla-évforduló miatt, hanem azért is, mert ritkán vállalkozik színház manapság kortárs szöveg színpadra állítására.

A színészek korrektek, ebben a redukált kontextusban ennyit tehetnek. A tőle megszokott színvonalon játszik Szűcs László (dr. Johann Faust), Máté P. Gábor (dr. Hatvani István), Szeles József (Nikola Tesla), Szűcs Krisztina (Riporternő, Crescencia). Üdítő színfolt Orosz Csenge egyetemi hallgató dr. Berkesi Beatrix – Psziché szerepében. Az erotomán pszichológusnő nyers karikírozásával kicsit talán ki is lóg a sorból, de a „beszédes” fenekét mindenki megjegyyezte.

Korrekt a rendező által megtervezett színpadtér és jelmez is. Műanyag fólia borítja a teret. Akárha valami nagy fertőtlenítés előtt vagy után? Közben szól Dezső Antal szaxofonja és Waszlavik Gazember László tangóharmonikája. Ehhez az előadáshoz írták a zenét, ami, ahogyan a rendező is felhívta rá a figyelmet, „egyszerre modern, magyar, szerb és még jól is hangzik”.

Sok kérdést vet fel az előadás – és hagy megválaszolatlanul. Például nem tudom, ki öli meg Faustot és miért. Látom a videóbejátszáson, hogy személyesen a rendező fojtja meg. Gondolom, nem rendezőként (bár az is poén lenne: hogy lehet megszabadulni a főhőstől?), hanem kísérőként. Ő kíséri a Földre zuhant Teslát, fényvisszaverő mellényében lehet bárki, mentőápoló, de akár a Mindenható is. Végül is teljesen mindegy, mint sejthető, a VoltEmber úgyis hamarosan „teleportálódik”, mostantól benne lesz minden villámlásban.

Bartuc Gabriella

2.

Amikor 1983-ban Újvidéken szétverték az Új Symposion folyóiratot, akkor került Balázs Attila rendezőasszisztensként Ljubiša Ristić mellé a Szabadkai Népszínházba, hogy a progresszív színházról, ha addig netán nem is tudott volna, legyen alkalma ezt-azt megtanulni. Utóbb az Újvidéki Rádió, majd az Újvidéki Televízió művelődési műsorait viszi – és ekkor kezd el hangjátékokkal is kísérletezni. Magyarországra menekülése után a Magyar Rádió szerkesztője és műsorvezetője, s egy időben a kulturális szerkesztőség vezetője lesz, 2012-ig. Újabb visszakerült az Újvidéki Rádióhoz, ahol manapság dolgozik. Balázs Attilát, aki többször volt íróként Veszprém vendége, Magyarországon kísérletező dramaturgként és számos sikeres hangjáték szerzőjeként is ismerjük. A VoltEmber, amelyet a Veszprémi Petőfi Színház a Játékszínben mutatott be, nem színpadra született dráma, hanem egy terjedelmes regény dramatizált részlete.

A darab a horvátországi szerb származású Nikola Tesla alakját idézi meg, nem életrajzi vagy lélektani hűségre, hanem egyenien autentikus, szerzői megközelítésre törekedve. Tudományos színmű, nagyfeszültséggel – hirdeti az ironikus alcím, s e közlés igazságtartalmát az előadás nézője sem kérdőjelezi meg. Írónk a kortárs irodalom eruditív, jónyelvű alkotója, s ha a darab címéből, alcíméből és a darabismertető szövegéből nem jönne rá a nagydíjazott, akkor nézőként szembesül azzal a (szó szerint!) világteremtő beszédmóddal, amelyet a kortárs irodalom olvasói meghittén ismerhetnek. Az elhangzó szöveg nem a (kortársak előadásaiban megszokott) beszélt nyelv, nem is a régi drámairodalomban szokásos emelkedetten stilizált megszólalási mód, még csak a színházakban szokásos keveréknyelvezetre sem hajaz, hanem Balázs Attiláé. Olyasmi, amelyen műsorvezetőként maga is olykor meg-megszólalt, s amelyet alkotásaiban évtizedek óta használ. Lassú, váratlan irányokba kiszimatoló mondatok ezek, amelyek ott kerengenek a zsákmányolandó lények körül, gomolyognak és feltorlódnak, a kontúrt szétfosztják, mint a farkasszőr, vagy metszőfog-élesek, és már a beszélő nyelvét is felsértik, nem csak a hallgató fülét, mígnem azon vesszük észre magunkat, hogy oly egzakt módon értjük meg a mondatot, mintha csak magunk látnánk-hallanánk-szagolnánk azt, a megvalósulás – az attack – helyszínén. Balázs ugyanis nyelvi teremtmény, azaz NyelvTeremtő. Egy ilyen nyelvhasználatú színpadi mű veszprémi bemutatása nagy bátorságra vall, kalaplengetés érte Tóth Loonnak.

Tesla kongeniális alakja – és gyanúsán istenre emlékeztető öröksége – mellé két hasonlóan emblemikus figurát állít a szerző (minősítésként s szituációba helyezésként, stb.), Faustét (amelyet irodalmi teremtménynek vélünk) és Hatvani Istvánét, az ördöggel cimboráló debreceni professzorét. Három eltérő időből, különböző földrajzi térből, más kulturális díszletek közül származó, emberformájú, de eszményi szellemű és célképzettel megvert hős találkozik a kisvárosi (a videofelvételek szerint veszprémi) kórházi szobában, beteg és gyógyítói ők, meglehet, egyként ápolásra szorulnak. Meg akarták váltani a világot, s javára szerettek volna válni – talán az emberi fajnak. De természetesen ott az ellenhős, a kívül-belül csurig piros, szenvedélyes és romlott nő-cicerónénk, a tevékenysége szerint interjúer és pszichológus, a titkokat megszerző és azzal másik kontinensre távozó asszony. (Szűcs Krisztina ő, a rafinált és közönséges, kézcsók jár, néhány rosszul deklamált mondatával együtt is, az alakításáért!)

Valójában milyen a kritikusa számára az előadás? Minden kellék együtt áll a sikerhez: kortárs mű, jelentős és erős szituációk teremtésében járatos, sok fondorlatra képes szerző. Invenziózus rendezés, megfelelő színészpартnerek. A szerző örülhet, hogy a szövegéből elkészítettek egy színpadon életképesnek mutató szövegkönyvet, itt-ott átdimenzionálva, ahogy a műfajváltások során az szükségszerű. A rendező – a bemutatóig – nem tudott maradéktalanul megbirkózni az irodalmi szöveggel, nem vállalkozott annak színpadi szöveggé történő alakítására, ehelyett olyan technikai eljárásokat alkalmazott, amelyekkel megkísérelte ezt a bátortalanságát elleplezni. Három kép-világ mutatkozott meg egyszerre a színpadon: a háromdimenziós szereplők világa, s két, csak látványként létező. A kórterem kívüli valóság, mondhatni a makrokozmosz világot behozó televízió képe, és a háttérvetítő vászoné, amelyen időnként megjelent a színpadon történetek metavilága. (Újabb kalaplengetés, de most az effekteket megalkotó Buda Tamásnak! A bulgakovi kajánságot ő képviseli. Azért pedig saját kalaplengetésem, mert azt a helyszínt tudta átértelmezni velem, amely a legveszprémbibb regényem főhelyszíne!) Ez az eljárás, a rádiószínházi szövegmondással s dramaturgiával párosulva – nos, nem válthat ki egyértelmű tetszést. Lehetnek olyanok, akik elfogadják ezt a mixtúrát, részeiben tetsszen vagy nem, s akadnak biztosan olyanok is, akik menekülnek az ilyesfajta nyelvcentrikus stúdiószínháztól, mint az ördög a szenteltvíz elől.

Hogy van-e esélye az előadás korrigálására a rendezőnek, nem tudom, hiszen magam sem látom a helyes (és egyetlen) megoldást, amely a szerzői szöveg ízig-vérig színpadra állítását eredményezheti. Meglehet, éppen ennyi és éppen így a megvalósítható a sok résztvevőjű kooperációban. Meglehet, az is komoly érdem, ha az előadás ráirányítja a nézők figyelmét Balázs Attila ördögregényére és a többi művére.

Géczi János

Géczi János – Likó Marcell – Vad Fruttik: *A Bunkerrajzoló – zenés életrekonstrukció*. Színpadra alkalmazta: Vándorfi László – Molnár Ervin – Lenchés Márton. Díszlettervező: Khell Csörsz. Jelmeztervező: Justin Júlia. Koreográfus: Krámer György és Vári Bertalan. Rendező: Vándorfi László. Ösbemutató. Veszprém, Pannon Várszínház, 2016. november 5., szombat.

A néma főszereplő

Géczi János *A Bunkerrajzoló* című könyve ihlette a Pannon Várszínház új darabját. Nehéz fába vágta a fejszét Vándorfi László, a darab rendezője és az egész társulat. A műsorfüzetben a darab leírásánál ezt olvashatjuk: „Géczi János József Attila-díjas író mesterien szerkesztett könyvében a sorok között az író korosztálya is véleményt formál, így a keserűség, a megrendülés, az önirónia, a humor, a kétségbeesés, a feloldozás valódi dráma lehetőségét hordozzák”. Ezzel a mondattal teljes mértékben egyetérték, ezt vártam, és nem ezt kaptam. A darab műfajmegjelölése ugyanis nem dráma lett, hanem „zenés életrekonstrukció”, ami viszont megállja a helyét. A könyv drámái, ironikus hangvételét ugyan igyekezett átvenni a darab, de a fontos momentumoknál nem hagyták meg a katarzist. A sötét érzelmeket igyekeztek elfojtani, mozaikos (darabokra tördelt) szerkesztésű zenés-táncos blokkok mögé rejtteni.

A képmutatás és az örület ar

Peter Shaffer: *Equus. Színdjáték táncsal.* Fordította: Göncz. és Szelle Dávid. Közreműködik az Ajka-Padragkút Táncegyüttes. Díszlettervező: Kovács Yvette Alida. Jelmeztervező: Ignác és Krámer György. Rendezte: Vándorfi László. Bemutató: 2016. február 20.

[illegible]

Séd, 2016. tavasz, 64. old.

raktért, koncentrált, komoly színeszi teljesítményt láthattunk tőle. Összességében a darab egyik legjobb énekese is ő volt. Krámer Györggyel pedig kifejezetten szépen dolgoztak együtt.

A darabban Krámer György játszott az író szerepét. Aki olvasta a könyvet, most bizonyára meglepődött, hogy mit keresett az író karaktere a darabban, amikor a könyvben konkrétan nem szerepel. Ez itt talán a legfontosabb momentum. A színdarab ugyanis sokkal kevésbé akarta egy az egyben átültetni a könyvet a színházba – lehetetlen vállalkozás is lett volna –, sokkal inkább volt ez a könyv keletkezéstörténete. A darabbeli író, ahogyan feltehetően a valóságban is, végig a főhős mellett volt, figyelte őt, átérezte a történeteinek súlyát, együtt nevetett és sírt a történetbeli Likó Marcival, jelenlétével átgépiette az emlékezés nehéz pontjait. Az író a színdarab egészében a színpadon mozog, hol aktív részeként, hol kívülállóként. De egy szót sem szól. Összeszedi a fiú történetének a darabkáit, az elszórt verseket a földről, az eldobott késeket, az ott hagyott marihuánát. A főszereplő nem hozzánk beszél, sem a darabban, sem a könyvben, minden pillanatban jelzést kapunk arra, hogy a történet valaki által közvetítődik. A darab ezt rendkívül erősen ki is domborítja, előnyére.

Krámer Györgyöt nem csak ezért érdemes kiemelten kezelnünk a színdarabban. Ő és Vári Bertalan a darab koreográfusai. A táncszínházi elemeket és kortársbalett-mozdulatokból összefűzött blokkokat nekik

kell jóváírnunk. Ezek a részek a darabban külön szűzsével rendelkeznek, külön-külön epizódjai a darabnak, és ezek azok a történetek, amelyek az igazi (könyvbeli) érzéseket átadják. A három főszereplő LM különböző személyiségeit, lelki megtörtségét és zavartságát jeleníti meg, közös táncblokkjaiban ezekre a szűzsékre ismerhetünk rá. Állandó elem, hogy egyikük mindig kiválni vágyik az egységből, zuhanni, futni, és a többiek tartják vissza az eséstől. A másik ilyen visszatérő elem Krámer koreográfiájában, amikor az író és LM karaktere alá-fölérendeltségi viszonyba kerül. Mindig az író van alul, ő hajlik meg, de csak azért, hogy a fiút biztosabban, erősebben tarthassa a hátán, a vállán.

A főszereplőt alakító másik két színész Szele Dávid és Szele Árpád Csaba. Szele Árpád Csaba nagyon jól mutat színpadon, van lélekjelenléte, és a hangja meglepően jól áll a Vad Fruttik dalaival. Szele Dávid viszont a hármas egységből számomra kilógott, nem hozta egyenesen a másik két fiúhoz képest a szintet, sem hangban, sem játékban.

A negyedik kiemelt szereplő, akiről érdemes pár szót szólnunk, a nagy szerelmek megtestesítője, Nyuszó-Azsofi-Onyuta Judit: Niabe Doriane. Szintén tehetségkutatóból lehet ismerősünk. Roppant szép, csinos, a táncos betétekben igazán jól érezte magát. A színészi játéka és az énekhangja viszont nem volt túl meggyőző. Persze ilyen erős színészi gárda mellett nehéz lehet tartani a lépést, de a bemutatón egyértelműen ő a gyenge láncszem.

Összességében egy fiatalos, lendületes előadást láthattunk. Érezhető az igyekezet, hogy olyan darab álljon össze, ami úgy is értékelhető, élvezhető, ha a könyvet a néző nem is olvasta. Mégis azt gondolom, hogy ha szeretnénk teljes képet kapni *A Bunkerrajzoló*ról, és valóban érdekel minket ez az előadás, szánjunk egy kis időt arra, hogy elolvassuk a könyvet.

Horváth Virág

A belső utak

A várpalotai Vad Fruttik zenekar népszerű dalával ér véget az előadás. Miközben a főhős egyre nagyobb lendülettel énekli: „Lehetek én is az az egy! Lehetek én is az egyetlen!”, a szereplők súrolókefét, söprút, lapátot ragadnak, felélednek a kómából. Ezzel mintha hagyna némi reményt a darab, amelynek ősbemutatóján nem lehetett nem érezni, hogy minden pillanata izgalmas kaland.

dekonstrukci
bemutató, Veszprém, Expressó, 2016. január 11.
A várpalotai Vad Fruttik zenekar népszerű dalával ér véget az előadás. Miközben a főhős egyre nagyobb lendülettel énekli: „Lehetek én is az az egy! Lehetek én is az egyetlen!”, a szereplők súrolókefét, söprút, lapátot ragadnak, felélednek a kómából. Ezzel mintha hagyna némi reményt a darab, amelynek ősbemutatóján nem lehetett nem érezni, hogy minden pillanata izgalmas kaland.

Séd, 2016. tavasz, 16-19. old.

A Géczi János – Likó Marcell szerzőpáros, a Vad Fruttik zenekar, a Pannon Várszínház és Vándorfi László rendező produkciója, *A Bunkerrajzoló* depressziós hangulata ellenére valami régen látott kollektív energiát sugároz. Meggyőző róla, hogy a nagy témákról is lehet egyszerű, dokumentarista nyelven beszélni, költészetbe átlendítve a hétköznapit és fordítva.

Tulajdonképpen a zenekar frontemberét és környezetét jellemző néhány találó mondatból és a Vad Fruttik dalaiból áll össze a szöveg, de legalább ennyire fontosak a gyorsan váltakozó színpadi jelenetek, a cselekmények dinamikus hullámszerűsége, amely nagy fizikai felkészültséget igényel a színészekről Krámer György és Vári Bertalan koreográfiájában. Az előadás minden pillanata tartalommal telített a játék érzelmi-érzéki sodrásában, a szimultán cselekmények, az állandó történések révén. Ebbe beleérttem az író alteregóját megszemélyesítő Krámer György figyelő tekintetét vagy csak a színpadi jelenlétét is, ami hol ellenpontozza a történéseket, hol meg párhuzamosan fut velük, néha belefeledkezve kapcsolódik.

Ami az első pillanatoktól nyilvánvaló, hogy *A Bunkerrajzoló* szereplői nem elmebetegsége, holott a hangosbemondó az elmegyógyintézet látogatási idejét ismerteti. Inkább öntörvényű, az élet útvesztőiben elveszett fiatalok, talán narkósok, szakkifejezéssel szólva: deviánsok, legalábbis olyanok, akiket a környezetük nem tart normálisnak. Ettől a helyzetüktől rendkívül felerősödik a játék társadalmi feszültsége. Ez nem egyszerű szociográfia a nehéz gyerekkorról, iszákos apáról, furcsa családról. Ebben a zenés életrekonstrukcióban genetikailag kódolva van a szocializmusban született és a rendszerváltás után felnőtté vált nemzedék sorsa. Egy bánya nélkül maradt bányászváros, Várpalota lakótelepi lumpen figurái elevenednek meg a maguk olykor humoros, szimpla valóságában, a főhős víziójában. Tehát a „színház a színházban” esetével állunk szemben, ami még jobban teatralizálja, kilendíti a metafizika, sőt a horror irányába, poentírozza, olykor karikírozza a dolgokat. A dührohamot, pánikrohamot kapott szereplőket brutális elektrosokkal „megnyugtató” „ápolók” például egyértelműen erre a szituációra utalnak. Akárcsak a holtában is virgonc, komcsi nagymama, aki utoljára szeretne még egy igazi kávét az Ifjúság presszóból. Vagy a színpad közepére állított, robotszerűen mozgó óriás hajasbaba.

Nekem a forradalma(ka)t elsirató kaposvári *Marat/Sade* jut eszembe *A Bunkerrajzoló*ról, azzal az ordító különbséggel, hogy ezek a gyerekek már nem forradalmárok, nem akarják megváltoztatni a világot, nem akarják felrobbantani az így is, úgy is rosszszul működő társadalmat, nekik már csak a kiábrándulás, illetve a magányos megoldások maradtak. Nem hisznek már semmiben, legfeljebb a bunkerben, ahová talán még önmaguk elől is bemenekülhetnek.

„Mi végigszívjuk a dekkeket,
mert Isten minket nem szeret.
Mind elfogytak a jelszavak,
a felkelők mélyen alszanak.
Nem olvassák a verseit,
a költő messzire költözik.
Nem termelik meg az ihletet
az idegnyugtató gyógyszerek,
de letompulni még pont elég”

– halljuk a Vad Fruttik dalszövegét, és közben nekem az jut eszembe, hogy konfrontálódás helyett inkább önvizsgálat, életstratégia-elemzés ez a színjáték, ami összességében mégis, vagy éppen ezért katartikus. A közönségnek, de a szereplőknek is.

A fiatal színészekből álló társulat játéka igazolja, zenés darabban is lehet nagyot alakítani. Élvezet látni, pár mondatos

drámája

„Lehetek én is, lehetek én is az az egy.
Egy példabeszédben egy arc a tömegből
a többiek előtt halad.
Szentjánosbogárként fényt visz a hátán,
így mutatva utat.
Én biztatnám azt, aki kilép a sorból,
és bátran előttem megy,
mert tudom, hogy jöhetsz még te is a
fénnel,
vagy lehetek én is az az egy.”

jelenetben, az adott környezet és figura nyelvi kliséivel, pompás beleélő képességgel olyan tökéletesen jellemzik a figurákat, mintha több felvonás állna a rendelkezésükre. Iróniával és lírával. Krámer György koreográfiája, valamint Justin Júlia jelmezei is sokat segítenek ebben, de szerintem az is, hogy most ért be a társulat. Most kaptak olyan feladatot, amiért érdemes megfeszülni. Most igazán megmutatják, hogy a kollektív játékban a színész nem a rendező szimpla eszköze, hanem egyéniség, ha úgy tetszik, hús-vér alkotótárs. A kollektív játék a társulat minden tagjának egyéni kreativitásán alapul.

„Fáj a fejem, a szívem túl nagy, / és nem tudom, nem tudom, hol vagy”, „Forog a világ, elfolyik minden, / nekem senkim, de senkim sincsen” – éneklő a főhős, akit megháromszoroz vagy inkább háromfelé hasít a rendezés, felerősítve a dalok által sugallt skizofrén világerzést. Van LM, L és M. Kékesi Gábor kiváló LM-ként, mozgással a test mélyéről, valahonnan a sejtekből hozza fel a várpalotai rockzenész katarzist. Nagyon jól ellenpontoszák, illetve replikáznak vele a figurán belül Szele Dávid L-ként és Szele Árpád Csaba M-ként.

Az egész lázálmot, ami az író kérdésére LM fejében aktivizálódik, tulajdonképpen LM és az író szavak nélküli, néma dialógusa tartja össze, működteti. Az antropológus író alteregóját játszó koreográfus, Krámer György először kívülről próbálja megnyitni, szóra bírni a fiút, de aztán ő maga is belebonyolódik a történetbe, kénytelen feladni a semlegességét, hogy a vége felé ő is beálljon a dacos nemzedék sorába, és velük egy ritmusra kezdjen mozogni. Egészen különös hangulatú a jelenet a játszótéri úrhajóban a főhős és az író között, két világ találkozik a semmi szélén. Egy szenvedő (gombostűre tűzött bogár?) és egy érdeklődő. Két kétkedő. Olykor szerepet cserélnek.

Sok jó alakítást láthatunk. Pap Livia finoman, érzékenyen játssza a szeretni valóan szép édesanyát. Kovács Ágnes Magdolna

halott nagynaként emlékezetesen bolyong a színen hórihorgasan, hosszú fehér hálóingében, hosszú fehér hajával, tele vitalitással. Az ő jeleneteiben éri el az ironia a tetőfokát. Amikor az ember felfogja, hogy itt már nem marad más hátra, mint – a nevetés. A fekete humor. Zavarba ejtő, ugyanakkor szórakoztatóan komikus a kisember félelme és küzdelme, hogy megőrizzen legalább valamennyi emberséget, hogy tudjon szeretni a vad körülmények ellenére is. A kisfiúként bunkert rajzoló főhős számára, ahogyan ezt ki is mondja, a szerelem a belső bunker, ahova be lehet húzódni a világ elől. Ám a szerelemben is általában eljön az a pillanat, amikor az ember azt érzi, nincs tovább.

Khell Csörzs díszlettervező megtalálta azokat a kultikus tárgyakat, amelyek egyből felidéznek a hetvenes-nyolcvanas években született gyerekek világát: a magyarországi játszótérek vasra-vezetett úrhajóját és földgömbjét és a panelházak egyforma síkjait az elmaradhatatlan narancssárga üveg erkélykorláttal. (Ráadásul a Hold Likó Marcell dalainak egyik visszatérő motívuma. „Tegnap, tegnap felmentem a Holdra. / Ha kérdezed milyen volt, azt mondom, nyugodt.”)

A játszótéri földgömbbe zárva forog az író tanácstalanul az utolsó jelenetben, amíg a kamaszok tömege egyre lelkesebben súrol, miközben LM azt éneklő, „Lehetek én is, lehetek én is az az egy.”

A *Bunkerrajzoló* a depresszív élethelyzettel, amibe beleszületik a főhős, megkínózik, de aztán a katartikus jelenetek által mindjárt föl is oldoz. Vándorfi László rendezése olyan előadás, amit szívesen megnéznék újra. Megjósolhatóan népszerű lesz nemcsak a fiatalok, de a szülők körében is. Érdemes megnézni, hogyan látnak bennünket a gyerekeink, hogyan élnek meg azt a helyzetet, amelyben velünk együtt élniük adatik. Amelyben mi vagyunk az elkövetők – és az áldozatok is?

Bartuc Gabriella

Az írástudók felelőssége

Kertész- emlékülés a Pannon Egyetem Irodalom- és Kultúratudományi Intézetében. Veszprém, 2016. október 13.

Kertész Imre hosszú betegség után, életének 86. évében az idén március 31-én hunyt el, s azóta búcsúztatója, Esterházy Péter is magára hagyta olvasóközönségét. Számtalan megválaszolatlan, de megválaszolandó kérdés maradt ránk. Mit mond most Kertész Imre neve? Lehet-e olvasni és meg lehet-e érteni Kertész Imre műveit, kiváltképp a *Sorstalanság*ot a holokauszt ismerete nélkül? Képes-e a regény önmagában létezni, hatni?

A Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Karának Irodalom- és Kultúratudományi Intézete emlékülést szervezett a Kertész-életmű megközelítéseire, s erre meghívott bennünket, középiskolai tanárokat is – már ez önmagában meglepő gesztus, hiszen bennünket csak továbbképezni szoktak, szakmai tanácskozásokra nem jutunk el. Holott a tudomány eredményeit szaklapokból megismerni, vagy az előadóktól hallani, akár kérdéseket megfogalmazni az azonnali visszacsatolás reményében egészen más hatásokon hozza működésbe a pedagógust. A szíves invitálás diákjainknak is szólt, amiért különösen hálásak lehetünk, hiszen érdeklődő aktivitásukkal sok új szempontra világítottak rá a nap folyamán.

A középiskolai tanterv Kertésztől a *Sorstalanság* című regényt tartalmazza – joggal, hiszen az első magyar irodalmi Nobel-díjat szerezte meg e mű. De vajon itt a tizenkettedik évfolyamon kell-e a holokauszt-irodalom különleges stílusú és látószögű alkotásaként olvasni, vagy megközelíthető pusztán mint szöveg, nyelvi mű a maga sokrétűségében, ironikus látásmódjában? Lehetséges-e ma az első olvasat, minden előzetes tudás és a műre ráakódott előítélet nélkül? Vajon kinek milyen élménye, benyomása fűződik saját első olvasatához? Tehát lehet-e még ártatlanul és elfogulatlanul olvasni ezt a regényt? Akkor járunk-e jól, ha diákjaink nem is hallották Kertész Imre nevét (röpke és esetleges felmérésemben 17 kilencedikesből egyetlenegynek rémlett ez a név mint egy híres, nagy író neve), vagy ha már ismerik, annak minden esetleges előítéleteivel együtt?

Horváth Géza, a kar dékánja nyitotta meg az együttgondolkodást azzal a mottóval, hogy „Azok az igazi értékek, melyek folytathatók”. Az emlékülés délelőttije a tudományos tanácskozása, a délutánja pedig az erre reflektáló, a Kertész-mű taníthatóságáról szóló tanácskozása volt.

A délelőtti előadások és kerekasztal-beszélgetés (Margócsy István, Szegő János, Szirák Péter, Térey János, Vörös István és Wirth Imre részvételével, Szávai Dorottya szervező moderálásával) a sok-

féle nézőpontból eredően felszabadítóan gondolatébresztőnek bizonyultak.

Szirák Péter, Kertész Imre monográfiusa *A saját sors idegensége* című előadásában a mű helyét nem a holokausztirodalomban, sokkal inkább az egzisztencialista kultúrában látja, melynek kulcsszava az idegenség, az önazonosság-távlat. Kertész is e regényében a saját múlttól és saját jelentől való idegenségét érzékelteti.

Vörös István *Hogyan olvassuk Kertészt?* című szépirodalmi sodródású előadása úgy adja meg a választ, hogy: mint aki a világot akarja megváltani, mert az irodalom olyan terep, amely gondolkodásra ösztönöz. Tehát a hogyanra a válasz: bátran, akkor, amikor szabadok akarunk lenni.

A délutáni tanácskozás témája a Kertész-mű taníthatóságáról szólt – sajnos, Vörös Istvánon kívül minden eddig szerepelt vendég elhagyta a színhelyet, azt az érzést keltve, mintha a téma iránti érdeklődés pusztán egyirányú volna.

Fenyő D. György, a Magyar tanárok Egyesületének alelnöke azt a kérdést járta körül, hogy tanítható-e a *Sorstalanság*. Muszáj-e mindenáron tanítani, ki lehet-e hagyni? Válasza, Vörös Istvánnal szemben az, hogy igen, kihagyható, főként akkor, ha utálattal vált ki, hiszen a mű körül erős politikai erőter alakult ki, szinte vízv választóvá vált. Ezzel szemben felvethető az a kérdés is, hogy ha nem mi, tanárok segítünk a mű megközelítésében, akkor mi marad meg a diákok fejében felnőtt korukra – a pusztta előítélet? Nagy a felelősségünk ebben, hiszen a legérettebben gondolkodó diák is megfogalmazza: vajon miért csak a zsidó népi rtás kap ekkora teret az oktatásban, hol marad a többi népé (indiánok, örmények stb.)? Kevésbé szofisztikált megfogalmazásban: Mi közöm ehhez? Ez a fajta társadalmi környezet óvatossá kell tegyen bennünket, mert sem a regénynek, sem az írójának nem teszünk jót, ha kizárólag az eddig megszokott módon és keretben, a holokauszt-irodalom részeként, a 12. évfolyamon vesszük górcső alá a művet.

A vitaindító előadást középiskolai tanárok alkotta kerekasztal-megbeszélés követte – a késő délután ezen a ponton forrósodott föl igazán, hiszen tanárok és diákok a közönség soraiból jobbnál jobb meglátásokkal gazdagították az eszmecserét, amely két szempont köré csoportosítható.

Az egyik a *mi kor* kérdésköre, amelyre a legszemlelesebb diákfelvetés az volt, hogy akár 9-ben és 12-ben is, mert izgalmas lehet a két életkor reflexiója a főhősről. A kerekasztal résztvevői is elsődlegesen a kamasz nézőpontjából való szövegvizsgálatot találták adekvát megközelítésnek. Részletek felolvasásával lehet provokálni, akár meg sem említve a szerzőt: Ki ez a fiú? Hogyan éljük túl a kamaszkort? (Takács Nándor kollégánk jól átgondolt *krepás* feladatsort is hozott számunkra erről). Hogyan lehet belecsúszni bármilyen bántalmazásba, legyen az pszichés vagy fizikai terror? Az élménypedagógia eszköztárával lehet átélhetővé tenni ezt az élethelyzetet (Gyeskó Ágnes), különösen sokat segíthet egy-egy jelenet vizuális adaptációja, amely a félálombeliséget tükrözi, amikor a

külvilágból alig érzékelünk valamit (Kersner Máté diák hozzászólása). Kiemelhető ezzel a látásmóddal az a kérdés, hogy hol a trauma a regényben, személyessé válik így a válasz, hiszen a trauma csak vágásokban, pillanatokban mutatható meg (Vondervisztné Kapor Ágnes).

Az Auschwitz-témakör kapcsán lényeges, hogy ezzel a problémakörrel nem Kertész művén keresztül kell találkozni, hanem sokkal előbb: ifjúsági regények, Radnóti Miklós versei, személyes történetek megismerése témahetek keretében mind alkalmasak lehetnek az ismeretek bővítésére (Szövérfiné Pad Anita), a *Sorstalanság* regényként nem erre szolgál elsődlegesen. Hiszen Auschwitz Pilinszkytől is tudható módon nem zsidókérdés, és Kertész maga is úgy vélte, hogy nem holokausztregényt írt, hanem a szabadság kérdéséről szólt művében. Auschwitz kívül van a történelemben, nem használhatjuk rá a történelem vagy a humanizmus nyelvét, ezért az idegenség, a távoltartás kertési nyelve a legadekvátabb kifejezőeszköz rá, mert minden mondata külön-külön is képes felmutatni az egész abszurditását.

De szabad-e hagyni, hogy az abszurdum uralkodjon felettünk? Jó érzés volt ezen a napon azt tapasztalni, hogy tanárok és diákok egyetértenek a nemleges válaszban, az írástudók felelősségével.

Zsigmondné Simon Klára

Kegyhely nélküli zarándoklat

Íróportrék: Kemény István.

Kritikai beszélgetések: Borsik

Miklós. A Sziveri János

Intézet rendezvénye. Pannon Egyetem, Vár u. 39., Szitár Katalin terem

Az író-olvasó találkozókat kettős természetűnek gondolom. Egyfelől a találkozás lehetőségei az ilyen rendezvények, az író saját műveire reflektál, új értelmezési távlatokat nyithat meg, és egész egyszerűen meg lehet szólítani, párbeszédet lehet vele kezdeményezni lényegében bármiről, már ha a légkör ehhez elég megengedővé válik. Ugyanakkor a találkozás lehetetlensége is előtérbe kerülhet.

„Az író hangsúlyozottan nem beszélő állat, hanem író állat” – mondja Esterházy *A szavak csodálatos életéből* című előadásában, kikezddhetetlen tömörséggel megragadva a probléma forrását. A találkozás kettősége ugyanis magát Keményt is jellemzi: első hallásra is érezhető, hogy szerzőnk nem egy szónoki alkat. Hosszú csöndjeiben, lassú és szerény mondataiban azonban rendszeresen feltűnik valami nyelvi kötöttségektől és gondolati sémáktól

mentes bölcsesség, néhány szavas lényeglátás, az a típusú sztoikus szabadságélmény, ami számomra költészetének is meghatározó erőit kölcsönöz. „Fiatalon nem mindenki ír, de mindenki gondol verset” – hangzik a válasz az ifjúkori művelődését, a versekkel való kapcsolatba kerülését érintő közhelyes, de indokolt kérdésre. Az ilyen szép természetességű mondatok adják a Kemény-estek eszenciáját, de jellegükből adódóan jobban kibontakoznak egy köznap értelemben vett beszélgetés, mintsem egy szakmai diskurzus keretei között.

Ezzel elérkeztünk a délután azon aspektusához, amiben jócskán éreztem kényelmetlenséget. Szávai Dorottya érintette Kemény tehetséggondozó-zsűritag munkáját Sárváron, kérdéseivel szépen igyekezett letapogatni a kívülállás szabadságából a közéleti – véleményem szerint sokkal inkább közérzeti – költészet megreformálásába érkező életművet, láthatóan jó olvasója alanyának, kiválóan felkészült belőle, ennek ellenére a kérdésfeltevései valahogy mégis esetlennek, szorongósnak hatottak. Keménynek ritkán volt alkalma úgy általában kérdésekre válaszolni, legtöbbször reflexiókat hallott saját életművéről, melyekre az egyetértésnél vagy feszengős vállvonogatásnál jobb válasz nem igazán adható, személyiségétől legalábbis valamelyest idegen, különösen akkor, amikor válaszában éppen a saját életművének felcímkezéséről, poétikai nyelvének csikorgó kategorizálásáról beszél.

Ennek ellenére a délután nem szűködött üdítő pillanatokban, Kemény jóleső természetessége leginkább a tehetséggondozásról megfogalmazott gondolataiban volt tetten érhető: a manapság állig érő kreatívírás-kurzusok, íróiskolák és egyéb hókuszpókuszok áradatában öröm hallani, hogy valaki teljes szakmai hitelével és odaadásával elsősorban a saját műveiken akarja írásra tanítani a fiatalokat.

A beszélgetés zárásaként Kemény egy friss, de annál kiválóbb hosszúversét, a *Hipnoterápiát* olvasta fel. Hétköznapi mikrotörténetekbe és szófordulatokba kódolt szorongás, önironikus derű, történelmi tablók tűpontos helyzetbe hozatala a jelenben, vérbeli Kemény-líra zárta ezt a blokkot, és adta át a terepet a rendezvény névadójának, a *Turista és zarándok – esszék és tanulmányok Kemény Istvánról* című kötetnek.

A kiadványt szerkesztő Borsik Miklós és a kérdező Ladányi István dialógusa szabatosan járta körbe a kötet létrejöttét, problematikáját és az elkészült mű tematikáját. A kötetet forgatva nemcsak az tűnik fel, hogy impozáns szerzőgárda (Térey János, Krusovszky Dénes, Mohácsi Balázs, Bagi Zsolt, hogy csak néhányat említsek) veszi górcső alá a Kemény-életművet, hanem az értekezések jórészt eleget tesznek a Borsik által Veszprémben is megnevezett céloknak: elkerülik a túlzottan laudatív hangnemet, nem mennek bele a Borsik által „értelmezzük, hogy miért nehéz értelmezni” jellegüként definiált kényelmetlen gondolati örvényekbe.

Külön kiemelem a tanulmánykötet utolsó részét képező, önálló verselemzé-

sekből álló szekciót. Kemény költészetére egyébként is jellemző, hogy stabil kötetkompozíciói mellett gyakran ír kiemelt, „magányos” szövegeket. Ami igazán izgalmassá teszi ezt a részt, azok a Borsik szerkesztői leleményét dicsérő dialogikus verselemzések. Néhány Kemény-vers (például *Remény, Óda a vonzáshoz*) elemzése nem a szokásos értekező formában, hanem több szerző – köztük a „Kemény-iskola” fiatalabb generációjának tagjai: Kerber Balázs, Závada Péter – értelmező párbeszédének lenyomataként jelenik meg a kötet lapjain. Bátran ajánlható kiadvány a Kemény-rajongóknak és az életművel még csak most ismerkedőknek egyaránt.

Fülöp Barnabás

Irodalmi nyelvcsere ... Vagy nyelvzavar?

A *Vár Ucca Műhely* 2016/1. számának bemutatója.
Veszprém, Dubniczay-palota,
2016. szeptember 29.

Veszprém finnugor kulturális fővárosként folyóirat bemutatásával indult neki az őszi irodalmi évadnak. Idei évfolyamának első számát, sorrendben pedig az 51.-et mutatta be szeptember végén a *Vár Ucca Műhely*. A városi kiadvány nemrég jubileumot ünnepelhetett abból a szempontból, hogy a folyóirat *Vár Ucca Tizenhétből* történő átalakulása óta megjelent ötven száma, nagyjából annyi, amennyit az elődkiadványa megélhetett. Az irodalmi-kulturális eseményt a folyóirat főszerkesztője, Fenyvesi Ottó celebrálta, s vendége volt a finnugor kultúra legnagyobb hazai szaktekin-télye Pusztay János. Segítségül hívta a Váci Mihály Irodalmi Színpadtól Rábai Zsanettet, aki a – rejtetten tematikus – számban megjelent finnugor verseket olvasta fel.

Pusztay professzor vendégszerkesztőként vett részt a *Vár Ucca Műhely* jelen számának szerkesztésében. Általa a finnugor és a magyar irodalom viszonylatában nagyon különleges irodalmi-nyelvészeti kísérlet vette kezdetét. Fenyvesi Ottó azzal indította az estet, hogy a jubileumra kár is büszkének lenni, hiszen a műveltség és az értelem egyre inkább kezd kiveszni a fejekből a Facebook térhódításának köszönhetően, majd viccesen hozzátette: az ezt követő 51. számra már inkább van okunk büszkének lenni. A lényeg, hogy a folyóirat ez évi első száma elsősorban a finnugor népek költészetével foglalkozik.

Az est három részből állt, az irodalmi estek mifelénk bevezetett klisé szerkesztésmódjával: előadás, felolvasás, előadás, felolvasás. Ez rendben is lenne, rendben is volt. Rábai Zsanett felolvasása rendkívül összeszedett, kellemes, jó hangulatú volt. Nem csak színészileg volt korrekt fellépés,

de szép tónusú hangja és hangjátéka is hozzátett ezekhez az egyébként érdekes és gyönyörű költeményekhez.

A professzor úr bevezette az érdeklődőket a folyóiratszám szerkezetébe: mi az, ami elválasztja az oroszországi finnugor költők verseit a Baltikumot képviselő költők alkotásaitól. A felolvasással kezdődő est során többször is érzékelhető volt a megkülönböztetés igénye és szükségessége a furcsa északi költői világ hangulatainak, jelenének és múltjának két változatában. Pusztay János ugyanakkor alkalmanként hangsúlyozta, s ezzel jelezte is kompetenciája karakterét, hogy ő nem irodalmár, sokkal inkább nyelvész, társadalom- és kultúrakutató.

Az előadás alatt Gáspár Gábor fotóit tekinthettük meg kivetítve, amelyek a folyóiratban is megjelentek. Emiatt persze lekapcsolták a villanyt, így sokat nem lehetett látni az előadókból. Professzor úr megjegyzése – „ha önök tudnak sötétben hallgatni, én megpróbálok sötétben beszélni” – oldotta ugyan a helyzetet, de ezáltal kevésbé emlékeztetett a produkció a hely irodalmi hagyományaira, inkább tudományos előadásra hajazott. Földrajzi, történelmi, nyelvtörténeti és szociológiai feltárásban volt részünk, izgalmas aktuálpolitikai kitekintéssel az anyanyelv kérdéséről, a nyelvkopásról, a kétnyelvűségről, az államnyelvekről és a határon inneni és túli viszonylatokról. Ez el is vette az időt a versektől. Szívesebben hallottam volna többet a művekről, a szerzőkről, a jövőben megjelenő kötetekről avagy a fordítás szakmai titkairól. Nem titkolt program vette ugyanis kezdetét: a korábbinál intenzívebb versfordítás megszervezésére törekszik a kutató. Érdekességként említette, ami északi rokonaink vershez és irodalomhoz való hozzáállását is bemutatja: Kosztolányi *Hajnali részegség* című versét ugyanis nem képesek hűen lefordítani. Kulturális dac az oka annak, miszerint nem szabályosak a sorok, a rímek, és úgy egészében a szerkezet sem, s ez megakadályozza jó nyelvi transzformációt. Kulturális, nyelvi és társadalmi áthidalhatatlanságok nehezítik a fordítást. A kortárs irodalom témái is egyszerűbbek, a mi gyakorlatunkhoz képest nem igazán árnyalt a költészetük, evickélnek a haza, a nyelv, a természet és a szerelem témakörében. A Baltikum költői világa markánsabb. Szabadabb a nyelvezet, több a szleng, urbánusabb a megragadott világ. Az irodalom és közlés viszonya megkérdőjelezhető.

Pusztay János az összetett viszony jellemzésére elmesélt egy anekdotát: abban a horvát faluban, ahol ő él, működik egy kis étterem, ahol nincs horvát nyelvű étlap. Megértőnek kell lennünk a finnugor nyelvekkel, hiszen rengeteg kicsi, apró, periférián egzisztáló népesség alig beszélt nyelve foglal benne helyet, hozzájuk képest mi szinte fel sem tudjuk fogni a nyelv jelentőségét vagy elvesztésének lehetőségét.

Az est végén a *Vár Ucca Műhely* fiatal költője, Bors Anna mutatkozott be.

Kovács Benjámin

Motívumok mentén

Arany Zsuzsanna *Desiré kalandjai* című kötetének bemutatója. Veszprém, Művészetek Háza, Dubniczay-palota, 2016. október 5.

Aki nem ismeri Arany Zsuzsannát, annak is hamar kiderül már a beszélgetés kezdetén, hogy régóta foglalkozik Kosztolányi munkásságával. Regénye Kosztolányi életének állomásait járja körül. Az elbeszélő Nicolas Sztavrogin, az egykori „barát”. Kosztolányi múltja és Nicolas jelene egymással párhuzamosan fut a műben.

Varga Richárd zenéjével veszi kezdetét a beszélgetés. Kosztolányi *Őszi reggeli* című versét hallhatjuk tőle megzenésítve. Nem is lehetne ennél jobb bevezető. A beszélgetés közben többször felcsendülnek saját dalok és Kosztolányi-megzenésítések is.

A beszélgetés elején Kilián László bele-belekap a regény „alapgondolataiba”, de aztán gyorsan érvényre juttatja tervét: a Tarot kártya fogja „vezényelni” a beszélgetést. A közönség egyik tagja húz egy lapot, és aztán az író nő elmondja, mi jut eszébe az adott lapról a regénnyel kapcsolatban. Így kerül előtérbe a komédiás, a bohóc, a hold, a halál, a nő, a szerelmespár és az akasztott ember kártyája. Arany Zsuzsanna mindenre hamar reagál, s ezeken keresztül könnyen ki is rajzolódik a regény íve, beválik a „kártyamódszer”. A komédia és a bohóc kártyáján keresztül eljutunk az elbeszélőig, Nicolas Sztavroginig, aki kívül marad a „játשמán”, aki nem mutatja valódi önmagát, ő képviseli tehát a bohócszerepet. A hold és a nő, valamint a szerelmes pár kártyájáról az író nő a szerelem összetett problematikájára asszociál, ezen belül is a nőre, aki misztikus és irracionális. A negyedik kártya a szerelmes pár kártyája, ami összekapcsolódik a választás kérdésével, s természetesen ez könnyen rávetíthető Kosztolányi életére is, ahol szintén központi kérdés volt a nők közötti választás. A halál kártyáján keresztül – ami az író nő szerint mindig átváltozás, valaminek a vége és egy másik valaminek a kezdete – középpontba kerül Kosztolányi halálhoz való különös viszonya (Csáthtal fel is ravatalozzák egymást, Karinthyval fogadnak, hogy ki hal meg előbb, eljártsszák az öregkorukat is stb.).

A regény hangulatteremtő eszközeiről is szó esik: megjelennek a nyugatosok nyelvi bravúrai, szójátékai. Kiderül, hogy Kosztolányi *Nyugathoz* való viszonya nem volt mindig felhőtlen. Ugyan tősgyökeres nyugatosként ismerjük, de valamikor nyíltan távolmaradt a „szifilisz bandától”. A „kosztolányis” hangulat megteremtéséhez a kávé, a cigaretta, az éjszakai mulatozások is hozzátartoznak, s az alkotás világához szükségeltetett a részegség, a tudatalatti vagy „feletti” állapot elérése, a túlvilág megidézése, a bódulat megteremtése –

ezek mind jelen vannak a regényben. Előtérbe kerül az dialógus kérdése, amelyre az író nőnek (illetve a regénynek) azért volt szüksége, hogy megadja a beszélgetés ritmusát, egyfajta szerkezeti megfontoltság is volt egyben – és fontossá vált a regényírás közben az önmagával folytatott dialógus is, amelyben egyszerre működött a folyamatos rákérdezés és az (ön)provokáció.

A motivika végigvitelén túl kevés hangsúly esett az alkotásfolyamatra, arról még szívesen hallottam volna bővebben, de a regényhez jó kis kedvcsinálót kapott a közönség.

Tokos Bianka

Csak úgy, szabadon sztorizgatni

Arany Zsuzsanna: *Desiré kalandjai: Nicolas Sztavrogin életrajza*. Vár Ucca Műhely, Veszprém, 2016.

Zavarba ejtő a veszprémi Vár Ucca Műhely által kiadott *Desiré kalandjai: Nicolas Sztavrogin életrajza* című kötet. Szerzője, az irodalomtörténész és a Kosztolányi Kritikai Kiadás munkatársaként ismerhető Arany Zsuzsanna nagyon sok mindent belezsúfolt szépirodalmi próbálkozásába.

A kritikai kiadások készítése rendszerint nagy hatású munka, a legtöbb esetben ugyanis nemcsak a filológiai kötetek készülnek el, hanem egy ilyen jelentőségű vállalkozás több, a középpontban álló szerzőről szóló tudományos és akár szépirodalmi művet is inspirál. Az azonban már ritkább eset, hogy tudományos munkát végző szakembert csábítson át a szépirodalmi terepre, s az így születő szöveg meg is jelenjen. Azzal a gyanúval nehéz leszámolni, hogy a *Desiré kalandjai* aligha született volna meg a kritikai kiadás munkálatai nélkül. Vagyis inkább egy olvasmányélményből és sok olvasásból adódó közléskényszer eredményének tűnik, egy intenzív szellemi munka melléktermékének, semmint tényleges szépirodalmi ambíciókkal és ami talán fontosabb: szépirodalmi kidolgozottsággal és tehetséggel megírt alkotásnak. A szerzői utószóban olvasható: „A rengeteg kortárs beszámoló olvastán ötlött föl bennem, mi lenne, ha a sok adatot kidobnám, s csak úgy, szabadon »sztorizgatnék« magam is.” (132.)

A *Desiré kalandjai*, ha a szöveg szépirodalmi minőségét nézzük, a többnyire a vasútállomásokon beszerezhető *füzetekre* emlékeztet. S ez azt is jelenti, hogy Arany Zsuzsanna könyve is számíthatna egy szélesebb olvasóközönségre. Csakhogy a szerző aligha ezt a közönséget szerette volna megcélozni, legalábbis a szöveget átszövő és egyúttal következtetlenné is tévő irodalomtudományi utalások erre engednek következtetni. Még mielőtt

csak az első fejezetet is olvasni kezdené a befogadó, máris négy különböző irodalmi jelenséget és azok kulturális kontextusát kapcsolja saját kötetéhez Arany Zsuzsanna. Azt, hogy Kosztolányi Dezső személye meghatározza a mű világát, már a címben felbukkanó *Desiré* név is nyilvánvalóvá teszi, ahogy szintén a főcím, majd pedig a fejezetek címei idézik meg az *Esti Kornél kalandjai* című Kosztolányi-művet. Az alcímben Dosztojevszkij *Ördögök* című kötetének főhőse idéződik meg, a mottó pedig Dante *Isteni színjátékának Purgatórium* című részéből származik. A terjedelem nem engedi meg, hogy ezek az irodalmi idézetek mélyen beágyazódjanak Arany Zsuzsanna szövegébe, így azonban jelentős zavart okoznak, s csak felszínes klisékként jelennek meg. A szöveg helyszíneinek bemutatása során ez a közhelyek mentén történő eligazítás nem is rejtgetett: „Firenze az örök tavasz, az örök virágzás és újjászületés számomra. Velence persze a halál, a dekadencia és az árnyék-lét.” (7.)

A legtöbb bonyodalmat az orosz származású Nicolas Sztavrogin alakja okozza. A figura széteső, nincsenek stabil jellemvonásai. Egyes megszólalásai alapján egy határozott, önálló, már-már lázadó férfi képe rajzolódik ki, ugyanakkor több helyütt is expliciten mint a körülmények és nála többet elért emberek áldozata jelenik meg. *Desiré* egyik fiktív megszólalása a következő: „Te pedig saját magad teszed bűnbakká, Nicolas. Ezért rágcsálja agyadat folyton az öngyilkosság gondolata. Magadra veszed mások bűneit, azonosulni kívánsz gyilkosaiddal, pedig áldozat vagy.” (75.) Az ő, Nicolas megszólalásaiból irigység és sértődöttség hallatszik ki, olyan figurának tűnik, aki bár szeretne, nem tud illeszkedni a társadalmi rendbe, s változtatásra való képtelensége miatt a világra haragszik, lenézve azokat, akiknek sikerül ez a beilleszkedés. „Ha nincs pénzed és hivatalod, az ilyenek szemében senki vagy. Nem számít a szorgalmad, tehetséged, emberséged. Semmi sem számít belőled. Ezeknek még mindig csak a rabszolgák meg gépek keltenek. Meg agyatlan középszeresek, akiket nyereszkeskedhetnek.” (113.) A *tehetség* az egyik központi fogalma a kötetnek, ám ennek értelmezése is felszínes marad. Nicolas szempontjából a tehetségesek nem csinálnak semmit, tehetségük miatt minden az ölükbe hullik, míg neki: „mindig mindenhol teljesítenem kellett, nem tehettem meg, hogy nap- és éj hosszakat heverésszek.” (122.)

Az egymással nehezen összeegyeztethető jellemvonások mellett az is nehezíti Nicolas figurájának értelmezhetőségét, hogy sok mindenben Arany Zsuzsanna személyes életére reflektál. A szerzőnőről a kötet fülszövege elárulja, hogy disszertációját „a Gonosz-filozófia irodalmi megjelenése” címmel írta, s 2004-ben szintén a veszprémi kiadónál meg is jelentek tanulmányai ebben a témában *Ördögtrillák*. A *Gonosz és az Erotika az irodalomban* címmel. A szövegben pedig Sztavrogintól kérdezi egy helyen *Desiré*, hogy „No, de mi a

helyzet a te filológus-kutatói témáddal, a Gonosszal? Legutóbb azt mondtad, a Gonosz valamiféle hiány.” (42.) Az átfedések aztán inkább a Kosztolányihoz fűződő viszonyban válnak ismét zavaróvá. Tudható, hogy Arany Zsuzsanna Kosztolányi Dezső életrajzán dolgozik. A *Desiré kalandjai* az alcím szerint *Nicolas Sztavrogin életrajza*. Vagyis az orosz származású férfi által írt Kosztolányi-életrajz. Igaz, a szöveg ebben a kérdésben sem következetes, de ez az értelmezés tűnik a legbizonyosabbnak. A műfaji kérdésről a kötet Sztavroginja a következőképpen nyilatkozott: „Sokáig gondolkodtam, hogy önéletrajzot írjak-e vagy életrajzot. Végül az utóbbi mellett döntöttem. Hogy miért? Két okom volt rá. Egyrészt önéletrajzot legjobb a halálunk előtti pillanatokban írni, én pedig éppen most szántam rá magam az új életre. Másrészt ígéretet tettem Desirének, hogy megírom a történetét.” (7.) Arany Zsuzsanna kevéssé tudott odafigyelni arra, hogy Sztavrogin nevű szereplője ne tudja azt Kosztolányi Dezsőről, amit az irodalomtörténész tudhat. Bár kortársakként megélt kalandokról és kettejük barátságáról szólnak a történetek, mégis az orosz szereplő mintha irreális mértékben élt volna tovább Desiré halálát követően is. Az olyan árulkodó és összezavaró részekre utalok, mint például ez a Sztavrogin által Kosztolányiról mondottakat bemutató: „Egy időben magad voltál a szamizdat. És a nagy titokban, csendben és sötétben sok fiatal téged olvasva tudta meg, mi az igaz. Mi a jó és mi a szép. Mi a hazug. Mi a rossz és mi a csúf.” (40.) A sok keveredés (legyen szó a műfajról, vagy a főszereplő és a szerző – tudásának – szétválaszthatóságáról) mellett több suta megfogalmazás is arra mutat, hogy a kötet szigorúbb szerkesztést igényelt volna. Csak egy példa a sokból: „Bár hideg van, idesüt a nap.” (66.)

Arany Zsuzsanna kötete a szerző számára izgalmas kirándulás lehetett a szépirodalom világában. Olvasóként könnyű, súlytalan történeteket ismerhet meg a befogadó, melyeknek egyik főszereplője Kosztolányi Dezső, aki szintén megmarad Arany Zsuzsanna fiktív szereplőjének, annak ellenére, hogy valóban tőle idéz a szerző nagyon sok megszólaltatás alkalmával, mely idézetek azonban lenyomozhatatlanok (a szerzői utószó szerint ez a döntés tudatos). Mindemellett a szerzőnek ezeket az idézetként jelzett szöveghelyeket nem sikerült zökkenőmentesen belekötni a saját maga által fogalmazott szövegvilágba, Kosztolányi mondatai nagyon sok esetben stílusukban is kilógnak a szövegből.

Arany Zsuzsanna szövegében olvasható: „Ki az, aki kritikát ír? Jobbára az, aki alkot is. De nem, nem, ez különvált újabban, és már az, aki alkot, hülye a kritikához... A kritikus meg, aki nem alkot, mert *nem tud* alkotni, egész életében csak a hibákat keresi. Kritizál, fitymál, leszól.” (42.) A kritika, véleményem szerint, nem negatív műfaj, a jó és rossz vonásokat egyaránt meg kell mutatnia. Arany Zsuzsanna *Desiré kalandjai* című kötete egy irodalomtörténész szépirodalmi kísérlete,

kirándulása. Könnyed szöveg mindazok számára, akik Kosztolányiról és az ő világáról szeretnek olvasni.

Szarvas Melinda

Ember az olvasólámpa fényében

Olvasólámpa Géczi János íróval, költővel. Művészetek Háza, Dubniczay-palota, 2016. október 20.

Bár ezzel az esttel már a második évada indult a Művészetek Háza *Olvasólámpa* sorozatának, a korábbiakon nem tudtam részt venni. Annyi előzetes információm volt róla – és ezt Kilián László most is megerősítette a bevezetőjében –, hogy a kitalálóinak szándéka szerint megpróbálnak elszakadni a hagyományos író-olvasó találkozóktól és felolvasóestektől, a művet szeretnék középpontba helyezni. A sorozat korábbi évadáról szóló írás is ezt hangsúlyozta: *Művészet az olvasólámpa fényében* (Séd, 2016. tavasz, 24. o.).

Az első meglepetés akkor ért, amikor megérkezésemkor azt láttam, hogy Géczi János és beszélgetőtársa, Pintér Viktória már kint ült a közönség előtt egy kis asztalkánál. Meg is ijedtem, hogy elkéstem, de aztán láttam, hogy az ezt követő egy-két percben még azt próbálgatták a szervezők, hogy hogyan is érkezzenek a fények, melyik lámpa égjen, és melyik ne, hogy meghitt is maradjon a hangulat, de elég világos is legyen a felolvasáshoz. Próbáltam megfejteni, hogy ez vajon miért történt így. Egyszerűen akkor jöttek rá, hogy kevés lesz a fény? Vagy szakítani akartak a hagyományos forgatókönyvvel, amikor a gyülekező közönség zsongását hirtelen szakítja félbe a vendégek bevonulása, és azonnal kezdődik is a rendezvény? A kölcsönös ráhangolódás lett volna a cél? Nem tudom, hogy Géczi János és Pintér Viktória hogyan érezték magukat ezekben a percekben, amikor csak néha váltottak egy-egy szót egymással, de nekem egy kicsit olyan érzésem volt, mintha egy kirakatba tették volna őket, és nagyon vártam, hogy oldódjék ez a szituáció.

Szerencsére a protokolláris megnyitót követően, ahogy az író és segítője elkezdtek egymással beszélgetni, nyoma sem maradt ennek a korábbi, kissé feszélyező érzésnek. Az egész estéről az volt a benyomásom, hogy a felolvasások között két olyan ember beszélget egymással, akik kölcsönösen tisztelik egymást, és nyitottan figyelnek a másakra. Az ehhez hasonló rendezvényekről szóló beszámolómban általában csak az elhangzottakra térnek ki, de számomra élmény volt, ahogy hallottam a jól átgon-dolt, nem is mindig egyszerű kérdéseket, és közben egyszerre láttam Pintér Viktória

értelmezést segítő kézmozdulatait, valamint Géczi Jánost, ahogy egész testével felé fordul és a mimikájával is követi a kérdés gondolatmenetét. És itt megint megállnék egy kicsit: Kilián László úgy fogalmazott a bevezetőben, hogy a beszélgetőtársat ebben a sorozatban segítőnek hívják. Talán értem, hogy miért ez a megkülönböztetés a két megnevezés között: segítő abban az értelemben, hogy kulcsot kapjunk a kiválasztott részletekhez, és segítő abban az értelemben is, hogy a megfelelő ritmusban hangozzanak el a felolvasandó részletek. Az én ízlésemhez mégis közelebb áll a beszélgetőtárs kifejezés: jobban visszaadja számomra azt a felkészültséget és érdeklődést, ami Pintér Viktóriát jellemezte ezen az estén.

Az utóbbi öt év terméséből, három műfajból kaptunk ízelítőt, vagy ahogy Pintér Viktória mondta, egy „szövegkol-lázst”: hallhattunk egy részletet a *Viotti négy vagy öt élete* című regényből, néhány verset és végül a *Jerusalaim* című esszé-kötet utolsó írását. Adta magát a kérdés, hogy miért épp ezekből válogatott Géczi János: valamilyen módon közös bennük az utazás motívuma, de ennél fontosabbnak tűnik, hogy az új helyszínek mindig lehetőséget adnak az írónak a saját magával történő szembenézésre és a rákérdezésre. Nyilván az sem véletlen, és örültem is neki, hogy a frissebb művekből hangzottak el az idézetek: biztos bőven lehetett volna válogatni a régebbi írásokból is, de így a jelenben élő Géczi Jánossal ismerkedtünk.

Sok író-t költőt hallottam már felolvasni saját műveit: voltak köztük olyanok, akik zavarba jöttek attól, hogy nekik kell tolmácsolniuk a saját szövegeiket, és monotonon motyogtak. Voltak olyanok, akik színészeket megszégyenítő előadással rukkoltak ki, vagy éppen ripacskodtak. Ez az este valahol a kettő között volt félúton: Géczi János nem akarta eljátszani, hogy színész, néha elfogyott a levegője, néha elment a hangja, de rendkívül érdekes volt, hogy hova teszi a hangsúlyokat, mit emel ki. Arra is akadt példa, hogy egy mondat-foszlánynak kétszer futott neki, és közben érzékelhetően változtatott az értelmezésen.

Azt írtam az első bekezdésben, hogy a rendezvénysorozat célja az, hogy a mű kerüljön középpontba. Ez annyiban sikerült is, hogy azóta odakerült az ágyam mellé a *Viotti négy vagy öt élete*. De számomra legalább ilyen fontos volt (és ez lehet, hogy csalódás a programsorozat létrehozóinak), hogy mennyi mindent tudtunk meg Géczi Jánosról, a művészé vált emberről is. Mindig érdekes kérdés, hogy akit gyerekként művészek (is) vesznek körül, tudatában van-e annak, hogy az általánostól eltérő környezetben nevelkedik. És vajon ez a „létiram” (Pintér Viktória kifejezése), ami Géczi Jánost jellemzi, mennyiben örökölt genetikai értelemben, és mennyiben tanult? Olvasóként örültem annak a kérdésnek is, ami az olvasó Géczi Jánosra kérdezett rá olyanformán, hogy melyik általa olvasott regénybe tudna be-költözni. És megint a művek mögött levő ember: megérintett a *Jerusalaim* keletkezésével kapcsolatban elmesélt szép törté-

net egy barátságról, és utána kifejezetten jólesett hallgatni *Az ima háza* című írást.

Jó ritmusú, az érdeklődést szinte folyamatosan fenntartó esten vehettünk részt. Kíváncsian várom a folytatást.

Schreiber Márta

Gre- CSÓKOLLár

*GreCsó Krisztián író
és Kollár-Klemencz László
zenész közös műsora. Országos Könyvtári Napok, 2016.
október 9.*

Az Országos Könyvtári Napok veszprémi programjait GreCsó Krisztián író és Kollár-Klemencz László, a Kistehén zenekar frontembere, dalszerző párosának zenés irodalmi estje zárta, melyen a két szerző a felolvasásokon kívül azt is megmutatta, miként írják és játsszák újra egymás dalait, hogyan szól egy-egy általuk megzenésített vers. Az előadók kevésbé ismert oldalukról is bemutatkoztak a közönség előtt: GreCsó Krisztián dalszerzőként, Kollár-Klemencz László pedig prózaíróként lépett elő ezen az esten.

Az irodalom és a zene összekapcsolásának egészen új formájával találkozhatunk a szerzők előadásában, ahol nemcsak az írások dallammal való felruházása történik. Egyedülálló, ahogy egy regényíró zenészként működik együtt a színpadon egy másik zenésszel, s az énekes-dalszerző is megmutatja kevésbé ismert oldalát: nemcsak Kistehén-frontemberként, hanem íróként is tehetséges.

Elsőként Erdős Virág *Egy kaméleon gyermekora* című versének zenés átiratát hallhattuk a párostól, amit GreCsó Krisztián az idei könyvhétre megjelent *Jelmezbál* című regényének egy részlete követett a szerző felolvasásában. „A Jelmezbál egy szabálytalan családrege, amelyben mozaikok rakják össze a történetet” – mondta el az író. „Az édesanyám a legjobb pillanatban kapott elő egy régi papírokat tartalmazó mappát, amiben ott volt dédapám 1919-es leszerelési papírja, amihez bár nem készült fénykép, de nagyon részletesen leírták, hogy nézett ki. Rám tört a felismerés, hogy ez a papiros a történelem levegője, hogy dédnagyapám a történelem távlatából néz rám vissza, és az ő felesége, a dédnagyanyám három generációt nevelt fel, míg élt, az alatt a 100 év alatt” – mesélte az író a regény keletkezésének indíttatásáról.

Ezt követően hallhattuk az ígért részletet a *Jelmezbál*ból, melyben a szülővárosába hazaköltözött Éva éppen tévét néz. A *Varity* című showműsort sugározza valamelyik tévécsatorna; itt a férjek egyenjogúságát követeli a közönség. Éva meglátja, hogy a képernyőn az anyja és a nővére is feltűnik, felszabadultan énekelnek együtt, neki pedig fáj, hogy őt nem vitték

magukkal. Ráébred, hogy valójában sosem avatták be a közös titkaikba, mindig is kívülállónak számított a családban... Néhány másodpercig a közönség soraiban is néma csend lett, szomorúság. A kiábrándultság és csalódottság hangulatát aztán egyből elűzte a novellát követő könnyed dal, amolyan Kollár-Klemencz-féle hanyagsággal.

Kollár-Klemencz László óvatosabb, ha a műben megszólaló személyes hang kérésére terelődik a szó. GreCsó Krisztiánnal ellentétben – aki, mint köztudott, előszere-ttel merít személyes családtörténetéből – közvetlenül és direkt nem írja meg rokonai vagy barátai életét. *Miért távolodnak a dolgok?* című első, 2015-ben megjelent kötetéből olvas részletet, a természet közepében, egy tanyán élő főhősről, Toszkáról, és hűséges kutyájáról, barátságról, hűségről, halálról. „Csak azért, hogy kivételesen ne nőkről és disznóvágásról szóljon a történet” – tette hozzá mosolyogva a szerző, mert persze poénból is kaptunk bőven. Az előadást ide-oda beszúrt anekdoták, humoros történetek szakították meg.

GreCsó és Kollár-Klemencz párosa összhangban működik. „A *Rájátszásban* kezdtünk együtt zenélni, ahol kölcsönösen hatottunk egymásra. Jó volt kiszabadulni abból a magyar művészeti zárt térből, miszerint ha valaki ír, akkor azon kívül ne akarjon mást csinálni” – mesélte az író.

A páros mindezen kívül felidézett nekünk még néhány Kistehén-dalt, végül GreCsó Krisztián édesanyja első süteményéről szóló történetén – ami nem hatlapos volt, hanem isler – könnyezve neveltünk. A szerzők visszatapsolása után a mindenki által jól ismert *Ezt is elviszem magammal* című dallal zárult a program.

Múlt, emlékek, közeledés és távolodás, nők, család... Mindezt a sokféle témát és ezek hangulatát idézte és öntötte dallamba ez a kicsit melankolikus, kicsit személyes, kicsit humoros, de annál rendhagyóbb irodalmi est, mely mindamellett, hogy a tábortűz körüli gitározás, közös éneklés élményét elevenítette fel, mély tartalmakat, az egész társadalmat érintő kérdéseket is felszínre hozott. Mindenképp kellemes meglepetés volt GreCsó Krisztián és Kollár-Klemencz László veszprémi bemutatkozása, s nem bánnám, ha közös, zenés-prózás estjeik folytatódna.

Éltető Erzsébet

Ószirmi huncutságok

*Madárrajzba mentett mesék –
Ószirmi zenék és mesék.* Kovács
Gáborján és Császár Róbert
(Bran Együttes) estje. Veszprém,
Utas és Holdvilág Antik-
várium, 2016. október 27.

Olyan előadáson volt szerencsém részt venni a Molnár Sándor antikváriumába szervezett eseményen, amely az örök gyerekeknek szól, a bohókás felnőtteknek és a munkában megfáradt pihenni vágyóknak. Szóval maradjunk annyiban, hogy ez egy gyerekelőadás volt.

A gyerekelőadást persze a szó legjobb értelmében használok. Amikor meghallottam, hogy az esemény neve: *Madárrajzba mentett mesék – Ószirmi zenék és mesék*, egyértelműen arra is készültem. A néző tehát irányba állította az elváráshorizontját: előhívta gyermeki énjét.

Ebben persze nincs teljes egészében igazam. Olyan szempontból mégsem volt ez gyerekelőadás, hogy az egyébként ropantul izgalmas és élvezetes esten egyetlen gyerek sem volt. Erre sajnos nem találok magyarázatot, bármennyire is szeretnék.

Talán azért, mert a veszprémi közönséget megzavarta a Bran együttes profilja. Alapvetően ír zenét játszó zenekarnak ismerhetjük az 1993-ban indult formációt, kocsmákban, bárókban találkozhattunk velük.

Ennek ellenére az antikvárium telt házas volt az elejétől a végéig.

Másrészről viszont nagyon is igazam van. Ez volt a jó része az eseménynek. Kovács Gáborján és Császár Róbert estje *in medias res*, minden felvezetés, előjáték nélkül belevetette magát az Ószirmi „legenda” elmesélésébe, hogy a közönség értse és élvezhesse a dalocskákat, amelyeket majd eljátszanak. Az előadás gördülékeny, simulékony, megfelelő tempójú volt. Kovács Gáborján olyan átéléssel mesélte az ószirmi kódex történetét, hogy az ember talán percekig is elfeledkezett arról, hogy egy előadáson ül. És ahogyan a bűvésznak a kezét kell figyelni, úgy a színésznek a száját. Vigyázzunk, mert csálnak! Aki egy másodpercre is elbizonytalanodott volna az előadás során, és elkezdte volna komolyan venni a kódexről mesélt „igaz” történeteket, azt a művészek – eszméletlen jó érzékkel – rögtön visszabilentették a való világba, olyan mesecímeket mondva, mint a „Álomrabandzsítószeműböhömödvétöpörödtmagadfadalegényke”. Hogyha ebből nem lett gyanús a móka, akkor semmiből.

Minden mese után dal, dalok után mesék jöttek, a zenészek vidámak voltak, a közönség pedig élvezte ezt a gondtalan másfél órát. Lehet, hogy a mesék mégsem csak gyermekeknek szólnak? Már csak a

tánc hiányzott. November 30-án folytatódik az Utas és Holdvilág Antikváriumban a mesemondás, talán akkor már táncolunk is.

Horváth Virág

Az állatias szemérem 1–2.

Bestiarium Zircense. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, PE MFTK Éjszakai Egyetem, Veszprém, 2016. november 15.

1.

Egy könyvkülönlegesség, egy igazi bestiárium bemutatására invitálta közönségét az Eötvös Károly Megyei Könyvtár november 15-én este. Könyvkülönlegességére, mivel a műfajok között a bestiárium amolyan őskövület egyrészt, másrészt, mivel ez a szakrális indíttatású irodalmi fosszília valójában a zirci ciszterci könyvtárban lapult az 1950-es államosításig, köthető a Bakony szívéhez. A *Bestiarium Zircense* valójában egy hasonmás kiadvány, amelynek eredetije egy nagyobb terjedelmű prédikációs kézirattal kötetett egyé még a késő reneszánszban, valahol délen, a horvát és magyar nyelvűek érintkezésének vidékén. Most a Zirci Ciszterci Apátság és az Országos Széchényi Könyvtár vállalkozott rá, hogy megjelenteti ezt a ritka értékes anyagot a régisége, a szövege és a bumfordi képei okán is. A nagyon szép kivitelű könyvet Boreczky Anna művészettörténész szerkesztette nagy körültekintéssel, igényességgel. A könyv oldalairól készült kópiák mellett a latin nyelvű szöveg magyar fordítását tartalmazza ez a reprint, valamint mértéktartó terjedelmű tanulmányával segíti a szerkesztő az olvasóját. Tudományos igénnyel készült kiadvány, ekként magában foglalja az értelmező szöveg angol változatát is.

Egy-egy könyvet bemutatni a közönségnek mindig kihívás. Az a szervezők, az a megvalósulásáért annyit ténykedő szerkesztő és az a moderátor számára is. Mi kapjon nagyobb nyomtatékot, hol legyen a fő hangsúly? Megismertetni akarom a könyvet – egy nagyobb harapást felkínálni méreates kalácsból vagy éppcsak egy cseppnyi ízelítőt adni?

Manapság ráadásul a befogadás természete is változóban. A közönség elvárja, hogy valami modern különlegességgel is érzékletesebbé tegye a vendéglátó, a kiadó, a szerkesztő az adott alkalmat. A *Bestiarium Zircense* esetében ezzel Boreczky Anna szerkesztőnek és Géczi Jánosnak, a Pannon Egyetem intézetigazgatójának mint moderátornak kellett megküzdnie. A népes közönség túlnyomórészt az egyetem hallgatóiból állt. A színhely ugyan szokatlan – minthogy a harmadik emeleten az egész könyvtáron át kellett vágnia az érkezőknek – mégis, megnyugodva, hogy idetaláltunk; otthonos közege lett az alkalomnak.

A szerkesztőasszony mellett Géczi János a beszélgetőasztalhoz ültette Németh Gábort, a Zircen működő OSZK Reguly Antal Műemlékkönyvtár vezetőjét is. Indokolt volt őt is bevonni a körbe, minthogy a könyvtár a ciszterci rend gyűjteménye, az a hely, ahonnan annak idején elvitték a Bakony-rejtegette állathatározót. Az igazgató bemutatta a könyvtárat; értékeikről, különlegességeikről beszélt, illetve méltatta a múlt század húszas éveiben élt elődjét, Szabó Otomárt, aki remek könyvtárosként sokat tett a könyvtár gyarapításáért, az ő révén kerülhetett Zircre a bestiáriumos prédikációkönyv.

Boreczky először a könyv ritkaságáról mesélt: kevés ilyen büszkeség maradt meg a századok során Magyarországon. A két különböző kéz által készült könyvegység egybekötését indokolta, hogy a prédikációkhoz színesítésül vagy ötletadóul szolgálhattak az állatokat bemutató passzusok, hiszen valamennyi végén összekapcsolja a szöveg az állat allegorikus jelentését a szakrális vonatkozásokkal. Utána megtudhattuk tőle, hogy az 1530-as években Szobocsinai Tamás ferences szerzetes használta. Használhatta csupán, mert a ferenceseknek nem lehetett tulajdonuk. A bestiárium műfaja ezzel együtt olvasnivalónak készül, szemben műfaji őseivel, a *Physiologusszal*, amelyet szóbeli közlésre jegyeztek le.

A moderátor és a szerkesztő a további beszélgetés során az antik eredetű és természettudományos szándékkal készült *Physiologus* krisztianizáló, evangelizáló bestiáriummá alakulásáról, a szimbólumok és allegóriák egymásra rétegződésének folyamatáról szóltak.

Géczi a zirciből és egy másik bestiáriumból olvasta fel az unicornisra vonatkozó cikkelyt és elemezte a csodalény jelképiségét; tulajdonságainak, megjelenésének szexuális orientáltságát. Boreczky a sellő-szírén fogalmának rétegződéséről, rétegezetségről számolt be, amelyet vetítéssel is illusztrált. Elmondta, hogy a szemérmességről egészen máshogy, jóval szabadosabban gondolkodtak a középkoriak, a keresztény vallásosság közegében, mint akár mi ma. Ezt azzal lehet magyarázni, hogy a 19. század romantikus világa, prűdériája elfedte a régi, természetesebb viszonyt a testiséggel.

Géczi természetessége, felolvasása, jól felépített elemzése és anekdotái, egyes gondolkodók, egyházatyák azonosítása határozottan alkalmas volt az est élményszerűvé tételére.

Boreczky oldottsága, élményekből, átéltségből is táplálkozó felkészültsége magával tudta ragadni hallgatóit, nézőit. Még akinek nem lett volna különösebb érdeklődése a szimbólumok egymásba szövődése iránt, a művészettörténész lelkesedése, tudása azt is magával ragadta volna.

Az estnek egyszerre lett előnye és hátránya a szokásosnál rövidebb időtartam. Időről időre begyorsultak az események, és olyan pergőtűzben találta magát a közönség, ahol csak kapkodhata a fejét. Sevillai Isodorus, Szent Ambrus, Origenész, Albertus Magnus, Arisztotelész nevei és tettei dübörögtek egészen a követhetlenségig.

Mintha csak egy egyetemi szemináriumon lettünk volna. Mintha egy szemináriumon, ahol mégsem jegyzetel talán senki. Megvan ugyan a szándék a hallottak megjegyzésére, de ebben a hajszában túl sok hullott el az út szélén. A vetítés élvezeti értékét sokban javíthatta volna, ha teljes kivetítővel látjuk a képeket, és a prezentáció szerkesztési kulisszái nem látszanak meg a vásznon is.

Talán lassabb tempóval, kimértebben távolibb és idegenebb hivatkozás felől kellett volna indulni és haladni. Manapság az önéletrajzok is a jelentől haladnak visszafelé, lehet, hogy ezen a bestiális estén is érdemes lett volna jelenközelebb és ismerősebb hívószavakkal kötni a szenzációs kötet megismertetését. Úgy mint: Láng Zsolt *Bestiárium Transylvaniae*; Nicholas Cristopher *Bestiárium*; J. L. Borges állatszörnyezése; C. G. Jung vonatkozó bekezdései; Dürer; Shakespeare vagy Plinius.

Kilián László

2.

A könyvet – mely egy eredetileg a zirci apátság birtokában lévő kódexnek a részlete – az Országos Széchényi Könyvtár a Zirci Ciszterci Apátsággal együttműködve adta ki. A most bemutatott kiadvány tartalmazza a *Zirci Bestiárium* hasonmását, mely eddig kiadatlan és a nagyközönség számára ismeretlen volt. A kötet elején Boka Lászlónak, az OSZK tudományos igazgatójának az előszava olvasható a műemlékkönyvtárakban rejtőző kincsek jelentőségéről; majd Boreczky Anna magyar és angol nyelvű tanulmánya a műről, annak műfajáról, a szövegtípus forrásairól, illusztrációiról, a *Zirci Bestiárium* őrzőkódexéről, illetve a benne szereplő 36 élőlényhez kapcsolódó régi elképzelésekről és tanításokról.

A kézzel írott latin nyelvű könyv két részből áll: terjedelmesebb, első része Johannes Herolt nürnbergi domonkos szerző prédikációgyűjteménye, az utolsó 16 oldal pedig a most közreadott bestiárium. A két kéz másolta részeket még a 15. század második felében kötötték egybe. A kódex kivitelezéséből és az abban található bejegyzésekből következtetni lehet a könyv használati céljára, helyére és egykori tulajdonosára is: a szövegben elszórtan található magyar és horvát nyelvű glosszák, illetve a tulajdonosra utaló bejegyzés (*Liber fratri Thome de Zabolchyna ad usum*) alapján valószínűsíthető, hogy a művet a magyarok és horvátok által lakott Délvidéken prédikációs tevékenység során ferencesek használhatták. A kódexet a török hódoltság korában minden valószínűséggel menekíteni kellett, 1661-ben a németújvári ferences kolostorban volt, majd 1919 után Zircre, az 1950-es években pedig az OSZK állományába került.

A beszélgetés elején Németh Gábor röviden bemutatta a zirci könyvtár történetét, a könyvállományáról szólva kiemelte 10 kódexüket (a legrégebbi közülük 14. századi), ezek egyik értékes darabja a most kiadott könyv. A kézirat sorsáról beszélve megemlítette, hogy a mű nyelvtörténeti jelentőségére az 1950-es években figyeltek fel glosszái kapcsán: húsz magyar szót tar-

talmaz, és őrzési helyéről a *Zirci Glosszák* elnevezést kapta. (A húsz glossza közül egy található a bestiáriumi részben, a hiúz szó.) A könyv kiadásának közvetlen előzménye a 2011-es *A Zirci Apátság Kincsei* című kiállítás volt, ahol először láthatta a közönség a könyvtár kódexeit és ősnymtatványait. Az elmúlt évben az OSZK könyvkiadási programján keretén belül nyílt lehetőség a kézirat egy részének a nyilvánossá tételére.

Boreczky Annát a beszélgetés vezetője, Géczi János először a szöveg műfajáról és forrásairól kérdezte. Tágabb értelemben bestiáriumnak neveztek mindenféle állatokról szóló leírást; szűkebb értelmezés szerint a szövegtípus a 12. századi Angliában létrejött, ókori előzményekre visszavezethető moralizáló tartalmú, tanító célzatú műfaj. A középkori bestiáriumok fő forrása a 4. századi Alexandriában görög nyelven íródott *Physiologus*. A középkori szövegek az ókoriaknál több, kb. száz állat bemutatását tartalmazták, és az állatokat osztályozták is (emlősök, madarak stb.), a leírások tartalmát bővítették, illetve módosították a keresztény egyházatyák (Sevillai Izidor, Solinus, Szent Ambrus) művei alapján. A valós és képzeletbeli lények tulajdonságai, viselkedésük, történeteik allegorikusan értelmezendők, jelképes tartalmak hordozói, erkölcsi példázatul szolgálnak. Műfaji eltolódás is megfigyelhető a különböző korú szövegek között: míg a *Physiologus* alapvetően szóbeli közlésre szánt szövegeket tartalmazott, a középkori bestiáriumok inkább olvasmányanyagként szolgáltak prédikátorok számára. Ez utóbbi ismeret magyarázatot ad arra is, hogy a zirci kódexben miért köthették egybe, miért kapcsolódik össze a sermogyűjtemény a bestiáriumnal: az állatokról szolgáló példázatokat ugyanis prédikációk színesítésére használhatták. (Példázatok más vegyes tartalmú latin és magyar kódexekben is előfordulnak, sőt, fennmaradt egy olyan magyar nyelvű – a *Zirci Bestiáriumnál* csupán pár évtizeddel későbbi, 1510-es – exemplumgyűjtemény is, a Nyulak szigeti domonkos rendi apácák által másolt *Példák könyve*, mely teljes egészében példázatok tára.) A *Zirci Bestiárium* kései példánya a műfajnak, sajátos abban a tekintetben is, hogy elsősorban mindennapi használatra szánták (egyszerűbb kiállítású, a rajzok célja elsősorban a szemléltetés), szemben művészi igénnyel illusztrált és gazdag kiállítású külföldi társaival. A teljes bestiáriumnak mintegy egyharmadát tartalmazza, és a 36 lény leírása is rövidített formában olvasható.

Az egyszarvúról szóló leírás két szövegváltozatának felolvasásával és értelmezésével Géczi János példát mutatott egyrészt a szöveghagyományok egymásra rakódására, másrészt a részlet allegorikus értelmezési lehetőségére. Azonban nemcsak szöveghagyományokról és szövegváltozatokról beszélhetünk, hanem a képi ábrázolásának is megvannak a maga hagyományai és változatai – ezt Boreczky Anna a *Zirci Bestiáriumban* is szereplő szirén-rajzból kiindulva mutatta be, és diák vetítésével illusztrálta. A szirén eredetileg felül nő, alul madártestű lény,

aki csábító énekével veszélybe sodorja a hajósokat. A *Zirci Bestiárium* szirénjének női felsőteste azonban két halfarokban végződik: a két lény vegyítésére az ábrázolásban több korai példát is láthattunk a művészettörténész jóvoltából. Az egyszarvúról szóló történetben és a szirén ábrázolásában közös motívumként jelent meg a szexualitás, ami Boreczky Anna szerint a középkorban a ma vélténél sokkal nyíltabban nyilvánult meg – a jelképes, ám könnyen felfejthető történetekben (az egyszarvúnál a fallikus jelkép) és a teljesen konkrét képi ábrázolásban (a *Zirci Bestiárium* szirénrajzán a nemi szervek megjelenítése) egyaránt.

A műben olvasható példázatok a középkori gondolatvilágot tükrözik, a mai természettudomány szemével nézve sok tévedést is tartalmaznak; de az emberi és állati világ közötti párhuzamok, az állatok felruházása emberi tulajdonságokkal a mai gondolkodásban, hiedelmeinkben is jelen vannak. A könyv kultúrtörténeti, művészettörténeti és nyelvtörténeti jelentősége mellett erre is felhívta a figyelmet a könyvbemutatón hallható sok témát érintő beszélgetés.

Pelczéder Katalin

Nagyon is létező

Varga Richárd: *Nem létező*. Lemezbemutató koncert. I. Veszprémi Egyetemi Színpadi Találkozó, Veszprém, 2016. október 14.

Nehéz befogadó vagyok, szeretek kötözködni és fogást találni, de itt nem volt kifogás. Furcsa módon minden működött: a zene összhangja, a zenekari tagok egymásra figyelése, a szövegek és a közönség reakciója egyaránt. Nagyon régen volt olyan revelációszerű élményem könyv, film vagy zene kapcsán, mint most, amikor olyan dolgot kaptam, kaptunk, amiért lehetett lelkesedni. Minden hangnak és kimondott szónak tétje, hangsúlya volt a telt házaskoncerten.

Varga Richárd, az „egyszálgitáros – énekes – dalszerző” hagyomány jeles hazai képviselője új oldaláról mutatkozott be ezen a lemezbemutató koncerten. A felállás (Kelen Sára – vokál, Birkás Zsófia – cselló, Varga Richárd – gitár, vokál, Bodnár Balázs – billentyűs hangszerek) alapján izgalmas kísérletnek ígérkezett az esemény, mely inkább egy zenekar képét vetítette előre.

Az esemény az I. Veszprémi Egyetemi Színpadi Találkozó kísérőeseménye volt, a környezet pedig meghatározó volt számomra. A koncert előtti egy üveg bor kinyitása, a négy pohár kiosztása, a zene hullámmása, a tetőpontok és az utolsó szám (*Végül hazatérek*) mind-mind egy szertartásra emlékeztettek, ahol a zenészek

belemerültek abba a világba, amit megteremtettek, koncentrálna önmagukra, egymásra és hallgatóságukra. Varga Richárd az elejétől a végéig, az utolsó hangig fogva tartotta közönségét: a 14 dal között nem volt üresjárat, ami nagyon ritka az előadóművészetben.

A számok a slam poetry eszköztárát felhasználó, zongora-szöveg egymásra felelő kettőségén alapuló daraboktól a melankolikus, teljes zenekart megszólaltató dalokig terjedtek, tele popkulturális és irodalmi utalásokkal (Pilinszky és József Attila megfért például a „Hiper a karma” kiszólással), ezek azonban sosem voltak öncélúak. Sok mindent lehetne dicsérni az okos szövegekben, a játékos rímelésben (kedvencem az „Ady Endre – a the endre” sorvégek), a kifejezett életérzésben, a finomságban és kitörésben; de a lényeg az itt és mostban, az átadott és befogadott élményben volt.

A zenekar és az album megnevezése *Nem létező*, de valójában mindkettő nagyon is létező volt, több szám is a valódi életről szólt, amit egyre nehezebb megvalósítani. A zene és a szöveg most került először nyilvánosság elé, eddig egy magánlakásban formálódott – a koncert kicsit hasonlatos volt ahhoz, ahogyan egy lakást fokozatosan belakunk: pontról-pontra avattak be minket az előadók a világukba, amely egyre inkább a sajátunkká, ismerőssé vált. A művészetek egyik legfontosabb tulajdonsága talán a ráismerés érzése: játék közben többször elértük azt a pontot, ahonnan és amiért érdemes zenét csinálni, hallgatni, olvasni, szeretni, élni. És ez éppen elég.

Somogyvári Lajos

Nincs másik élet

A 30y lemezbemutató koncertje. Expresszó, Veszprém, 2016. október 28.

A 2014 óta négytagú 30y (Beck László, Beck Zoltán, Sárközy Zoltán, Varga Ádám) ebben a felállásban már a második lemezét készítette el, az új LP november 12-től CD-n, kazettán (!) és digitálisan is kapható lesz *Dicsőség* címmel. A zenekar a lemezbemutató turnéval október 28-án a veszprémi Expresszóba érkezett.

A Bagossy Brothers Company sokakat bevonzó, pörgős bemelegítő koncertje után az új lemez *Elsőre* című dalával indult az este. Ezt a dalt nyár óta folyamatosan szerepeltetik, így a közönség már velük énekelte. Nincs ennek a számnak könnyed légköre, a hosszú párhuzamokról szól, az elköteleződésről. A döntésről a másik mellett, akkor is, ha ellaposodik egy idő után a viszony. A dal zárlatában indulószerű dobzólam kíséri a hosszú refrént, megtámogatva a szöveget az *érzés – kognitív döntés* ellentmondásosságának zenei képleteivel.

Mégis jó választásnak bizonyult nyitódalként, mert a közönség nagy lelkesedéssel fogadta. Mint mindig, most is stúdióminőségű volt az előadásmód, és Beck Zoli, amint megszólalt, olyan erősen jelen volt a dalban, hogy garantálta a közönség ráhangolódását, így egyszerűvé vált, hogy a jelenlévők a külső történéseken keresztül a belsőkre reflektáljanak.

És a történetekre, mert mindegyik dal mesélni akar, el akar mondani minden apró részletével – a szövegével és a hangszerelésével – egy-egy történetet, ami elég nyitott ahhoz, hogy akárkiről szóljon. A hallgatóságot azért kezdi érdekelni mindez, mert valahogy az asszociációk *egyedien általánosak*, a dalok zenei felépítése pedig szintén megenged játékosságot, gegeket, könnyedséget, mosolyt még a legdurvább témák esetében is. Meg azért, mert ez a négy ember játssza el és tölti meg a saját személyes mindennapiságával ezeket a szövegeket újra és újra. Közel három éve sokszor megfordulok 30y-koncerteken, párszor hallottam már a most is elhangzott *Rajzszöggel középre* dalt, a *Defendert*, az *Öltöztetnéd megintet*, az *Egy percel továbbot* vagy a *Városembert*. Mégis, minden alkalommal más-más kontextusban ér el egy-egy dal hozzám, más-más történeté állnak össze ezek a szövegek, mindig más zeneiséggel szólnak meg aktuálisan. A közönség részéről nem az a tétje a daloknak, hogy 10 éve jobban vagy rosszabbul játszotta-e ezeket a zenekar, hanem átlenyűgöz valamiféle jelenlétbe az élmény, ahol az „onnan fogod tudni azt, hogy én vagyok az egyetlen ember” sort nagyon ordítani kell, főleg amikor elhangzik a „vagyok”, mert ezen múlik ott valami.

Az új számok közül négyet a koncert második felében játszottak el. A régi közönségkedvenc dalokat (*Rajzszöggel középre*, *Teremtős*, *Öltöztetnéd megintet*, *Defender*, *Egypár*, *Bogozd ki*, *Városember*, *Disszidálok*, *Ül és vár*, *Ahogy elképzeltem*) sorra elővették, így teremtették meg a hangulatot az *A.J.K.A.*, a *Csapatostul*, a *Nincs másik élet* és a *Révbe ér* előadásához. Az élőben először Veszprémben elhangzó *Nincs másik élet* című dallal indították el az egyébként is erősen felpörgetett koncert fináléját. Négy férfi négy mikrofonba üvöltött bele a *capella* egy nyitó, három másodperces vokált, aztán nagyon gyors dobszólammal, gitárral folytatódott az intró. Zoli csak körülbelül húsz másodperc elteltével kezdett énekelni. A *verze* végletekig sűrített szavai jambikus lüktetéssel lökődtek ki, nincs ebben a dalban egyetlen nyugodt szótag sem, pedig a verzek le vannak lassítva, popos, digitális hangok kísérik az éneket, mégis rettenetesen nyugtalan az egész lüktetése, a szöveg pár állítását új és új variációban mondogatják el a sorok („Apák merengnek egy másik életen”, „Autók a betonon nagy halomban, mindegyik ugyanarra megy”, „Nincs másik élet, ez nyugtatja meg” stb.), összefolyik a verze és a refrén szövege. Nagyon sokszor elhangzott, hogy „nincs másik élet”, és hogy „ez nyugtatja meg”, miközben végig annyira zaklatott volt az egész szám, a verzek dob- és gitárszólama a végletekig húzta a feszültséget, mégis a

végén az orgonaszólam és az egyházi kórus jellegű vokál tudott még egyet lökni ezen a paradox beszédhelyezeten, végképp ironikussá téve a zene és a szöveg kapcsolatát. A vokál erőteljes hangjaival záruló dal után percekig nem tértem magamhoz a hatástól.

Az eddigi turné állomásain mindig egy-egy új dal adódott hozzá a koncertprogramhoz, ami lehet, hogy folytatódni fog Győrött és Budapesten november 11-én és 12-én. Kíváncsian várom a továbbiakat, mert a *Dicsőség* című új 30y-album dalait a veszprémi koncertélményem alapján mindenképpen élőben is hallani kell. Nemcsak megint egy lemez készült, hanem várhatóan egy zeneileg és szövegében is egyedi, megragadó, utaztatós, agyalós, beleélős, szembenézős hanganyag.

Balcsik-Tamás Kinga

Újraéledő kórusfesztivál

XI. Nemzetközi Romantikus Kórusfesztivál. Veszprém, 2016. október 14–16.

Tizenegy év szünet után, október 14–16. között rendezték meg a *XI. Nemzetközi Romantikus Kórusfesztivált*, mellyel sikerült felidézni a Liszt Ferenc Kórustársaság emblemikus néhai karnagya, Kollár Kálmán kezdeményezését, s mellyel a jelenlegi karnagy, Kövári Péter elkötelezettséget tett a Mester szellemi hagyatékának ápolására. A fesztivál rendezvényeinek színhelye a Hangvilla, az egyetem aulája, illetve a zeneiskola nagyterme volt.

A legutóbbi találkozót tizenegy évvel korábban szervezte az akkor már koros, mégis ereje teljében lévő Kollár Kálmán. Az alapgondolat az volt, hogy miközben a különféle énekkari találkozók, versenyeken, fesztiválokon romantikus kórusmuzsikát csak mint érdekességet szolgáltattak meg a színskála kiegészítéseként, aközben éppen Mendelssohn, Brahms, Schumann és társai alapozták meg műveikkel egyáltalán az egyháztól független, önálló, nem kizárólag önszórakoztatást célzó kóruséneklés létjogosultságát. A Veszprémi Romantikus Kórusfesztivál volt az, ami kifejezetten a romantikus mesterek életművében ugyan periférikusan szereplő, mégis hallatlanul jelentős területet célozta meg.

A fesztivál – a hagyomány szerint – két nagy részre oszlott: a három nyilvános koncert elsősorban a nagyközönség számára tartott bemutató volt, emellett szerveztek ugyancsak nyilvános, mégis inkább a közös éneklésben részt vevő kórusoknak és érdeklődőknek szóló műhelyeket, illetve szakirányú előadásokat.

Mekkora teret is szabjunk a romantikának a találkozón? E kérdés akkor merült fel bennem, amikor megláttam az első koncert programját, melyben romantikus mű, bizony, egy sem szerepelt, még mutató-

ban sem. Kövári Péter koncepciója az volt, hogy a Hangvillában tartott nyitóhangverseny „ajándékconcert” a résztvevők és a közönség számára, nem szükséges feltétlenül a fesztivál tematikájához igazodnia, hanem – házigazdaként – bemutatja a Liszt Ferenc Kórustársaság érdeklődési körébe tartozó zenei stílusokat és azok művelőit. Innen a hangverseny címe is: *Veszprém bemutatkozik*. Csakhogy ezzel egy újabb kérdés vetődött fel: ha egyszer Veszprém bemutatkozik, akkor a Borbásné Gazdag Gabriella vezette veszprémi Gizella Női Kar miért a meghívott vendégek hangversenyén lépett fel? Vagy mit keresett itt Baráth Bálint–Kereštes Szabolcs *Fényjáték* című opusa, amikor a szerzők talán először járnak Veszprémben?

A nyitókoncert nem is kórusmuzsikával kezdődött, hanem Lakatos Orsolyának a klasszikus forma- és harmóniavilágát a jazz eszközeivel kitűnően ötvöző zongoraművész-zeneszerző kompozícióival, trombitán közreműködött Pfeiffer Milán. Lakatos játéka valóban lebilincselő. Gazdag dinamikája, páratlan ritmikai érzéke, egyensúlyérzése és harmóniakezelésének finomságai hatásában leginkább az impresszionista festészet remekeit idézik. Igen, a festészetét, s nem a zenéét. Hiszen nem Debussy vagy Ravel világát fedezzük fel benne, hanem azt a képi világot, amely e két mesterre is oly inspirálóan hatott. Improvizációi virtuóznak, arányosak, nem öncélúak, feltárja bennük lelkét. Partnere, Pfeiffer trombitajátékáról mindez nem mondható el. Nem az volt a fő baj, hogy az improvizációk minősége nem érte el Lakatoséit, hanem az, hogy az elsietett hangolás következtében a trombita egy árnyalatnyival alacsony volt, rettentően lerontva ezzel a zenei hatást.

A nyitókoncertet – a rendezvény védnökeként – megtisztelte jelenlétével Porga Gyula polgármester. Lakatosék után mondott egy improvizatív köszöntőt a fesztivál szervezői és résztvevői számára, melyben Kollár Kálmánt mint Veszprém emblemikus alakját méltatta.

Ezután következett az est fénypontja: a Recercare Régizenei Műhely produkciója, melyen immár másodszor hallhattuk a 4. századi monserati *Vörös Könyvet* előadásukban. Mint a nyári *Régizenei Napokon*, most is játszi könnyedséggel igazolták, hogy nem régészeti leleteket, kövületeket mutatnak be, hanem kézen fognak, és mintegy időalagúton át bevezetnek minket a középkor letűnt világába. Elhitetik velünk, hogy ott ülünk a kolostor udvarán, és részesei vagyunk életüknek.

A Liszt Ferenc Kórustársaság és a zeneiskolai tanárokból álló, újonnan alakult Bakony Filharmónia hangszeresei ősbemutatót tartottak. Baráth Bálint *Lazarus Vivus – Lázár feltámasztása* című művét mutatták be, szólót énekel Hámori Szabolcs – kitűnően. Előtte Nagy Károly, a Szt. Mihály-székesegyház kanonok-plébánosa röviden és lényegre törően elemezte a bibliai történetet, valóságos kis prédikációt tartva. Aztán megszólalt a mű; ma használatos zeneszerzői eszközök tárháza: a kórus olykor suttog, kiált, belső hangadásról vesz hangot egy-egy

új frázishoz. Vannak aleatorikus és punktualista elemek, vannak negyedhangok, nem hangszereszerű elemek a hangszereken stb. Mindez egyfajta egységgé áll össze. A dramaturgiai pontokat, Lázár siratását, a feltámadt Lázár sírból való kijövetelének megdöbbenését konstruktivista eszközökkel ábrázolva úgy tűnt, a szerző nem éli át a drámai pontokat, hanem pusztán érzékelteti azokat, ezzel viszont hiteltelenné és üressé tette a szakrális történetet. Kell bemutatni ilyen műveket, hiszen ahhoz, hogy véleményyt alkossunk róluk, hallani kell őket. Dicséret ezért az előadónak. A közönség a vállalkozást tapsolta meg, nem a művet, mint ez a későbbi beszélgetésekből kiderült.

A hangversenyt Kereštes Szabolcs számítógépes, a csillagos égbolt igencsak lebutított és „gagyi” formátumú mozgását ábrázoló *Fényjátéka* zárta Baráth Bálint ugyancsak számítógépesen, a mozgásformákat követő elektronikus zenéjével kísérve. A Lázártól már kissé elfáradt közönségen kitört a honvágy. Akik nem tudtak rajta uralkodni, a mű vége előtt távoztak, elég sokan...

A valóságos kórusfesztivál másnap este volt az egyetem aulájában. A vendégként szereplő Gizella Női Kar igen tiszta, kellemes hangzást nyújtott. A Könyves Ágnes és Kurucz Gergely vezette Dunaújvárosi Vegyeskar és a Horányi Otília vezette székesfehérvári Primavera kórus produkciójában az amatőr lelkesedés tette élvezhetővé a romantikus darabokat. A kórus nem minden tagja mutatott intonációs és ritmikai biztonságot, s ezt igencsak hallani lehetett. A hangzásarányt tekintve is aránytalanságot észlelhattunk a szólamok között. Az amatőr kórusoknál nincs lehetőség válogatásra, ezért aztán a közönsége is egészen más, mint az „igazi” hangversenyeké. A szlovéniai Celjéből érkezett Collegium Vocale – mint a neve is mutatja – valóban hivatásos minőséget produkált. Karnagyuknak, Bernarda Preložnik Kinknek nyilván van lehetősége megválogatni énekeseit, akiket aztán megfelelő hangképzéssel hivatásos szintre volt képes emelni. Nem véletlenül kapta meg a fesztivál zárónapján a közönségdíjat, melyet a Hangvillában rendezett záróhangversenyen adtak át.

A záróhangversenyen a műhelymunka résztvevői Mendelssohn 91. *zsoltárát*, illetve Sibelius *Die Glockenmelodie in der Kirche zu Berghäll* című művét adták elő a fesztivál művészeti vezetője, Kővári Péter biztos keze alatt.

Számomra a fesztivál kissé belterjesnek tűnt. Meghívásos jellegű, így csak a Liszt Ferenc Kórustársaság tagjai által elfogadott szereplők léphetnek fel rajta, s a meghívás szempontja nem a művészi minőség, hanem a barátság foka. Ezért aztán nem fesztiválnak, hanem kórustalálkozóknak kellene nevezni, ahol a válogatás ilyen formája megengedhető...

Rostetter Szilveszter

Katartikusan depresszív fényorkán

Vad Fruttik- és Esti Kornél-koncert, Budapest Park, 2016. szeptember 23.

Zenéről írni olyan, mint az építészeztől táncolni, ezt szokta mondani nekem egy zenész-újságíró ismerősöm, és kétségtelen, hogy igaz a mondás. Mégis időről időre megpróbálkozunk vele, némi egerutat keresve: leírjuk a koncertek hangulatát, a lemezek dalainak gondolatvilágát, a musicalek cselekményét. Az én egerutam a szeptemberi Vad Fruttik- és Esti Kornél-koncertek meghallgatása után egyértelműen nyílt meg előttem: miért mennek az emberek olyan helyre szórakozni, ahol szomorú és fájdalmas dolgokra emlékeztetik őket?

Az említett esemény szeptember 23-án, a Budapest Parkban következett be, egy még éppen csak kellemesen hűvös estén. A mindkét zenekarra jellemző sötét, kissé depresszív szövegvilágot igen sűrű és erős zenei alapok egészítik ki és emelik valami megfoghatatlan formába öntött életigenléssé. Részben ennek, részben a szinte agresszív fényorkánnak köszönhetően az összbnyomás cseppet sem tűnt melankolikusnak.

Az Esti Kornél mint meghívott előzenekar még jócskán világosban, ám csupa feketében lépett színpadra. Nagyon jól feszítették elő a főzenekar számára a hangulatot, kiváló felütése volt az estének. Szövegeik elsősorban mélyen önmagukra vagy nagy egészében a társadalmi történésekre reflektálnak. Mi az egyéni létezés értelme, hogyan lehetünk egyedül anélkül, hogy magányosak lennénk, milyen előítéletek nehezítik a társadalmi együtt létezést egyetlen országon belül, és miért nem segítünk annak, aki utolsó segélykiáltásait küldi a körülötte élők felé? Ilyen nehéz kérdésektől és gondolatköröktől terhelt szöveg mögött az Esti Kornél zenészei három gitárral játszanak, fémes, súlyos hangzással alátámasztva a gondolatokat. Miért énekel mégis ugrálva a közönség ahelyett, hogy végtelenül szomorú és lehangolt lenne?

Ugyanezt a kérdést mozgatta meg bennem a Vad Fruttik is. Ők szövegvilágban igen hasonlóak, bár zenei megoldásokban sokkal inkább az elektronikus irányok felé nyúlnak. Likó Marcell dalszövegíró lelki világa, a mindenséghez való viszonya mintha a fájdalom szeretetével lenne átitatva. Szenvedés, darabokra szakadás, a teljes lelki felperzselődés és megtisztulás vágya, gyűlölet-szomorúság, az anya- és apakép szándékosan túl szubjektív megjelenése a gyermekkorból és a mostból: ezek szintén mind olyan gondolatkörök, amelyekről legtöbbször egy mély, lassú sóhajjal vesszünk tudomást, majd későbbi töprengés céljából tesszük félre őket.

Tehát mi ellensúlyozza ezt a sok, érzelmileg sűrűn terhelt gondolatot egy koncerten, ahova szórakozni megyünk? A következőkre jutottam a fiúkat nézve.

Először is, a legszembeszökőbb a látvány. A Vad Fruttik fény- és hangtechnikája az országban a legmodernebbek közé tartozó eszközökből és a legjobbakhoz sorolható szakemberekből áll. Nagyon jól illeszkedik a kissé elektronikusabb zenei megoldásokhoz a pontosan és igényesen kitalált fényshow. Reflektorok és ledfalak összehangolt játéka keretezi minden fővárosi koncertjüket. Az összkép izgalmas és mozgalmas, nem húz le, csak gyönyörködtet.

Másodszorra, a színpadi jelenlét lenyűgöző. Mindkét zenekar hiteles, erőteljes. Saját dalaikat játsszák, a saját hangszereiken, egy színpadon, ahova saját tehetségük és szorgalmuk juttatta őket. Barátok, testvérek, egy masszív, erős csapatot alkotnak mindannyian. A belső viszályok vagy egyet nem értések – ha vannak is – nyomtalanok a színpadon. Tisztelik és szeretik a közönséget, sőt, hálával fordulnak feléjük. Nem sztárok, hanem zenészek, és alapvető hozzáállásuk szerint azért vannak itt, hogy szórakoztassanak és értékeket adjanak, nem pedig azért, mert istenadta joguk.

Harmadszorra, azon túl vagy amellett, hogy a szövegek mélyre néznek és messzire nyúlnak, mégis valamiféle feljebb emelkedést céloznak meg: hogyan legyek jobb ember, milyen hibáimat javítanám ki a múltból, hogyan bocsássak meg a szüleimnek, mitől lesz jobb hely az ország vagy az egész világ. Főleg Likó Marcinál, de esetenként az Esti Kornélnál is megjelenik az űr, a csillagok, az égitestek, mint egy metaforája az erkölcsi magasságokba vágyásnak.

Negyedszerre, a harag egy akcióra, tette sarkalló emberi motiváció. Az igazságtalanság vagy a saját tetteink és sorunk miatt érzett dühvel való megküzdés praktikus eszköze lehet a világgá ordítás. Ezért is működhet olyan jól a Vad Fruttik *Darabokban* vagy az Esti Kornél *Boldogság, te kurva* című dala: üvöltve, ugrálva, tombolva adhatjuk ki magunkból, hogy ez bizony nagyon fáj, szétszakadunk benne és felőröl minket. Az így katalizált energiákkal kicsit könnyebb továbbmenni.

Amikor fejben sorra vettem ezeket a tényezőket, amelyek az alapvetően negatív megélést mégis katarziszba fordítják, a közönség együtt létezését nem lehetett figyelmen kívül hagyni. Nem csupán a zenekarokkal, hanem egymással is. Azt hiszem, ebben van a Vad Fruttik és az Esti Kornél varázsereje is. Nem vagyunk egyedül a fájdalmakkal, olyannyira nem, hogy körülöttünk több ezren érzik ugyanazt vagy legalábbis valami nagyon hasonlót.

A Vad Fruttik fináléjához közeledve az *Úgy fáj* című dalra az Esti Kornél énekese, Bodor Áron is csatlakozott, és ekkor már szinte biztos voltam benne, ez az este egy terápia. Közösén, hangosan, jó zene mellett üvölthetjük és élhetjük meg a fájdalmunkat. Nem is meglepő, hogy ennek a dalnak éppen ez a refrénje: „*Úgy fáj, hogyha magamban tartom, mert beteggé tesz már a bánat.*”

Ilyesmikre jutottam ebben a kissé filozofikus és kevésbé zenei kérdésben. Meg arra, hogy kicsit tisztább fejjel, kicsit boldogabban mentem haza, és ez nem lehet véletlen.

Kovács Jenifer

A Concerto Budapest koncertje nyomán

A Concerto Budapest hangversenye. Vezényelt: Keller András. Hangvilla, 2016. szeptember 21.

Szeptember 21-én, szerdán este a Hangvilla Multifunkcionális Közösségi Tér Hangversenytermében elkezdődött a Filharmonia Magyarország által szervezett bérletsorozat. A nyitókoncerten a Concerto Budapest szerepelt, Keller András vezényletével.

A Concerto Budapest nevében és átlagéletkorában is a legfiatalabb zenekar az ország vezető zenekarai között. 2007 óta vezeti őket Keller András, 2009 óta használják a Concerto Budapest nevet.

Keller András az együttesbe fiatal vonósnégyesek tagjait, illetve a Zeneakadémián végzett fiatal hangszeres zenészeket hívta meg. A mostani koncert szólistáinak is fiatal, pályájuk kezdetén járó művészeket kért fel: Pusker Júlia, Devich Gergely és Balogh Ádám voltak a szólistái Beethoven *Hármasversenyének*.

A koncert műsorában Beethoven- és Bartók-művek szerepeltek. Az előzetes kiírással ellentétben három mű hangzott el, Beethoven *I. szimfóniájával* egészítve ki a programot.

Beethoven viszonylag későn, 30 éves kora körül kezdett csak a szimfónia műfajának ápolásába. A C-dúr op. 21. I. szimfónia még a klasszikus elődök nyomdokain jár, de vannak benne jellegzetes egyéni vonások. Rögtön a szimfónia nyitó harmóniája egy feszültségkeltő domináns szeptim, mely a tétel lassú bevezetését izgalmassá teszi. Majd az igazi főtéma, a magasba törő, dinamikus ún. rakétatéma – mely a mannheimi műhelyben igen kedvelt volt – beékkelt fúvós harmónia-válásaival szintén egyéni megoldás. A tétel a kialakult klasszikus hagyományoknak megfelelő szonátaforma, az expozíció – kidolgozás – repríz hármassal.

A hagyományoknak megfelelően lassú tételnek kellene következnie, de ennek a szimfóniának nincs igazán lassú tétele, a szerző utasítása szerint „éneklő mozgalmas menetelés” (*Andante cantabile con moto*) 3/8-ban. A tétel fugato-szerű belépései inkább fegyelmezett tartást feltételeznek, mint áradó lírai dallamot. A harmadik tétel korai példája a beethoveni scherzo típusú tételeknek, bár hagyománytiszteltből még a *Menuetto* feliratot viseli.

Az igazi meglepetés az utolsó tétel. A kezdete Beethoven humoráról tanúskodik. A g-től g-ig tartó skála botladozva, lépésenként mindig eggyel több hangot tartalmazva jut el a három hangos motívumtól a teljes skáláig, amiből kirobbanva indul a fergeteges, jó hangulatú finálé. A szimfóniát a zenekar várakozásainknak megfelelően izgalmasan, az elrejtett beethoveni ötleteknek nem túlhangsúlyozásával, ám érzékeltetésével mutatta be. Kár, hogy néhány belépést nem sikerült egyszerre megszólaltatni, de ezen az estén ez inkább a karmester hibája volt.

Nem lehet említés nélkül hagyni, hogy játék közben a koncertmester hegedűművésznőnek elszakadt a hangszerén egy húr. A mellette ülő hegedűs azonnal átadta a saját hangszerét, és észrevétlenül kiosont, majd miután kicserélte a szakadt húr, visszajött, de a karmester kérésére már nem kapcsolódott be a szimfónia további előadásába. Mindezt olyan profi módon tették, hogy ha nem látom, nem veszem észre, az előadás ezt a közjátékot nem sínylette meg.

A színpad rövid átrendezését követően került sorra az előzetes műsorban kezdetnek jelzett mű, Beethoven *Hármasversenye*, melyet hegedű, cselló és zongora koncertáló szólóhangszerekre és zenekarra írt a szerző. A hangneme szintén C-dúr, illeszkedve az előtte játszott szimfóniához. A több szólistás koncertók a barokk kor hagyományai, a concerto grossók kései utódai, Haydn és Mozart életművében *simfonia concertante* műfaji megnevezéssel. Szabolcsi Bence szerint valószínűleg ez a hagyomány kötötte meg Beethoven kezét és képzeletét. A mű sohasem aratott különösebb sikert. A két vonósszólam aránytalanul nehéz és hálátlan, a zongoraszólam – Rudolf főherceg kedvéért, aki a mű születésekor Beethoven tanítványa volt, és akinek készült – aránytalanul könnyű és igénytelen. A mű műsorra tűzését a zenekar és vezető karmestere fiatal előadók iránti elkötelezettsége indokolhatta, illetve a viszonylag ritka megszólaltatás. A három szólista kiválóan megfelelt a versenymű követelményeinek, nem érzékelhettük a nehézségét a vonós szólamoknak, a zongorista Balogh Ádám pedig a mű és szerzője iránti kellő alázattal simult bele az előadásba. A hallgatóság pedig a Beethoven korabeli társasági zenélés környezetébe képzelhette magát, hálásan tapsolva a nemes szórakoztatásnak.

A szünet után más irányt vett a koncert. Bartók *Concertójának* előadásával nagy hiányt pótolta a zenekar. Veszprémben ugyanis az elmúlt harminc évben – mióta veszprémi lakos vagyok – nem emlékszem élő koncertbeli megszólaltatására a műnek. Szavakkal nehéz kifejezni a mű mélységeit, az érzéseket, melyeket a mű felkavar a hallgató lelkében. Bartók a fasizmus uralomra jutása, majd a második világháború kitörése miatt fokozatosan érlelődő elhatározás nyomán elhagyta Magyarországot, és feleségével, Pásztor Dittával 1940. október 30-án New Yorkba érkezett. Nehezen szokta meg új életfor-

máját, a nagyvárosi lét mindig is idegen volt számára. Idejének és energiájának nagy részét lekötötte a Columbia Egyetem délszláv népzenei anyagán végzett munka és az anyagi kényszerűségből elvállalt hangversenyek. Komponálni sem lelki, sem fizikai körülményei nem engedték. Három évig hallgatott. 1943 februárjában fizikai állapotának romlása miatt kórházba került. Szigeti József hegedűművész, Bartók barátja közbenjárására a kor egyik legnagyobb karmestere, Serge Koussevitzky alapítványa és zenekara, a Bostoni Filharmonikus Zenekar nevében zenekari művet rendelt tőle. A kezdeti ellenállás után Bartókot felvillanyozta a lehetőség, az északi Saranac Lake-be utazott, ahol a nyugodt körülményeknek és fizikai állapota javulásának köszönhetően hihetetlenül gyorsan, mindössze másfél hónap alatt megkomponálta az öttételes *Concertót*. A mű címét maga Bartók az ősbemutató műsorfüzetében a következőkkel indokolja: „E szimfónia-szerű zenekari műnek a címét az egyes hangszerek, vagy hangszer-csoportok koncertáló, vagy szólistikus jellegű kezelésmódja magyarázza.”

A concerto formailag közelebb áll a szimfóniához, mint a versenyműhöz, hiszen a zenekarból kiemelkedő szólóhangszerek szerepe nem vonul következetesen végig a művön. Az öttételességet Bartók egyik kedvelt formája, a hídforma indokolja. A kezdőtétellel a zárótétel, a másodikra a negyedik tétel rimel, a tetőponton a megrendítő *Elégia* című tétel, mely Bartók legszemélyesebb, vallomásszerű zenéinek egyike, honvágyának, hazája iránti aggodásának megfogalmazása, saját maga gyászos siratóénekek nevezé. A hárfafutamok a *Kékszakállú* hatodik ajtájának könnyek tavát idézik, amik kietlen, pusztá, reménytelen hangulatot árasztanak, szívszorító, az idegen környezet nem segít, és nem enyhíti a vágyakozást és a fájdalmat. A páros tételek viszonylagos könnyebb hangja és a zárótételből áradó remény hangja teszi elviselhetővé és katartikussá a mű sugallta gondolatokat. Ismét Szabolcsi Bencét idézve: „kavargó népünnepély” zajlik a szemünk előtt, népzenei ihletésű témákat felhasználva juttatja eszünkbe Bartók egyik legfontosabb célkitűzését, a népek testvérré válásának gondolatát.

Hogy mindez eszembe juthatott a mű előadása nyomán, köszönhető a zenekarnak, melynek hangszeres művészei a szólistikus részeknél rendkívül plasztikusan és élményt adóan muzsikáltak, a teljes zenekar tutti megszólalásai telt és gömbölyű hangzást adtak. A zenekart vezető karmesterből azonban hihetetlen agresszió áradt, a tempói, a szólamvezetései inkább felzaklattak, mint reményt adtak a mű befejeztével. Nem vonom kétségbe, hogy Keller András kiváló zenész, kamarazenesz, hangszeres muzsikus. A zenekarvezetői munkáját sem vonom kétségbe, hiszen a zenekar állapotán, összeszokottságán hallatszik a koncentrált próbamunka, az elfogadtatott egységes elképzelés. Koncert-karmesteri tevékenysége eredményeként azonban vezényléstechnikai problémák nehezítették

a zenekar pontos belépéseit. A Bartók-mű hallott koncepciójával pedig nem tudtam minden pillanatban azonosulni. A legnagyobb erénye a mű jelen előadásának az volt, hogy élőben elhozták nekünk, hiszen más lemezeiről „konzerv” zenét hallgatni, mint amikor előttünk, fülünk hallatára és szemünk láttára születik meg az előadás. Ezt köszönjük!

Rostetterné Nagy Rita

A zenei örökség útja

Zenetörténeti előadások a Hangvillában.
Első és második évad

„Kultúrát nem lehet örökölni. Az elődök kultúrája egykettőre elpárolog, ha minden nemzedék újra meg újra meg nem szerzi magának” – Kodály Zoltán gondolata a zenei örökség természetéről és az ezzel kapcsolatos felelősségről a rendezvénytársaság mottója is lehetne.

A fiatal nemzedék: pályakezdő kollégáink, növendékeink, gyermekeink jelentkeztek 2015 tavaszán azzal a gondolattal, hogy hiánypótló előadás-sorozatot indítanak Veszprémben a zenebarátok részére. A magyar zenekultúra legnagyobb alakjait mutatnák be részletesen, tanulmányait, érdeklődésüket közzétéve, az előadói képességeiket fejlesztve, a meglévő technikai lehetőségeket kihasználva.

A Hangvilla előadótermeiben adottak a legkorszerűbb körülmények, így örömmel és készségesen álltak a rendezvénytársaság mellé a Programiroda munkatársai, szakmai védnökként pedig Veszprém Város Vegyeskara Egyesülete és a Magyar Kodály Társaság veszprémi csoportjának képviselői is.

A sorozat „szellemi vezetője” Lukács Elek, aki a Debreceni Egyetem Zeneművészeti Karának immár végzős hallgatója, szakterülete a zeneelmélet és karvezetés. Mellé társultak barátai: Sipos Csaba, a Csermák Antal Zeneiskola ütőhangszeres tanára, református egyházzene, Golarits Flóra, a Széchenyi Egyetem Zeneművészeti Karának zongorista hallgatója és Varga Áron, idén már a Zeneakadémia egyházzenei tanszékének hallgatója.

Hogy valóban a kulturális örökség „átadása-átvétele” zajlik (egy gazdasági megfogalmazást kölcsönözve), azt jelzi, hogy a fiatalok meghívtak az előadók közé nagy tapasztalatú, sokat látott-hallott, elismert kollégákat is, tanáraik, szakmai elődeik közül. Így az eddig lezajlott valamennyi esemény egyfajta többgenerációs együttgondolkodássá vált, minden résztvevő közös öröme.

Két évad programjairól tudok most beszámolni, azzal, hogy jelenleg a második évad felénél tartunk, tehát hátra és előre is tekintünk egyúttal. Az ősztől tavaszig tartó, havonta egy péntek esti

program ritmikus rendben évi hat előadással jelentkezik.

2015 októberében indult az első évad *Két magyar géniusz* címmel.

A hat előadásból voltaképpen csak egy, az első szólt Kodály Zoltánról, az ő életművének is legfőképp a pedagógiai szerepéről és hatásáról. A Kodály-módszerként elterjedt magyar zenepedagógiai rendszert alapjaitól ismerhette meg a hallgatóság, történetileg és módszertanilag is részletezve, amelyre napjainkban már sajnos szükség van az ének-zene tanításának és művelésének gyökeres átalakulásai miatt. Az előadást *Ez Kodály országa! Kodály országa?* címmel vendégként e beszámoló írója tartotta.

A további öt előadás Bartók Béla életművét mutatta be, minden alkalommal más szemszögből, más stílusban, de élvezetesen.

Varga Áron átfogóan tárta elénk Bartók egész pályáját. Nem volt könnyű dolga, mert a részletesen felkutatott életrajz, benne a művek keletkezésének történetével olyan adathalmazt eredményeznek, amelyet nehéz válogatni és tömörítve előadni. A fiatal muzsikusi alapos munkát végzett, vetített táblázatai rendszerbe helyezték a bartóki életmű egészét. Előadói gyakorlottságát, felzabáltságát pedig későbbi tanulmányai, tapasztalatai nyilván megerősítik majd.

Sipos Csaba zenetanár szabadabban, személyesebb stílusban mutatta be Bartók amerikai éveinek eseményeit, kompozícióit és Bartók emberi arcát is. A sok filmfelvétellel, érdekes történettel gazdagított előadása igazi muzsikusi érdeklődésről és lelkesedésről adott bizonyosságot.

A Magyar Kultúra Napjára, január 22-re esett a következő pénteki program: Bartók zongoraműveinek rendszerezett bemutatása. Különleges értéke volt, hogy Golarits Flóra élő muzsikálással vezetett be a különböző műfajokba, több tételt maga zongorázott. Bartókot mint zongoraművészt, komponistát és tanárt is közel hozta a hallgatósághoz, szintén gondosan válogatva a hangzó- és filmfelvételek között.

A *kékszakállú herceg vára* mélyreható elemzését nyújtotta át Lukács Elek a zenebarátoknak, Silló Sándor rendező 2005-ben készült misztikus és megrázó operafilmjét választva alapul. A teljes művet bevezetve, meg-megszakítva, alaposan feltárta Bartók zseniális operájának összes rétegét: a történeti, zenei és a pszichológiai részleteket egyaránt. A fiatal kolléga alaposága, szorgalma egy komoly tanári pálya ígérete!

Az évad végén *Bartók és a népzene* címmel Golarits Flóra és Lukács Elek közös összeállítását hallgathattuk, mindazon kompozíciók rendbe állításával, amelyek Bartók zenei stílusában a magyar ősi zene nyomait, majd hatásait mutatják.

Az előadás-sorozat első éve sikerrel zárult, kialakult az állandó közönsége, de minden alkalommal érkeztek újabb érdeklődők is, így joggal tervezhették a fiatal kollégák a folytatást 2016 őszétől.

Az összefoglaló cím *Évfordulós magyar zeneszerzők* lett, jelezve, hogy

születésük vagy haláluk kerek évfordulói a 2016/2017-es évadra esnek.

Az előadók névsora most még érdekesebb, mert a fent említett generációk találkozásából több valósul meg.

Szeptemberben Berkesi Sándor Liszt Ferenc-díjas karnagy, a Debreceni Református Kollégium Kántusának vezetője érkezett Veszprémbe, hogy meséljen Ádám Jenőről, a 120 éve született néptanítóról. Berkesi tanár úr Lukács Elek meghívását teljesítette, és sok itteni kolléga is örvendezett ennek az előadásnak. Egy dolgos és eredményes élet letisztult tapasztalatait hallhattuk zenéről, tanításról, emberségről, amelyet Ádám Jenővel fennállott személyes ismeretségük még hitelesebbé, érdekesebbé tett. Valamennyit pótolhattunk Ádám Jenő felé is abból az elismerésből és tiszteletből, amit ő – aki a Kodály-módszert valójában alkalmazhatóan kidolgozta – sem életében, sem azóta nem kapott meg eléggé.

Októberben Ligeti Györgyre emlékeztünk, halálának 10. évfordulója alkalmából. Élvezetes, sok különleges zenével színesített előadást hallgathattunk Lukács Elektől, aki évek óta kutatja, elemzi, sőt vezényli Ligeti műveit. Egyetemi diplomadolgozata is e témában készül. A hallgatóságban voltak néhányan, akik hasonló lelkesedéssel vannak Ligeti életműve iránt, de általánosságban nem eléggé ismert az a zenei kifejezőmód és kísérletező kedv, amely Ligeti Györgyöt világhírűvé tette. Ennek bemutatását köszönhetjük az előadónak!

A beszámoló ezen a ponton előzetes híradássá válik, amennyiben felhívom a veszprémi diákok, muzsikások és zenekedvelők figyelmét az előadás-sorozat további rendezvényeire: Gárdonyi Zoltánról és Gárdonyi Zsoltról Dr. Szabó Balázs egyetemi tanár, Bozay Attiláról Varga Áron egyetemi hallgató, Bárdos Lajosról Golarits Flóra egyetemi hallgató, Dohnányi Ernőről Rostetterné Nagy Rita középiskolai tanár, karnagy tart bemutatást, zenehallgató előadást.

A szervezésért a fiatal kollégáknak, a rendezésért a Hangvilla munkatársainak, az érdeklődésért pedig az állandó jelenlévőknek legyen nagy köszönet!

Erdélyi Ágnes

VVV 60

Veszprém Város Vegyeskarának jubileumi koncertje.
Veszprém, Hangvilla, 2016.
szeptember 25.

Veszprém Város Vegyeskara (VVV) 1956. szeptember 25-én alakult Zámbo István vezetésével. Rövid időn belül a hazai amatőr kórusok élvonalába kerültek. Már a '60-as években lehetőséget kaptak arra, hogy külföldön is bemutakozzanak. 1965-ben nagy sikerrel szerepeltek a XIII.

Arezzói Kórusversenyen. Az ezt követő évtizedek, az alapító karnagy után 1982-től Katona Tibor, majd 1989-től, immár 28. éve Erdélyi Ágnes vezetésével máig tartó szakmai sikersorozatot jelentettek.

A 60. évfordulót az együttes díszközgyűléssel, a Somfai Balázs által szerkesztett jubileumi kiadvánnyal, kiállítással és hangversennyel ünnepelte. A Hangvillában szeptember 25-én tartott koncert első, *a cappella* részében a különböző zenetörténeti korszakokból hangzott el egy-egy rövid mű. A jubiláns énekkar, a belőle alakult női, illetve férfikórus mellett helyet kapott az együttes ifjúsági vegyeskara, a VVV Vokál is. Erdélyi Ágnes vezényelt. A hangszeres közreműködők Józsa Eleonóra (zongora), Vörös Eszter (bandoneon) és Erdélyi Dániel (orgona) voltak.

A zenetörténeti kóruskirándulás három olyan művel kezdődött, amelyeket a kórus egykor, az 1957. június 2-i bemutatózó hangversenyén is énekelt: Daniel Friderici (1584–1638) *Baráti kör* című műve az együtténeklés örömét sugallta. Stílusosan és hatásosan szólalt meg Felix Mendelssohn-Bartholdy (1809–1847) *Abschied von Walde* (*Búcsú az erdőtől*) című kompozíciója. Kodály Zoltán Kállai kettőse az '50-es évek közepétől az Állami Népi Együttes egyik sikerdarabja volt. A veszprémiek is sokszor énekelték. A mostani előadás méltó volt a hagyományokhoz.

Orbán György (1947) *Lanthúrra szól* című alkotását 1987-ben írta Shakespeare szövegére (*When a Lute's Chord Sounds*). Ez után a mindössze másfél perces, 2010-ben készült *Daemon irrepit callidus* (*Setteng az ördög*) következett. A földi örömök megvetéséről szól, középkori magyar szöveg alapján. A művet parádés előadásban hallhattuk. A két Orbán-kompozíció alkalmat adott a karnagynak, hogy a hangokkal történt hangulatfestés lehetőségeit bemutassa. Az első blokk Liszt Ferenc Krisztus oratóriumának *Tu es Petrus* (*Te Péter vagy*) *Az egyház alapítása* című tételével zárult, orgonakísérettel. Az isteni kinyilatkoztatás ereje, hatalmassága és fensége hatásosan szólalt meg. A mű második részének himnusza (*Simon Joannis, diligis me? Simon János, szeretsz engem?*) a krisztusi szeretetet fejezte ki.

Ezek után bemutatták különböző állandó formációikat. A vegyes kar férfikórusa, a Kadarkar bordalokat énekelt: egy balatoni népdalt (*Igyál betyár, múlik a nyár*) és az angol William Shore (1791–1877) *Ide hát a kupát* kezdetű kompozícióját. A több sikert elért férfikar produkciója a szokottnál erőtlenebbre és színtelenebbre sikeredett. A női kar által megszólaltatott tavaszköszöntőnek, Claude Debussy (1862–1918) *Salut printemps* című művének interpretálása is elmaradt kissé a hangverseny magas színvonalától.

Innentől a kórus ismét legjobb formáját mutatta. Az észt Pärt Uusberg (1986) *Muusika* című, a zenéről írt rövid művét a nemzeti költő, Juhan Liiv (1864–1913) versére komponálta. Bensőséges, szép előadás volt. Azt érezhettük, hogy a kórus szereti ezt a zenét, és szimpátiája ájtott a vox humana csatorniján. Ugyanez

mondható el az amerikai Seán Deibler (1947–2009) művének előadásáról is. A komponista a 70-es években a budapesti Zeneakadémián tanult, és hazatérte után a Kodály-módszer lelkes képviselője, a magyar zene terjesztője lett. Haláláig szoros kapcsolatban állt magyar zenész barátaival. 1993-ban Veszprémben, az I. Amerikai Magyar Kórusnapokon Kodály *Budavári Te Deum*-át vezényelte. Később pedig a Vivace fesztiválok zsűritagjaként tért vissza rendszeresen városunkba. Spirituálé-feldolgozását, az *Amazing grace*-t a kórus örömmel énekelte. A chilei énekes költő, politikus mártír, Victor Jara (1932–1973) *El Aparecido* (*A kísértet*) című tömegdalanak bandoneonnal kísért kórusfeldolgozása örök szabadságvágyunkat fejezte ki.

Másfajta kóruszenét ismerhettünk meg a VVV Vokál fiatal énekeseinek előadásában. A walesi Karl Jenkins (1944) halandzsa szövegre írt *Adiemus* című kompozíciója okkal népszerű, világkarriert befutott film- és reklámzene. Hangulatával, sodrásával, lendületével, áradó dallamosságával, a „fogjunk össze, legyünk egymás testvérei” tiszta, naiv vágyával hat mindenhol a világon, főleg a fiatalok körében. A veszprémi Hangvillában is siker volt. Az első rész záró számaként a két együttes, a vegyes kar és a Vokál közösen adta elő a Johann Sebastian Bach prelúdiumára a francia Charles Gounod (1818–1893) által komponált *Ave Mariát*.

A szünet után Kodály Zoltán *Budavári Te Deuma* hangzott el. A jubiláns kórus kiegészült régi tagjaival, a Vokál több fiatal énekeseivel és az idén 120 éves Műegyetemi Zenekar muzsikusaival. Az együttest Erdélyi Dániel vezényelte. A szólisták Halmos Eszter (szoprán), Megyesi Schwartz Lúcia (alt), Csobolya József (tenor) és Tóth János (basszus) voltak.

A *Budavári Te Deum* a kodályi életmű egyik csúcsa, Buda törököktől történt visszafoglalásának 250. évfordulója alkalmából készült. Éppen 80 esztendeje, 1936. szeptember 2-án mutatták be a Mátyás-templomban. A *Te Deum* (*Téged, Isten, dicsérünk*) szövege az egyik legrégebb keresztyén magasztaló hálaadó ének. Benne az ég és a föld egyesül az Úr dicséretében. Kodály Zoltán a veretes, 4. századi himnusz szövegét szó szerint vette: a textus minden elemét megjelenítette a zene nyelvén. A mester a régít az újjal, a nemzetközit a magyarral összeegyeztető stílusa összefoglaló művészi hitvallásként szólal meg. Egymás mellett, egymást kiegészítve van jelen a gregoriánus, Palestrina és Lassus motettáinak tiszta harmóniája, a bachi kóruspolifónia, a modern akkordvilág, a magyar népdalok pentatonikája, helyenként a verbunkos zene sajátos ritmikája.

A mű szorosan kapcsolódik a válságokkal, nemzeti tragédiákkal teli magyar történelemhez. Kodálynak 1936-ban nem volt túl sok oka a felhőtlen ünneplésre, hiszen a magyarság egyik legválságosabb időszakát élte. A *Budavári Te Deum* nem a győzelem mámoráról szól, hanem a nemzetre váró megpróbáltatások elviseléséért az Istenhez könyörgésről és segítségkérés-

ről. Kevésbé a győztes euforikus boldogságra jelenik meg, sokkal inkább a megalázott mindenkori vesztes, a szenvedő ember (emberiség?) reménysége és istenhite.

Az előadó-apparátus mindezeket a mély gondolatokat példásan tolmácsolta. A kórus sok évtizedes tapasztalata, élményei, magas szintű énektechnikai iskolázottsága alapján biztosan mozgott ebben a nagyon bonyolult zenei világban. Előadásukban megjelentek mindazok a művészi és filozófiai üzenetek, amelyek Kodály alkotását a zeneirodalom egyik legnagyobb mesterművévé emelik. A karmester, a fiatal Erdélyi Dániel kibontotta és megjelenítette a mű legrejtettebb mondandóit. A zenekar finom jelzéseit is pontosan követte, és professzionális szinten muzsikált. A szólisták (köztük Halmos Eszter és Tóth János, a VVV egykori tagjai, ma elismert énekművészek) tudásuk legjavát adták.

A koncert, Erdélyi Ágnes vezényletével, az együttes eltávozott tagjaira emlékezve, Mozart *Ave verum corpus* című motettájával zárult. A hangverseny méltó emlékezés volt az énekkar hat évtizedes múltjára. A Hangvilla közönsége hosszan ünnepelte a magas színvonalú előadást. Mindannyian reméljük, hogy a jövőben még sokáig örülhetünk Veszprém Város Vegyeskara szép énekének.

M. Tóth Antal

Vegyeskari leltár

A hatodik évtized, Veszprém Város Vegyeskarának jubileumi évkönyve 2006–2016. Szerkesztette Somfai Balázs és Erdélyi Ágnes. Kiadja: Veszprém Város Vegyeskara Egyesület, Veszprém, 2016.

Veszprém Város Vegyeskara a gazdag magyar kórusénekelési hagyomány egyik legelhivatottabb ápolója immár hat évtizede. Tevékenységét a jelesebb évfordulók alkalmával egy-egy évkönyv foglalja össze, legutóbb 2006-ban jelent meg az 50. jubileumot jelölő átfogó kötet, az *Aranykönyv*. A mostani, *A hatodik évtized* című ennek folytatásaként olvasható.

A bevezető azt sugallja, hogy a korábbiakhoz képest könnyedebb, családiasabb összefoglaló következik. A kötet első megjelenése is ezt támasztja alá, puha fedél, egyszerű papír, apró betűk. A színes fotók gyűjteménye pár oldalas képes mellékletként szerepel a szöveges anyag végén. A kiadványt átolvasva azonban nincs olyan érzésünk, hogy szerényebb évforduló lenne ez a mostani, mint akár az előző ötvenedik. A legutóbbi tíz évnek különös súlya van a kórus életében, amire ebben a pillanatban érdemes volt visszatekinteni.

A kötet az *Aranykönyv* szerkesztési elveit követi, és miután a krónika rész már csak a legutóbbi évtizeddel foglalkozik – igaz, nagyon alaposan – arányaiban több hely marad a személyes jellegű szövegeknek.

A könyv elején található krónika ezúttal is jól követhető, rendszerezett. A fontosabb fellépésekhez, egyéb kiemelt eseményekhez, például a *Vivace* fesztivál történéseihez újságcikk-fragmentumokat, szakmai beszámolókat, ünnepi beszédek részleteit, egy-egy levelet fűzték a szerkesztők, izgalmassá, olvasmányossá téve a felsorolást. Nem *ad hoc* előkapkodott, hanem folyamatosan gyűjtött, gondozott anyagból meríthettek, ez egyértelműen kitűnik. Elképesztő, mekkora tartalom fér el szűk hatvan oldalon! Több évtizedes levéltárosi szakértelmét jó arányérzékét kamatoztatja ebben a munkában Somfai Balázs, aki az előző két évkönyvet is szerkesztőként jegyzi. A krónika összeállításán Kurekné Zengő Klára és Erdélyi Ágnes karnagy is rengeteget dolgozott. Széles körű támogatást nyújtott a tagság is, ennek megerősítését megtaláljuk dr. Papp Sándor örökös kórustag írásában, aki megjegyzi, hogy a VVV története kitűnően dokumentált, egyedülállóan a hazai műkedvelő kórusok tekintetében, majd hozzáteszi, hogy mindez dokumentátorok népes közösségének köszönhető, s példaként a nemrég örökre eltávozott Lechner László nevét emeli ki.

Említsük meg itt, hogy sajnos az utóbbi évek során sok búcsúztató is került a vegyes kar krónikás oldalaira. A hatodik évtized Zámbo István alapító karnagy végső távozását is magával hozta, aki a 2007. május 13-i jubileumi zárókoncerten vezényelte utoljára a kórust. Külön tiszteleg az évkönyv a 2013 januárjában elhunyt Káté István hegedűművész, Veszprém Város Ének- és Zenekara első koncertmesterének emléke előtt. Teljes terjedelmében olvashatjuk itt Kovács Péter hegedűművész, Káté István egykori tanítványa nekrológját.

A krónika részhez kapcsolódik, de erős hangsúlyt kap az évkönyvben Erdélyi Ágnes karnagy ismertetője a Csermák Gyermekkórus és a VVV Vokál ifjúsági énekkar működéséről. A kórus berkeiben az utánpótlás-nevelés mindig is fontos kérdés volt, mára pedig úgy tűnik, nem csak kérdés maradt. Válasz is van, de arról ki a karnagy személyes hangvételű, ugyanakkor maximális szakmai igénnyel megfogalmazott szövegéből. Nemcsak információkat kapunk, hanem közvetve megismerhetjük a kórusvezető tevékenységének filozófiáját, mindig megfontolt, a realitások talaján mozgó személyiségét, pedagógusi elkötelezettségét is.

Az *Arcélek* új fejezetként került A *hatodik évtizedbe*. Az ötvenedik jubileumon túl, az időközben elhunyt Zámbo István születésének 80. évfordulója tiszteletére ugyanis az egyesületként működő kórus vezetősége megalapította Veszprém Város Vegyeskarának Örökös Tagja kitüntető címet. Ennek kapcsán irányul egyénenként is figyelem az eddigiek során kitüntetett tagokra, ezek a portrék továbbá azt is

láttatják, mekkora hozzájárulás szükséges az egyének részéről ahhoz, hogy egy civil egyesület működni tudjon.

Ugyanez a lényege a már említett személyes jellegű szövegek gyűjteményének is. „Örülök, hogy elmondhattam mindezt”, írja az egyik kórustag, és ez általában érvényes a megszólalásokra: ez a közösség nemcsak a művészetben, a zene átadásában talál örömet, de örömmel megosztja élményeit, emlékeit, tapasztalatait. Bár egy-egy jeles eseményről akár már többedszer is olvassunk, esetleg a korábbi kötetekben is volt róluk szó, mindig felbukkan egy-egy új mozzanat, mondanivaló. Gazdag, de röviden összefoglalt pályaképekből, visszaemlékezésekből, anekdotákból, vallomásokból ismerhetjük meg közelebbről a kórustagokat, akik közül sokan Veszprém köztisztviselőiben álló személyiségek. Némelyik írást olvasva egyenesen meg szeretném kérni a szerzőt, mondja el bővebben történetét, mondja el a folytatást is. Ebbe a fejezetbe került M. Tóth Antal készülő tanulmánykötetének a veszprémi kóruskultúra korábbi évszázadairól szóló részlete is, amely műfajában lényegesen eltér a többi írástól, de éppen ezzel színesíti az anyagot.

A vegyes kar számára is kiemelt jelentőségű projektről, a veszprémi Hangvilla épületének megvalósulásáról egyrészt a krónikában, másrészt a záróblokkban olvashatunk. Némi hiányérzetet kelt, hogy itt csak korábban más fórumokon közölt írásokból összeállt válogatás szerepel az évkönyvben. Ezek között található például az abszolút illetékes Bélafi Lászlóval, a Hangvillát működtető Swing-Swing Kft. igazgatójával a Veszprémi 7 Nap számára készült interjú részlete is. Bélafi László régi kórustag és hosszú évek óta a VVV elnöke, ezért érdekes lett volna, ha itt nemcsak ez az átvett anyag kerül az évkönyvbe, hanem kimondottan a kórus, a kórus elnökének szemszögéből születik írás a közösségi térről, amely új otthont adott a kórusnak is.

Az évkönyv a *Névjegyzékek, kimutatások* cím alatt tartalmazza a Vegyeskar Egyesület névjegyzékét, a Gyermekkórus és az előadott művek jegyzékét, a Vegyeskar, a Csermák Gyermekkórus és a VVV Vokál repertoárját az 1998–2016-os időszakban, továbbá ajánlatot az utóbbi tíz évben a kórusol megjelent cikkekből. A kötet végén Golarits Miklós színes fotóinak köszönhetően illusztrációt is kapunk az évkönyv tartalmához.

Ladányi Ibolya

Négy szócikkben egy kiállításról

Magyar Grafika

jubileumi vándorkiállítás.

Veszprém, Eötvös Károly

Megyei Könyvtár, 2016. szeptember 16. – szeptember 30.

Sárvár, Eger, Debrecen, Zirc, Budapest és Kecskemét után két héten át Veszprémben volt látható a *Magyar Grafika jubileumi vándorkiállítás*. Az Eötvös Károly Megyei Könyvtár nyújtott teret, még pontosabban könyvespolc-oldalfelületeket (és tárlókat) annak a szakfolyóirat-történeti kiállításnak, amely a hatvanéves jubileumát ünneplő *Magyar Grafika* kiadvány címlapjait sorakoztatja fel, és bocsát nyomóformákat a könyvtárt használó tárlatlátogató elé. Két mondat – és máris olyan szavak tűntek fel, amelyekhez érdemes közel hajolnunk, hogy ne mondjam, amelyeket ajánlatos ismét meghallani. Magyar, grafika, szakmatörténet, könyvtár.

Magyar. Az *Új Magyar Lexikon*ban nem szereplő címszó. De a *Tolnai Világlexikon*ban sem található. A *Magyar Értelmező Kéziszótár* alapján a szó jelentései: „I. Melléknév. Tömegében Magyarországon élő, finnugor nyelvű nép, ill. ehhez v. Magyarországhoz tartozó, vele kapcsolatos, rá jellemző. II. Magyar ember. E nép nyelve.” Továbbá vegyünk figyelembe a következő magyaros címeket is: *Magyar Hírmondó*, *Magyar Kurir*, *Magyar Könyvszemle*, *Magyar Pedagógia*, *Magyar Idők*, *Magyar Napló*, *Magyar Nemzet*, *Magyar Szó*, *Magyar Hírlap*, stb. – vagy a magyar-angol szótár. Azaz látjuk, a nemzeti romantika óta nagyszámú számon tartott szellemi törekvés autorizálta magát e melléknévvel, illetve kijelölte annak érvényességi területét a magyarság felemlítésével.

Grafika. A grafika szó képzőművészeti eredetű. Azokat a képműveket nevezzük grafikának, amelyek ugyan sokszorosítással készülnek, de amelyeket egyedi alkotásoknak tekintenek, illetve amelyek egyszeri alkotások sokszorosított másolatai. Grafikának tudjuk azonban a többi papíralapú nem-nyomatot is, amilyen a pasztell vagy akvarellkép, a különböző hordozóanyagú rajzok, a számítógéppel szerkesztett képek vagy az egy példányos nyomat, a monotípiák is. Azonban a köznyelvben a grafikához a nyomtatás mint sokszorosító eljárás szintén kapcsolódik. A nyomtatás során a dúcnak nevezett nyomóformáról valamilyen felületre, amely többnyire papír, festéket visznek át. Ezt az eljárást úgy a képzőművészek, mint az iparművészek és egy szakma, a nyomdászat mesterei is gyakorolják, így hát képviselik is azt. A grafikában az iparos válik alkotóvá, az alkotó válik iparossá, s az ideális kézművességet érzékeljük benne (s éppen ezért szeretjük oly sokan).

Szakmatörténet. Magyar Grafika: a folyóiratnév arra a múltra utal, amikor még a nyomdászat volt a grafika, s benne kizárólagosan a tipográfus-művészek munkáját értékelte a művelt, olvasást használni képes világ. A kiadvány szakmai közösséget képvisel, a Papír és Nyomdaipari Műszaki Egyesület fenntartásában működik, s éppen 1957 óta. Érdekes megjegyeznünk, a lapnak volt szakmai előde, a grafikai ipar és rokonszakmák kiadványa, az 1920-1932 között megjelent, a mostanival azonos nevű *Magyar Grafika*.

Könyvtár. Van intézmény, amelynek léte a nyomtatványoktól függ. A könyvtár ez. Benne tehát, bár nem a kiállítások befogadására teremtdőtt, s azokra többnyire nincs is speciálisan alkalmas tere, joggal jelenhet meg minden olyan tárlat, amely funkciójával, tudásátadási eljárásával és egybeivel kapcsolatos. A *Magyar Grafika* borítói bemutatásának nem is lehet jobb helye, mint a könyvespolcok vége. Veszprémben pedig rengeteg a könyvespolc: majd ha százhatvan, sőt, ha ötszáz éves lesz a lap – kívánjuk számára! –, akkor is akad részükre itt elég felület. (Persze, ha addig az emberi okvetetlenkedés fenn kívánja tartani a könyveket és a könyvtárakat.)

A laptestek borítóit nézve, évről évre, a jelenlegi év felé haladva azonban nem csupán a hektikusan váltakozó ízlésű korok grafikai karakterének szemlészésére kerül sor, még csak nem is a szerkesztő-ségi elvárások, a vállalt kulturális missziók, az eltérő világképek és esztétikák grafikai képviselőiténak áttekintésére nyílik lehetőség, vagy arra, ha érdeklődés mutatkozna rá, hogy kövessük a nyomdatörténet elmondását, illetve technológiai fejlesztéseket. Hanem, mintegy mindezekkel együtt, a huszadik század valamennyi számon tartott, a földrajzi és történelmi értelemben magyarnak tudott grafikusa egy vagy több munkája látható és el-elnézhető itt. Lengyel Lajos, Szántó Tibor, Haiman György, Kass János, Murányi István, Nagy Zoltán, Virágvolgyi Péter, Kemény Zoltán, Maczó Péter – grafikusok, tipográfusok, akik nélkül a hazai nyomdász- és nyomtatványkultúra arculata nem olyan lenne, mint amit vizuális otthonunk jelentős részeként megszoktunk, s amellyel szokásos a mi életidőnk kultúráját jellemezni. Ők és társaik azok, akik – például – Weöres Sándor képverseinek látványvilágát, a hajdani *Új Írás* folyóiratot, a köz- és felsőoktatás számára készített nyomtatott és nem nyomtatott anyagok képvilágát vagy éppenséggel a szöveg és kép együttesére kényesen ügyelő *InterPress Magazin* vizualizálták, a legemlékezetesebb plakátokat, kiállítási installációkat, könyvsorozatokat tervezték meg, s valójában a betűkkel kapcsolatos dolgok összessége mai univerzumát teremtték, változatait megformázták s általuk a laikus kortársak mentalitását kialakították. E nevek mindegyike kötődik a szerkesztőséghez, illetve a kiadványhoz, nem véletlenül, hiszen ez a folyóirat egyben műhely is volt, és jelenleg is az.

Géczi János

Észak-északkelet

Gáspár Gábor fotográfus
Észak Észak című kiállítása.
Művészetek Háza – Dubniczay-palota – Magtár,
Veszprém, Vár u. 29. A kiállítás megtekinthető 2017. január 15-ig. A megnyitó elhangzott 2016. november 4-én

Észak Észak – hív a fotókiállítás címe. A veszprémi közönséget Finnországba, sőt a lappföldi testvérváros messzi világába csábítja a Finnugor Kulturális Főváros programsorozatának újabb eseménye. Észak észak, még pontosabban észak-északkelet. Rovaniemi, Lappföld, Finnország. Nem mindenki jut el oda, de a fotográfus képei segítségével mégis megérezhetünk, megtudhatunk valamit a távoli, testvéri-rokoni világról. Majdnem pontosan egy évvel ezelőtt utazott Gáspár Gábor és fényképezőgépe Helsinkin át a Sarkkör vidékére (láthatjuk a dokumentum értékű fotón a kőberakást: 66° 32' 35"), s hozta magával onnan a képeket, fényeket, ritmusokat. A fényképek sokfélék lehetnek. Ha családkunk, barátaink, életeseményeink, utazásaink élményeit őrzik, akkor emlékek a múlt időkből. Ha a valóság hiteles pillanatnyi képét rögzítik, akkor dokumentumok. Ám itt, a falakon műalkotások, képzőművészeti munkák láthatók.

A fotográfia az alkotó szemén szűri át a valóság látványát, a művész válogat és sűrít, kivágást készít, komponál. A felvétel pillanatában és a megjelenítéskor is. S ha kiállításra válogat, több képet szerkeszt egységes látvánnyá, arányokat alakít ki a nagyítások méreteivel és elrendezésükkel. Tudatosan állít elénk olyan képet a világról, amelyben nemcsak a valóság, de ő maga is megmutatkozik.

Gáspár Gábor kiállítása képzőművészeti alkotásokból válogat, hogy a képek tárgya és kompozíciója egyaránt hathason ránk.

Itt megjelenő témái komoly és elgondolkodtató csoportozatokból és derűs, esetenként humoros kompozíciókból építik föl az összképet a művész Lappföldjéről és Finnországaról.

Alig látunk emberalakokat a felvételeken, s mégis mindig érezhetjük az ember jelenlétét – az emberkéz alkotta építmények és tárgyak (a design-alkotások giccsbe forduló csendélete vagy a rénszarvas-plasztikák) és az ember környezetét alkotó természet, a kő, a víz, a fa, a flóra és a fauna csak a mi szemünkben művészi elrendeződései mind a homo sapiensre, az északi emberekre reflektálnak.

Élő fák az erdőben, farönkök, rönkházak szerkezete, ember megmunkálta eresztékek. (Köztük egy becsapós fotográfia, azt hinnénk, a fausztatás véletlenül ritmikussá formált képkivágását

látjuk, ám a fotográfus fölhívja a figyelmet a trükkre: egy kocsmafal festett alapra készült faberakását fényképezte le, a keretet elhagyva. Kép a képben.)

Emberkéz, emberszem. A természet és a művészet egysége is eszünkbe jut a képek sorozatáról. Szinte mozdulnak és illatoznak, hangot adnak ezek a technika-ilag tökéletes, élesre csiszolt fotográfiák. Fény, tisztaság, az egyszerűség szépsége ragad magával.

Az árnyék fölkúszik a helsinki dóm klasszicista homlokzatán, fölötté égi fény. A csobogó vizet megállítja a pillanatfölvétel, de tudjuk, hogy eleme a mozgás. Az úton átkelő rénszarvas három lába a levegőben, s a negyedik is alig érinti a talajt. És a felhők fölött suhanó repülőgép – amit fölülről, még följebből láthatunk. Gránitsziklák és fatörzsek végtelen ritmusa, zuzmó a kövön és erdei bogyók a levelek alatt. Groteszk rénszarvasok és groteszk-naiv „szobraik”. A Joulupukki házának zárt kapui mögött várja a karácsonyt – és apokaliptikus figyelmeztetés egy graffitin: „Beware Santa!” Összehordott kövek görgetege és faragott gránitlépcső ritmikus kompozíciója.

Természet és ritmus, ritmus és kép.

Hangsúly a kompozíció közepén. A fénykép középpontjában a fotográfus tekintete. Választ és szerkeszt. S mi olyannak látjuk a világot, amilyennek ő mutatja.

Ha majd eljutunk Lappföldre, saját szemünkkel láthatjuk az északi világot, a természetet, a fényt. Addig pedig engedjünk Gáspár Gábor irányításának, s lássuk úgy, ahogyan ő látta, ahogyan ő akarja.

Sirató Ildikó

Univerzumok találkozása

I. Veszprémi Egyetemi Színházi Találkozó, 2016. október 14–16.

2016. október 14. és 16. között zajlott a Pannon Egyetemen a legújabb kori történelem első *Veszprémi Egyetemi Színházi Találkozója*. A szervezők a mindössze három éve indult drámai és színházi ismeretek tanári szak hallgatói, akiknek ezzel a műfaj rendkívül gazdag, Veszprémhez is sok szálon kötődő történetébe sikerült bekapcsolódniuk, amint azt a megnyitón Sirató Ildikó és Felföldi Gábor is hangsúlyozta.

A meghívott csoportok és előadások széles spektruma jó áttekintést adhatott a kitaró érdeklődő számára a fiatalok által művelt nem hivatásos színházcsinálás jelenlegi trendjeiről, stílusirányairól, módszertani dilemmáiról. Az univerzitás jegyében a színpadra vitt alapanyagok sora a világirodalmi klasszikusoktól a kortárs magyar drámáig ívelt, s jelentős szerep jutott a saját élményvilágból építkező improvizációnak is.

A fesztivál házigazdájának szerepét is betöltő, jelen formájában csak egyéves múltra visszatekintő Veszprémi Egyetemi Színpad két produkcióval jelentkezett. Míg az *Etalon* etűdsorozata a szerelem témájára gyűjtött drámarészletekből, a csoporttagok által írt fiktív monológokból, illetve általuk válogatott és előadott zenei betétekből állt össze, addig az *Antigoné* arra vállalkozott, hogy az unalomig ismert (nek hitt) kötelező olvasmányt tegye az újszerű fogalmazásmód révén a ma fiatal befogadói számára is emészthetővé. A rendezés koncepciózussága mindkét esetben nyilvánvaló volt, a megvalósításban ugyanakkor még érezhető a különféle irányokból érkező játszó útkeresése a közösen kialakítandó értelmezés, illetve játéktílus felé. Kifejezetten hálásnak mutatkozott a stilizáció eszközének alkalmazása, amikor valamilyen határozott formai gesztus adott kulcsot egy-egy jelenethez – játszó és nézők kezébe egyaránt.

A kecskeméti Ifjú Morbid Színpad *Az ördög, a raszta és a csalfa* című kollektív játékában három szálon fut a történet, amit a csoport tagjai együttesen építettek fel a korosztályuk számára meghatározó problémák: a család, az osztály és a párválasztás köré. Az előadás leginkább emlékeztető momentumai azok voltak, amikor a középiskolások bátor, zabolátlan fogalmazásmódjának szelét sikerült egy pontosan megragadott rendezői gondolat vitorlájába fogni. A RÉV SzNT Győrből Kiss Csaba legendás Csehov-összeállítását keltette új életre *Irina* címmel. A szerepek garadáját eljátszó három színészen jól látszott a sokéves játékrutin és összeszokottság. A történetmesélés és karakterépítés versenyszámaiban zajló, a szó legjobb értelmében vett színészi versengés nemcsak küzdelmet és döntetlen körüli eredményt hozott, amelynek legfőbb nyertese persze a fejét ide-oda kapkodó közönség lett.

Hasonlóan erős jelenlétet mutatott a budapesti Weöres Sándor Gimnázium drámatagozatához köthető két produkció közül elsőként látott *Übü*. A néhány éve végzett diákokból álló kvartett a kezdeti tétovaságot követően sodró lendületű, kivételesen érett és tudatos színpadi játékkal rukkolt elő, amely legjobb pillanataiban képes volt az eredeti mű immáron matuzsálemi életkorát is feledtetni. Az alkotók igen szerencsés módon nem hagyták magukat a holt anyagtól agyonnyomni, hanem kreatív megoldások tömkelegét zúdították a nézőkre, amelyek elől egy ponton túl lehetetlen volt elugrani. Fontos szerep jutott ebben – csakúgy, mint a görökieknél – a nemtelen anyagok felhasználásával kiépített minimalista, mégis jól működő, a figurákat mozgásba lendíteni tudó, szuverén színpadi világnak. S talán ebben a csatában maradt alul a Bereményi Géza Apacsok-sztorijából *Indián* címen készített, utolsónak látott előadás, ahol a játszó váltakozó sikerrel birkóztak a többféle történelmi idősíkot megidézni hivatott valóságseletek megjelenítésével, aminek híján a történet belülről átérzett súlyai a külső megfigyelő számára kevésbé váltak átélhetővé.

Örömteli felfedezés volt, hogy a réges-régi E-kamara mellett milyen jól működő helyszíne lehet egy ilyen fesztiválnak a Laczkó Dezső Múzeumban kialakított TudásTér vagy a szakmai beszélgetéseket befogadó Klub Kávézó. Különleges színfoltot jelentett a veszprémi szlemmek, az *odaLÖKÖTT KÖLTészet* műsorba illesztett *Antigoné*-különkiadása a műfajtól elvárható szellemességgel és aktualizáló áthallásokkal. A szakmai program pedig neves drámapedagógusok, az egyetem korábbi és jelenlegi tanárai és hallgatói által tartott színházi tréningekkel egészült ki. S talán ez az egyetlen, ami némi csodálódásra adhatott okot, amennyiben a nagyszerű lehetőségeket viszonylag kevesen használták ki.

Összességében azonban egyértelműen elmondható, hogy az *I. Veszprémi Egyetemi Színházi Találkozó* sokszínű és sikeres esemény volt, amely a remények szerint – mindannyiunk örömére és okulására – hagyományteremtőnek bizonyul.

Golden Dániel

Rendszerek és emlékművek

Albert Ádám: *Emlékmű infláció*. A Szilágyi László Utcaléria kiállítása. 2016. szeptember 19. – október 16.

Pótó János történész szerint (*Az emlékeztetés helyei. Emlékművek és politika*, Osiris, Budapest, 2003) az állandóság igényével, nyilvánosan kihelyezett alkotások, a műemlékek a politikai tömegbefolyásolás eszközeiként működtek a 20. századi Magyarországon, az aktuális hatalmi igényeket kielégítő, szelektált múltképet és értékrendet tükrözve és közvetítve a befogadók számára. Érdekes módon a rendszerváltások (1918–1919, 1945, 1956 és 1989) éppen az emlékeztető helyeit támadták meg először: a szobordöntések és -állítások minden radikális hatalomátvételt velejáróivá váltak. A halhatatlanság megörökítése így lett a múlt lerombolásának terepévé és egy szebb, jobb jövő megalkotásának, az újjáépítésnek az ígéretévé. Az emlékművek már csak azért is fontosak, mert a minket körülvevő környezet reprezentatív terei alapvetően meghatározzák mentalitásunkat, mindennapi gyakorlatainkat, még ha ez a hatás gyakran nem is tudatosul.

Erre a problémakörre reflektált a veszprémi születésű képzőművész, Albert Ádám kiállítása, az *Emlékmű infláció* (a művész talán ismerős lehet a veszprémi várban elhelyezett szokatlan tábláiról is). A pénzzel együtt gyakran az ideológiák, hitek és normák is elértektelenedtek hazánkban az utóbbi évszázadban, hogy újak váltsák fel őket. A színtér, a Szilágyi László Utcagaléria szimbolikusan is megerősíti ezt a mondanivalót: a járókelők átmenő forgalma a történelmi múlt maradandó-

nak szánt jeleinek, a műemlékeknek az átmenetiségére figyelmeztet, a sötét folyosóból a fényre való kilépés a szebb jövő rendszereket legitimáló erejére utalhat. A különböző színű rendszerek univerzalizását és egyben felcserélhetőségét sugallta a művész, amikor a folyosó egyik oldalán sematizált emlékmű-építményeket állított ki, míg a másik oldalon ugyanezt tette meg, különböző címer-modellek képében.

Semmiféle információt nem olvashattunk, nem voltak jelentéseket hordozó szimbólumok, csak absztrakt geometriai formák (kör, négyzet, háromszög), babérlevelek és a piros, sárga, kék alapszínei. A klasszikus modernizmusra és a Bauhausra kacsintó megoldások ugyanakkor maguk is egy ideológia részei, hiszen az elemekre lecsupaszított funkcionalitás szintén lehet politika vagy a politika eszköze. Az épületek közül az egyik síremlékre emlékeztetett, egy másik pedig a Sztálin ajándékának is nevezett, varsói Kultúra és Tudomány Palotájára, ez utóbbi azonban bármelyik hitleri tervrajzzal felcserélhető lenne, amelyek Berlin átalakításáról szóltak. Úgy tűnik, a monumentalitás minden totalitárius rendszer sajátja, a fáraók piramisaitól a 20. század diktátorainak építészeti elképzeléseig.

A kiállított tárgyak látszólagos üressége azt is jelentheti, hogy ezeket a helyeket a történelem tölti meg tartalommal, a tudást hordozó eszköz (ami lehet könyv, festmény vagy szobor) így válik médiummá. A tudástermelés és -megosztás azonban mindig az adott korban élő emberek függvénye, erre figyelmeztetett bennünket az egyik központi figura, egy alumíniumból készült martinász szoborcska, aki központi helyen, címerektől körbefogva helyezkedett el. A munkálalat szerepeltetése elvileg a kommunizmusra utaló egyértelmű jel, de nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy Hitler szintén megtudta nyerni magának a német proletariátust, hogy hatalomra jusson, és Mussoliniért is rajongtak a dolgozó tömegek. Ormos Mária ezért nevezte ezeket a szélsőséges rendszereket boldogság-ideológiáknak, melyek az emberek egy csoportjának elpusztításával a Földön megvalósítható mennyországot ígértek. A martinással szemközt, az épületrajzok középpontjában egy fénykör volt látható, amit akár az elérendő cél jelképeként is értelmezhattünk.

A kiállításhoz mellékelte szöveges bevezetés valamennyi járókelő befogadását irányította, aki megállt egy kicsit szemlélődni, hiszen az üres formák a cím és a magyarázat nélkül nem biztos, hogy ugyanezt jelentették volna (egyedül a szobor hordozott önmagában konkrét jelentést). Albert Ádám fontos és megkerülhetetlen témát jelenített meg, mikor a hatalom és emlékművei kapcsolatára, az örökkévalóság szándékának és átmenetiség valóságának kettősségére figyelmeztet. Talán ez is hozzásegíthet ahhoz, hogy tudatosabb szemmel figyeljünk a már olyannyira megszokott, közttereink elengedhetetlen tartozékává vált szobrokra, emlékművekre. Ki tudja, hogy meddig állnak.

Somogyvári Lajos

Inkább étlen három napig, mint tea nélkül egy napig

Nyitott szemmel. Somogyi Márk fotóművész gyűjteményes kiállítása. Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém, 2016. augusztus 20. – október 30.

A kínaiak közismertek arról, hogy sok közmondásuk van, amelyek igen kedvesek nekik. Így ez az egyszerű, a címben szereplő teáról szóló mondás is nagyobb jelentőséget kapott szememben, amikor megtudtam, hogy a veszprémi múzeumban rendezendő kiállításán Somogyi Márk négy nagy témából mutat be válogatást: a mindennapi munkáját érintő *Borászat szépségeiről* és a *Mintatermészet* képeiből, amelyeken izgalmasan közel megy témáihoz, hogy a néző számára is felfedeznivaló látványt nyújtson, majd az *Ingó-kövek* sorozatot, amely lírai fehérre komponált szürke pontokból álló pointilista, szinte plaszticitást érzékeltető „kép-történet”, és ami a legkíváncsibbá tett: egy százéves kínai teaházban készített képsorozatát.

Próbáltam, ha csak felületesen is, szemlélődő emberek Kínában járt élményeivel ismerkedni, és ezek messze bővebbek és bonyolultabbak, mint a közhelyeszerű, Kínához kapcsolódó közismert toposzok (kínai Nagy Fal, a porcelán, a Xian-i agyaghadserég, az Európát annak idején előzőnlő „Chinoiserie-k” mintadarabjai stb.) élményei.

Igaznak találtam azt, hogy „az Európai kultúra hálójába belegabalyodott ember Kína-élménye” (Géczi) hasonló ahhoz a tantörténethez, amikor vak bölcsek vizsgálják az elefántot, és a kérdésre, hogy milyen, ki-ki az általa megismert testrészt (lába, teste, farka, ormánya stb.) írja le. Egyben azonban nagyon sokan megegyeznek az élményeiket valamilyen formában közreadók: Kína megváltoztatja az oda utazókat, az ott néhány napnál többet tartózkodókat. Más emberekké válnak. A változás milyensége és mértéke teljesen egyéni, és igen gyakran később manifesztálódik. A kulcstörténethez – tea és Kína – visszatérve próbáltam a kínai teaogyasztás történetét kibogozni: hol is volt a „Hat nagy teahegy”, hol is van az eredeteket jelentő „vad teafák” őshazája, a Szung dinasztia idején hogyan hozták létre a teaházakat, teaszobákat, amelyek az akkori társadalmi, szellemi élet kedvelt helyszínei voltak, milyen is lehet Xishuangbanna, a tea természetes lelőhelye, hol lehetne megkóstolni valódi *puerh* teát... Felidéztem japán teaogyasztási szertartásokról készült filmeket, és ezek után jött a meglepetés.

Egy fotográfus, akinek több témájú képgyűjtését is ismerem, honlapján

beszámol útjáról, hogyan találta meg legkézenfekvőbb munkaeszközéül a fényképezőgépet, hogyan telepedett meg családjával Salföldön, akinek konkrét és absztrakt képeihez a környezet szolgál panorámaival, növény- és madárvilágával elsősorban, hazatér Kínából olyan fotókkal, ahol a százéves teaház viharvert arcú, kemény történetű emberei a főszereplők. Nem csodálom, hogy a sajátságos, korántsem porcelánfinomságú, korántsem elegáns teaház enterieurjei úgy megragadták Somogyi Márk figyelmét, hogy többször is visszatért, képsorozatát kiegészítendő. Ahogy ilyenkor lenni szokott a jó portrészíróknél, valamiféle kapcsolata is kialakult a teaház állandó vendégeivel, ami, tekintve térben és időben a távolságokat, csöppet sem lebecsülendő. A pajtaszerű épületbe a törzsvendégekről készített arcképekkel visszatérő fényképeszt nyilvánvalóan elfogadták a napjukat ott töltő, szinte puritán egyenruhát viselő emberek, és kiegészíthette sorozatát a mai generációhoz tartozó nyílt tekintetű, fiatal arckokkal is.

Azok közül a nagy mesterek közül, akik a huszadik századi fotóportré legnagyobbjai, mint a „korunkat alakító” híres embereket fotózó Yousuf Karsh vagy a *Nagyítás* film főhőséül is szolgáló Avedon, Somogyi leginkább a szociológiai érdeklődésű Hermar Lerski nevéhez fűződő, a fotográfiát forradalmasító névtelen figurák emlékezetes arcait láttató fotótörténeti portrékhoz kapcsolódik.

Ismert az *Encyclopaedia Britannica* meghatározása a portréről: „egy sajátságos emberi létnek bizonyos szempontokból való felidézése, ahogy egy másik ember látja”, és a fotóportré kapcsán a kiegészítés is: ahogy a kamera látja.

A korai fotográfia híres arcképcsarnokai óta életünk minden helyszínét előtörték az arcképfotók milliárdjai. Jellegetlen portrék milliói szerepelnek mellékes illusztrációként vagy fontos témaként archívumokban, könyvekben, újságokban, na és reklámokban úton-útfélen. Hol az informatív dokumentálás, hol a személytelenség dominál. A Hermar Lerski-féle portréknál viszont fontos az atmoszférateremtés és a belső hitelű emberábrázolás is. Ugyanilyen humanista indulat vezérli Somogyi Márk teaházbeli képeit is. Egy kopott háttérplakát Mao arcképével olyan történelmet közvetít, amelyet sok rezzenéstelen teaivó öreg(?) ember megélt. A teafű zamatát megőrző bögrécskének fedelei, a kannás, a fénnel kialakított dekoratív, dohányfüstös csendéletek egyszerű eszközökkel teremtenek évszázados kultúrát képviselő atmoszférát.

A jelenről szólnak ezek a képek, melyek mögött érezzük a történelmet is. A dombormű alapra vetített sugárzó, felejtetetlen sárkányportré, ami a kiállítás meghívóján is szerepelt, jövőbeli dolgokat sugall.

Gopcsa Katalin

Új színek egy testvérvárosi kapcsolat szöttezésén

Észt programok a Veszprém Finnugor Kulturális Főváros 2016 eseménysorozatban. Filmestek, kiállítások, gyermek- és irodalmi programok, vetélkedők, szabadtéri rendezvények

A címben említett jelképes szöttezés szálait visszafejtve, több úton juthatunk az észt kultúrát népszerűsítő, a kicsiny észt nép hagyományait városunk lakosságával megismertetni szándékozó egész éves programsorozat születésének közelébe.

Az első szál a *miért pont az észték* kérdése. A válasz egyszerű: két lelkes, elhivatottságot érző fiatal, a veszprémi Nóra, aki egyetemi tanulmányait finnugor szakon végezte és észt férje, Alari, szimpatikus elkötelezettséggel kezdtek dolgozni közös ügyükön: Észtország mind szélesebb körben való megismertetésén, megszerettetésén. Észt vonatkozású események ötletgazdáiként tevékenységük nyomán egyre-másra tűnnek fel Veszprémbe az észt kulturális programok.

A második szál, hogy a két fiatal nem maradt egyedül a törekvéssel: kiváló „ernyőszervezet” számukra a Veszprémi Magyar–Finn Egyesület, melynek tagjai komoly tapasztalattal bírnak a finnugor hagyományok népszerűsítésében. Így a finnugor népek családjához tartozó észték is látóköriükben voltak, vannak – legutóbbi példa erre a tartui vegyes kar fellépésének szervezése a Pannon Egyetemen. Sok éves munkájuk eredményeképp viselheti 2016-ban Veszprém a Finnugor Kulturális Főváros címet.

Bontsuk tovább a szálakat. Nemcsak a finnugor kultúrát népszerűsítő civil szervezet ad segítséget észt kulturális programok rendezéséhez, de támaszt nyújt mindehhez Veszprém város hivatalos testvérvárosi kapcsolata is az észt megyeszékhellyel, Tartuval. E kapcsolat 45 éve él. Az évforduló alkalmából márciusban ünnepélyes keretek közt írta alá a kibővített szerződést a két város polgármestere, Marina Kaljurand észt külügyminiszter asszony, valamint Maróti Rezső és Debreczeni János korábbi városvezetők jelenlétében.

Nézzük hát jelképes szöttezésünket, tekintsük át, hogy mi mindent eredményezett e hármasság jótekonyságos összefonódása, ahol személyes érdeklődés és tudás, civil „kurázsi” és intézményi háttérrel megtámasztott önkormányzati szándék együttesen volt jelen.

Márciusban, a testvérvárosi szerződés megújításával egy időben *Észt hét*

zajlott. A Szaléziánium fotókiállítást szervezett, bemutatva az ösküi Tasner Antal Általános Iskola és egy észt iskola közös Comenius-projektjét. A városháza aulájában is kiállítás nyílt, *A Balti-tenger mentén* címmel Arvo Iho fotográfus munkáiból. Az Agóra VMK volt a partner észt filmek (játékfilm, dokumentum- és animációs rövidfilmek) bemutatásában. Egy dokumentumfilmet pedig (*Krisztus Szibériában él*) e sorozat keretében a megyei könyvtár Kisfaludy termében vetítették. Májusban a levéltár aktív közreműködésével valósult meg – *SzimPATIKUS Veszprém* címmel – egy tematikus online vetélkedő a Melchior című észt történelmiregény-sorozat kapcsán. A díjátadó pedig – mely egyben a sorozat harmadik kötetének bemutatója és író-olvasó-találkozó volt Indrek Harglával – júniusban a Művészetek Házával közösen szerveződött. Augusztusban egy Észtországban nagy népszerűségnek örvendő, s ott már fesztiváljellegű öltő hagyománnyal ismerkedhettek a veszprémiek. Kertkávézók várták az érdeklődőket, családok kertkapui nyíltak, s a háziak saját készítésű finomságokkal (szörpökkel, süteménnyel, kávéval) invitálták kertjükbe a vendégeket beszélgetésre, barátkozásra. A kezdeményezést a Jeruzsálemhegyi Baráti Kör karolta fel, s a kedvező fogadtatás után remélhetőleg további városrészek is kedvet kapnak e különleges program terjesztésére. Ugyancsak nyári program volt a *Filmvilla* szabadtéri mozi. Négy vidám észt filmet láthattak a nyári estéken az érdeklődők a Hangvilla teraszán, s e program kapcsán meg kell említeni, hogy a História Hangvilla az egyetlen együttműködő partner, amely nem közintézményként vagy civil szervezetként állt az észt programsorozat mellé, és segítette például a hangosítás és a helyszín biztosításával a vetítések megvalósulását. Két őszi rendezvénnyel zárul városunkban az észt kulturális programok sora: hat vetítésből álló filmösszeállítás, egy alkalommal a Pannon Egyetem Nyelvészeti Tanszéke adott helyet (*Itt jártam*, bűnügyi dráma), a többi est az EKMK együttműködésével a Kisfaludy teremben zajlott. Látható volt többek közt a *Daloló forradalom* című amerikai-észt dokumentumfilm is. Ugyancsak a megyei könyvtár a partner az évzáró eseményben, mely négyfordulós olvasópályázat gyermekeknek, az *Okkultisták klubja* című észt ifjúsági regény alapján. A pályázat író-olvasó találkozóval zárul, melynek vendége lesz az észt író, Kersti Kivirüüt is.

Talán kitűnik a fentiekből, hogy miért választottam a veszprémi észt vonatkozású események bemutatásához a színes szöttes hasonlatot. Komoly partnerségi összefogással megvalósuló sokrétű programsorozat részesei lehettek, akik kíváncsiak voltak az egymillió-háromszáz-ezer lakost számláló kicsiny Észtország kultúrájára. Ha picit az események mögé nézünk, árulkodó lehet a filmvetítések viszonylag magas száma. Igen, van mit vetíteni! (A magyar feliratok többnyire az Észt Intézet támogatásával kerültek hozzánk.) A fél magyarországnyi országban több mint húsz film készül évente.

Prioritás a kultúra, az észt kulturális javak exportja, az észt irodalom fordítása. Sokat tesznek az észt nyelv fennmaradásáért. Gondolhatnánk, hogy a rendszerváltozás előtti évtizedekben a Szovjetunió testvéri ölelésében egyformán osztoztunk mi, magyarok is az észtekkel. Ám amíg mi beszélhettük a saját nyelvünket, magyar zászlók loboghattak a kötelező vörös zászlók mellett, addig az észteknek mindez tiltott volt. Nem énekelhették nemzeti himnuszukat sem. Ez különösen fájó lehetett annak a népnek, melynek élő, erős dalos hagyománya van. Az ezernyolcszáz-as évek közepétől él a nagyszabású dalos találkozó tradíciója. Tulajdonképpen az észt rendszerváltást is *Daloló forradalom*-nak nevezik, amint azt megismerhettük a nagyszerű dokumentumfilmből. A tallinni dalosmezőn háromszázezer észt énekelte át magát a szovjet rabságból a szabadságba 1990-ben, amikor saját tiltott anyanyelvükön kezdtek dalolni, és közben lengtek, lobogtak a fehér-kék-fekete nemzeti zászlók. Része volt e különleges történelmi dalos találkozóknak Veszprém Város Vegyeskara is. Az ott éneklő veszprémiek valószínűleg örökre szívükbe zárták az észteket, erős hitüket, daloló bölcsességüket. Érdemes mélyebben megismerkednünk e kis balti néppel, s bizonyára lesz is rá még lehetőségünk itt, Veszprémben!

Farkasné Molnár Csilla

Interaktív játék bábokkal, kutyákkal

Kinizsi Pál. Históriai játék Tóth Kálmán hőskölteménye alapján. Írta: Dió Zoltán.
Rendező: Szőke Kavinszki András. Rendezőasszisztens: Nagy Krisztina. Báb- és díszletterv: Pálfi Andrea. Zeneszerző: Gavrucza Nagy László. Kabóca Bábszínház, Szent Mihály-napi búcsú, Szentháromság tér, Veszprém, 2016. szeptember 25.

Egyszer volt, hol nem volt egy Szent Mihály-napi búcsú és vásár szeptember 24–25-én Veszprémbe, ahol vasárnap délután 4 órakor kezdődött egy bábelőadás. A Szentháromság teret elárasztották a gyerekek, mivel a Kabóca Bábszínház Zöld Marci játéktete kikapcsolódást nyújtott nekik a Kinizsi Pál előadás előtt. Sok kíváncsi szempár nézte a kis színpadot, és kezükben karddal, vattacukorral várták, hogy mi fog történni. Családias volt a légkör a sok játéknak, a kutyáknak és a családoknak köszönhetően.

Az előadás eredetileg a nagyváradi Szigligeti Színház adaptációja. Ezt írta át a rendező Szőke Kavinszki András a maga elképzelései alapján. Az ő színészi játékát előre kiemelném, mert teljes beleéléssel és a gyerekek iránti szeretettel végzi ezt a hivatást, ami az előadás sikerének kulcsa is lehet. Narrátorként és Mátyás király szerepében volt látható. Gombai-Nagy András Kinizsi Pált keltette életre, Jolánkát és a további női szerepeket Szívós Réka alakította. Szilvai Balázs játéka, aki Ali basát, Magyar Balázst játszotta el, olykor a ripacsság határait súrolta. Marionettbáb-technikával dolgoztak, melyekre nagy pontosság és valóság-hűség volt jellemző. Köztük feltűnt egy érdekesség, a két szarvas, akiket megmentett Kinizsi Pál, többek között ez utalt arra, hogy a történet egy magyar legenda, és a csodaszarvas megjelenítéséről van szó. Mátyás király jelmeze és a lovának magyaros díszfonásai is erősítették a nézőkben, hogy a magyar történelem fontos személyei kelnek életre a színpadon.

Színessé tette az előadást a hangszere zene, amely a jelenet-átvezetésekre és a pillanatok nyomatékosítására is megoldás volt. Gitár, többféle furulya, kazu, csörgő és dob hangjait lehetett felismerni. Ismert népdalt dolgoztak fel, amelyet már az előadás közben megjegyeztek a gyerekek, mivel az előadás is ezzel a dallammal kezdődik, és utána is visszatérő motívum az előadásban.

„Érik érik a cseresznye, pirosodik a levele, hajhajaj.

Mennél inkább pirosodik, annál inkább szomorodik, hajhajaj.”

Az előadás Kinizsi Palkó születésétől végigkíséri az életét. Fontosabb jelenet, amikor Mátyás király érkezik a városba, de Molnárné nem tudja kiszolgálni, mert nincsen tálcája, és a fia megoldja a problémát az erejének köszönhetően. „Nem úgy, édesanyám, szegyenbe ne legyen, hozok én majd tálcát, mire korsót tegyen.” A híres malomkő itt jelenik meg először a színpadon, és a gyerekek csodálkoznak, hogy bír el egy ekkora követ, és ennek hangot is adnak. Ekkor megpillantja Jolánkát, akivel azonnal egymásba szeretnek. A lány szülei nem engedik Kinizsihez, mert nem nemesi származású, és ők nem adják oda szegény embernek a legnagyobb kincsüket. Ezután megjelenik az „igazságos”, valamint Magyar Balázs, és megkéri, hogy harcoljon a magyar seregben, ezért cserébe aranyat kap a családja, amíg távol lesz.

„Repül a nehéz kő: ki tudja, hol áll meg? Ki tudja, hol áll meg s kit hogyan talál meg? Ez itt a Kinizsi Pál, nem pedig a Toldi. Neked édes fiam, másképp kell ma vívni.”

Ez a szóvicc csak a felnőttek számára volt érthető, de ők jót nevettek rajta. Harcolnak, és a török majdnem legyőzi a szablyával Mátyást, ezután Kinizsi vív vele, és legyőzi a basát, megmenti Mátyást, ő pedig kinevezi Kinizsit Temesvár kapitányának. Hazatér, találkozik a családjával és Jolánkával, és, mint minden

magyar népmesében, jóra fordul minden. Elveszi feleségül Jolánkát, és boldogan élnek, amíg...

Az előadást interaktív elemek gazdagítják, amivel maradandóbb emlékei képződnek a fiataloknak a történetről. Elsőként felhívtak négy gyereket a színpadra, és gyúrniuk kellett egy-egy péksüteményt, mindenki a kedvenc kis finomságát választotta, és ezen kellett dolgozni, amíg el nem készült a képzeletbeli étel. Jutalmazták is őket pogácsával, amit már a színpadon elfogyasztottak, természetesen óriási büszkeséggel. Következő alkalommal egy fiú került a díszlet mögé, és irányíthatta a vízimalmot. Megtanulhatták, hogy ha folyamatosan önti a vizet, és tekeri a kereket, akkor tiszta víz fog kifolyni a szerkezetből. A legjelentősebb pillanat a gyerekek számára a harc volt. Többen feljöttek a színpadra, kaptak pajzsot, és meg kellett védeniük a hazát a törökökkel szemben, akik labdákkal (ágyúgolyókkal) dobálták őket, de sikeresen kivédtek a támadást. Ám amikor megjelent mellettük Ali basa, ijesztő maszkkal és jelmezzel, érezhető volt az őszinte félelem. De az erejüknek köszönhetően őt is legyőzték. Mindenki kapott ajándékba egy pajzsot, amit elrakhattak emlékebe. Egy fiút elragadott a „harci hév”, és nem akart lemenni a színpadról, folytatta a harcot azután is, hogy győztek. A török hadvezér büntetését a gyerekekre bízzák, akik kemény ítéletet mondanak felette. Mindenképpen a halálát akarják, mert bántani akarta a magyarokat, de megszólal a narrátor, hogy tud egy jobb büntetést: meg kell csinálnia az összes gyerek házi feladatát. Helyeselnek a fiatalok, de a szereplő inkább elengedi a basát, mert a magyarok híresek arról, hogy megkegyelmeznek az embereknek.

Az előadás sajátossága volt, hogy nem kőszínházban zajlott, hanem kinn a szabadban, és ennek köszönhetően a családok elhozták a kutyájukat is. A kutyák csendben figyelték az előadást, de amikor a színpadon a farkasok és a szarvasok, őzek között harc dúlt, a színészek pedig ugatást imitáltak, a kutyák is úgy gondolták, hogy beleszólnak a csatába. A nézőtérén mindenki nevetett, és egy pillanatra érződött a színészek, hogy erre nem számítottak. Ahogy arra sem, hogy a szél miatt olykor leesnek a bábok, és ezt nem is mindig a legmegfelelőbb technikával oldották meg. Az ilyen kisebb hibákat leszámítva izgalommal, tartalommal teli előadást láthattunk.

Rácz Annamária

Láthatatlan történet

A nevezetes névtelen. Fikciós dokumentumfilm Hamvas Béláról. Filmvetítés és beszélgetés. Művészetek Háza/Dubniczay-palota – László Károly Gyűjtemény, Veszprém, Vár utca 29. 2016. november 8.

Ön hogyan filmesítene meg egy gondolatot? Egy mély, filozofikus gondolatot? Például ezt: „nem az számít, mit mondasz, hanem az, hol állsz.” Hamvas Béla mondata, aki az őt idéző dokumentumfilm veszprémi bemutatójára invitáló plakát-fotón épp az ajtóban áll. Az ajtóban – ennek később még lesz jelentősége, de most ismételjük meg kiinduló kérdésünket: Ön hogyan filmesítene meg egy gondolatot? A kérdés kiváltképp azért zavarba ejtő, mert a gondolat nem látszik. Akkor sem, ha történetesen elfogadjuk a nézetet, miszerint az ember képekben gondolkodik. Sem a gondolat, sem az azt hordozó kép nem látszik. Hogyan lehet láthatóvá tenni? Ez új kihívás. Az érthetővé tétel nem újdonság – no de láthatóvá tenni? Hogyan?

A helyzet azonban súlyosabb. Nem csupán egy gondolatról van szó, hanem többről. Szándékosan nem gondolatrendszert írtam, mert a rendszer megjelenítése további feladat. Összegezzünk, mint egy jó raktáros leltár idején: adott egy sokkötetes életmű, melyből gondolatokat kell kiragadni, és azt valamilyen megragadható összefüggésben képivé tenni.

Képivé. Csakhogy hang is van. Nem a némafilmek korát éljük. A gondolat nem látszik, de vajon hangzik? Amennyiben elfogadjuk a régi platóni tézist, akkor bizony hangzik: gondolkodni annyi, mint belső beszélgetést folytatni önmagunkkal. Meglepő fordulat. Már-már paradox a helyzet: a láthatatlanság filmrendezői útvesztőjéből a hang súgja meg a kiutat. A gondolat nem látható, de kimondható. A gondolat képi avagy nyelvi mibenlétének vitájában filmkészítői szempontból nincs dilemma. Filmet forgatni gondolatokról szöveg alapján lehetséges. Előbb a szöveg, aztán a kép.

No de melyik kép? „Az ember csak közösségben élhet boldogan, de csak a magányban lehet isten.” Miféle kép illik ehhez a mondathoz? Hirtelen világossá lesz, mi is a valódi probléma. Nem a gondolatot kell láthatóvá tenni, hanem a világot, amelyről szól. Hamvas Béla gondolati világát. Sakk-matt. Merthogy ilyen nincs. A „Hamvas Béla gondolati világa” kifejezés metaforának kiváló, ám filmkészítési szempontból teljesen használhatatlan. Nincsen róla sem fotó, sem filmfelvétel. Hamvas Béláról persze van. A szobájáról, a házáról, a rokonnairól, a szeretteiről... Csakhogy ez nem Hamvas Béla gondolati világa.

Láthatatlan világ, láthatatlan történet. Vagy mégsem? Pillantsunk a mellékelt fotóra! Hamvas Béla vállát az ajtófélfának

vetve áll. (Kicsit megmosolyogtató jobbra fent a „Tilos a dohányzás” tábla, mert-hogy köztudottan láncdohányos volt.) Azt látjuk csupán, ami látszik? Netán többet? Egy világot látunk? Életformát? Egy nyílt tekintetet sajátosan magyar napsütésben? Látszat és látvány. Nem kell fotósnak, filmesnek, művésznek lenni ahhoz, hogy tagadjuk a kettő azonosságát. Feltárul a rés a látható világ pajzsán. Nincsen olyan ábrázolás, amelynek a megtekintése kimerülne a látottakban. Még egy bűnügyi helyszíneléskor, teljes mértékben dokumentáló szándékkal készített fotó sem hordozza kizárólag önmagában az információkat. Meg kell fejteni, értelmezésekre, állításokba, érzésekbe, élményekbe kell átfordítani minden észleletet.

Íme a láthatóvá tett láthatatlan világ. Fontos, hogy ezzel ne mondjunk többet, mint amennyi szükséges. A látszat és látvány megkülönböztetése, az utóbbi többletként való elkönyvelése korántsem tartalmazza azt a megállapítást, hogy a többletet mindenki ugyanúgy érti. A fotón az ajtóban álló ember egyeseknek melós, másoknak filozófus, számkivetett író, a rokonnak férj, nagyra nőtt gyermek, netán kolléga, sorstárs. A megkülönböztetéssel csupán azt rögzítettük, hogy bármely ábrázolásban elkerülhetetlenül megjelenik valami olyan, ami nem halad át kameránk lencséjén, mikrofonunk membránján.

Egy dokumentumfilm tétje mindazonáltal nem ebben áll. Ez a lehetőség csupán a forgatás előfeltétele. A tét az egy-egy üzenet. Amit mindenki ugyanúgy ért. *A nevezetes névtelen* című dokumentumfilm valójában egy üzenet. Válasz erre a kérdésre: ki volt Hamvas Béla? Félreérthetetlen választ kell kapnunk. Elfogadhatjuk, vitathatjuk. De értenünk kell.

A kulcsszó, mint ahogyan az a film bemutatóját követő beszélgetésből explicit módon is kiderült, a tökéletesség. A film készítői szerint Hamvas Béla gondolati világa mindenekelőtt a tökéleteshez való viszonyában ragadható meg. A fikciós dokumentumfilmben nyomon követhetünk egy életpályát, melynek főhőse a tökéleteséget kutatja. Megtalálja?

Az ajtóban álló emberre pillantva úgy véljük, nem. Aki ilyen gúnyában jár, annak nem tárult még fel a tökéletes világ. De ha mélyen hősünk szemébe nézünk, elbizonytalanodunk.

Ha Hamvas Béla életútját kísérvük figyelemmel, szimbiózisban a 20. század

minden nyűgével és poklával, akkor nem lehet kétségünk: élete távol állt a tökéletestől. De ha az életút szülte sorokat értelmezzük, elbizonytalanodunk.

Mi az, hogy tökéletes? A film egy állítás Hamvas Béla válaszárol. „A dolgok nem kívül kezdődnek, hanem belül, és nem alul, hanem felül, és nem a láthatóban, hanem a láthatatlanban.” A kezdet a tökéletesség forrása. Mint forrás feltétele minden látottnak – nem része a látótérnek. Ismételjük, apró módosítással: nem az számít, mit látsz, hanem az, hol állsz. A nézőpont. A tekintet. *Sub specie aeternitatis*. A tökéletesség záloga a látottakon kívülálló önmagunk. Önmagunk. Megszerezni nem tudjuk. Feladni annál inkább.

Ki volt Hamvas Béla? Önmaga megőrzésének mestere. Amilyen mértékben ez sikerült, élete pontosan olyan mértékben nevezhető tökéletesnek.

András Ferenc

Zoo, a nagy nevelő

A Kittenberger Kálmán Növény- és Vadaspark pedagógiai programja

Két ujjunkkal összecsiptentjük egy könyv borítójának sarkát, kinyitjuk, és szemünkkel már látjuk is annak tartalmát. Ismét kezeinket használva lapozzunk, ekkor képek és betűk halmazait ismerjük fel, miközben fejünk jobbra, illetve balra követi a sorokat. A könyvből felnézve egy képernyőre pillantunk, nyakunk enyhén előre tolódik. Kezünkkel oldalra nyúlunk, megfogjuk a számítógéphez tartozó egeret, és finom csúsztatásokkal utasítjuk a képernyőn észrevehető kis nyilat. Ujjunkkal kattintunk, majd mindkét karunkat megemelve ujjainkat ráhelyezzük a klaviatúrára, és keresőszavak karaktereit nyomkodjuk le. Fejünkben gondolatok, elméletek, értelmezések váltogatják helyeiket, miközben mi magunk, illetve testünk mozdulatlan, több perce ugyanabban a pozícióban vár.

A tanulásunk során testünk többnyire ebben a megkötött pozícióban kénytelen újabb és újabb próbálkozásokat megtenni annak érdekében, hogy valami történjen vele is. Az igény természetes, hiszen rendeltetése nem az, hogy hosszú percekig egy helyben álljon. Gyermekek esetében még inkább szükségszerű a történés élményének megléte. Az így megszerzett információk nemcsak tovább élnek emlékezetükben, de képesek egész életünket formálni.

A veszprémi Kittenberger Kálmán Növény- és Vadaspark pedagógiai programjának is ez a legfőbb célja. Az itt megvalósított komplex környezeti nevelés egyszerre ad lehetőséget a szabadidő tartalmas eltöltésére, szociális térként való működésre és emellett elsőrendű feladatai közé tartozik a védelemre szoruló állat-

fajok megőrzése és kutatása. Jelen tanulmány célja megtalálni azokat a kérdéses részeket, amelyek az ember és természet fogalmak párhuzamba állított, képzeletbeli vonalainak kilengéseire, illetve találkozássaira mutatnak rá.

Védtelen biztonság

A fentiekben leírt emberi cselekvés, amelyet óráról órára tanulásunk során hajtunk végre, a mindennapjaink részévé vált. A könyveinket, a számítógépünket, az okostelefonunkat és más, a tudásunk biztosítására szolgáló eszközeinket szinte végérvényesen magunkhoz láncoltuk. Olyannyira magunkénak érezzük ezeket, mintha az évezredek alatt elhagyott karmaink, szörzetünk, testfelépítésünk helyettesítői lennének. A mai kor embere tevékenységei nagy részéhez eszközöket használ, amely tárgyak elsődleges funkciója, hogy hozzájáruljanak az ember életében való boldogulásához.

Az állatkertek többségében lezajló komplex környezeti nevelő programok, amelyeket összefoglalóan zoopedagógia néven is említünk, módszereik segítségével újra feltárják számunkra emberi mivoltunk természetéhez fűződő jellegét. Az általam megismert foglalkozások során több olyan jellegű momentumot feljegyeztem, amelyek az előember világában is fontos és elengedhetetlen tényezők voltak a természettel történő együttélés során. A zoopedagógiai táborok során a gyerekek csoportokban dolgoznak, elengedhetetlen a társaknak való segítségnyújtás, a közös munka az azt megkívánó helyzetekben. Mind a tanodai, mind a szabad környezetben egyszerre használják testüket az öt érzékszervvel együttműködve, szemeikkel a természeti környezetben kereszhetik annak rejtett értékeit, érdekességeit. Az állatok közelsége lehetőséget ad tömegük és nagyságuk valódi megtapasztalására, a szabad ég alatt pedig az időjárási viszonyokhoz való alkalmazkodás vagy a kincsek megtalálásának reményében végzett pusztázással történő ásás teszi próbára az embert.

Csizmadia Károly, a veszprémi állatkert zoopedagógiai foglalkozásainak szakmai vezetője a sok hasznos információ mellett felhívta figyelmemet a természeti környezetünk védelmének hármas jelszávára is: megismerni, megszeretni, megvédeni. Emberségünk megtapasztalása egyszerre segít a minket körülvevő környezet megismerésében, és természeti értékeink így kialakult szeretete embertársaink és a társadalmunk iránt érzett felelősségvállalás is egyben, amely képes megvédeni bolygónk értékeit.

Közelgő távolság

A zoopedagógiai foglalkozások nemes célkitűzései mellett a disszonancia megragadására is törekszik a jelenlegi tanulmány. Elgondolásom gyökere onnan indul, hogy az ember megjelenése óta a természet része, annak közelsége határozta meg mindennapjait, illetve szokásainak kialakulását. Így folyamatos igénye volt az öt körülvevő környezet minél pontosabb megismerésére. Ez egyrésztől védelmi funkciót, másrésztől a természetben való

élet lehetőségeinek minél jobb feltételeinek megteremtését jelentette.

Ellentétben a fenti gondolatokkal, mára az ember az épített környezet egyre teljesebb és kényelmesebb kialakítása révén nincs rászorulva arra, hogy megismerje az öt körülvevő természetet is. Amennyiben erre mégis igénye támad, úgy könyvek vagy az internet segítségével a hatalmas távolság ellenére az óceánok legmélyén élő természeti kultúráról is teljes képet kaphat. A mai kor embere védett a sok esetben saját maga által okozott természetkárosító tetteinek következményei ellen.

Az ember természetéhez fűződő viszonyát kezdetben az azzal való közelség elleni védelem jellemezte, míg mostanra az embert a természettől való eltávolodása miatt kell védenünk. A környezeti neveléssel foglalkozó programok, mint a zoopedagógia vagy elődje, a „szabad ég iskola”, elsődleges célja az ember és természet közötti szoros és felelősségteljes kapcsolat kialakítása. Ez a folyamat szervesen kapcsolódik a neveléstudományban használt élethosszig tartó tanuláshoz és az informális tanulási gyakorlatokhoz is. Így a megszólítható társadalmi réteg sem kizárólag az óvodák és iskolák csoportjaira terjed ki. Megvalósult együttműködési programok bizonyítják, hogy egyetemisták, nyugdíjasok, pedagógusok mellett értelmileg sérült vagy mozgásukban korlátozott emberek számára is kiváló lehetőség a zoopedagógiai foglalkozásokon való részvétel.

Ebből egyértelműen következik, hogy az állatkertekben folyó pedagógiai programok elsődleges célja nem a tárgyi tudás átadása, illetve annak számonkérése. A kezdeményezés óvja az ember és a természet kapcsolatát, célja az ember kimozdítása a gépek által behálózott környezetből. Törekvése a természet valódi feltárása, megtapasztalása, a könyvek, képek, albumok, videók okozta érzéki csalódások feloldása.

Összegzés

Az állatkertek világának megismerése sok előítéletet oldhat fel bennünk. Kezdetben a ketrecek, rácsok látványa a hatalom szimbólumai is lehetnek számunkra, azonban ezek a korlátok beláthatóan védelmi funkciókat is ellátnak mind magunk, mind az állatok populációinak részére. A nagyvárosok beépítettsége, a zöld környezetek folyamatos csökkenése és az így kialakult rideg terek iránti ellenszenvünket oldhatja az ökológikus állatkertek kialakítása és területeinek növekedése.

Mindezek mellett az állatkert közösségi tér is, ahol családok, baráti közösségek, kortárs csoportok találják meg az idő tartalmas eltöltéséhez teret biztosító helyszíneket. Ahogy az állatok, úgy mi, emberek is nap mint nap keressük a társainkkal való együttélés minél kiegyensúlyozottabb formáit. Állatkertjeink egyben találkozóhelyek is, ahol számtalan példát láthatunk ember és állat vagy ember és ember egymásra találására, így a nevelési lehetőségek és a léleképítés tárházai is egyben.

Berta-Szénási Panna

Az élőhelyek nagykövetei

Zoopedagógia a Veszprémi Állatkertben

A zoopedagógia kifejezés már nem hangzik annyira ismeretlenül, mint pár évtizeddel ezelőtt. Célját, értelmét illetően használhatnánk tudományos fogalmakat, van azonban egy egyszerű, könnyen érthető megközelítés is: a természetszeretetre nevelés. Beletartozik abba a környezetpedagógiai koncepcióba – az iskolák napi gyakorlatába –, amit úgy hívunk, hogy „szabad ég iskola”. Ez a jó értelemben vett „kiszabadulást” jelenti a természetbe az osztálytermi keretek közül. Szabad ég iskola a „nádi iskola”, itt egy vízi élőhely ökológiáját ismerik meg a gyerekek, az „erdei iskola”, amely a legösszetettebb ökoszisztéma összefüggéseit mutatja be. Ebben a sorba illik a természettudományos tudás átadásának speciális formájaként a zoopedagógia is. Állatkerti környezetben való ismeretszerzést, oktatást jelent. Ennek helyet adva az állatkert átlényegül „élő biológiai-természetismereti szertárrá”. Így van ez a Veszprémi Állatkertben is.

Az intézmény a Föld majd’ minden élőhelyéről tart állatokat, jellemző a fajgazdagság, a taxonómiai sokszínűség. A fajokat természetes élőhelyeik nagyköveteiként tartjuk számon. Látványuk, etológiájuk megfigyelése kapocs ahhoz, hogy a természetben lévő populációik élőhely- és viselkedésökológiáját, természetvédelmüket, a társulási rendszerben betöltött biológiai szerepüket megismerjék a tanulók. Hangsúlyosan azt, hogy mi, emberek is részei vagyunk az élővilágnak, tevékenységeinkkel jobbitani és rombolni is tudjuk létét.

Ennek a tevékenységnek a kereteit a 2009. június 16-án megnyílt Böbe Majom Tanodája Oktató- és Kiállítóház (BMT) adja. Nevében annak a csimpánznak a neve szerepel, amely a magatartás-ökológiai kutatásokban kitűnt átlagon felüli intelligenciájával, kez ügyességével. A BMT „szolgáltatásait” igénybe vevők óvodások, általános és középiskolások, a Pannon Egyetem (PE) hallgatói, sajátos nevelési igényű (SNI) tanulókat oktató és gondozó intézmények.

A korosztályi változatosság sokszínű módszertant igényel. A foglalkozások

tervezésének alapidokumentuma az *Ajánlott zoopedagógiai foglalkozásmatika óvodás csoportok, általános és középiskolák részére a Veszprémi Állatkertben*. Szakmaiságában igazodik a *Nemzeti Alaptanterv*hez, a kerettantervekhez, a *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégiához*, a pedagógiai programokhoz.

A tevékenységek tervezése előzetesen, a tanulókat kísérő pedagógussal együtt történik. Ehhez az is hozzátartozik, hogy a diákok felkészülnek az állatkerti látogatásra (szakirodalom, állatkert-történelem, honlap stb.). Az ismeretszerzés játékos, öntevékenységet segítő, a projektmunkával kooperációra készítet. Az érdeklődés felkeltése, az ismeretek bővítésére való törekvés érdekében fontos pedagógiai szempont a motiváció. Úgy tapasztaljuk, hogy a BMT-be lépve ez alapvetően adott. Színes tablók, montírozott állatok, koponyák, vázcsontok, kultakaró-típusok keltik fel a figyelmet. Témától függően az asztalokra kerül toll-, tojás- és foggyűjtemény, gazdag képi szemléltető anyag, nemritkán az állatkerti archívum féltve őrzött kincsei. A rendszertani ismereteket, a környezethez való alkalmazkodás összefüggéseinek felismerését az előbbiek nagyban segítik. Ezek, kiegészülve az audiovizuális ismeretátadás lehetőségeivel, feladatlapokkal, szakkönyvtári háttérrel, nagy készletet jelentenek a tanulóknak. Ezenkívül egyszerű kísérletek végzésére alkalmas eszközök, a mikroszkopikus világ rejtelmeibe való bepillantás lehetősége a gyakorlati tevékenységek színvonalát és változatosságát emelik.

Ilyen előkészítés után az állatkert élő gyűjteményének megtekintése jelenti a nagyobb izgalmat. Ez fizikai erőpróba is, hiszen ahhoz, hogy mindent körbejárjunk, megfigyeléseket végezzünk, 3-4 óra kell.

A tapasztalás, az érzékszervi megismerésen alapuló tanulás gondolata nem új keletű. A közvetlen élményszerzéshez az állatkert a lehetőségek gazdag tárháza. A színek, mintázatok, különös morfológiák, méretek, hangok, ámulatba ejtő mozgásformák, viselkedésmintázatok a tapasztalatszerzés kimeríthetetlen lehetőségei.

Az állatkertészet komplex tudományterület, melynek résztudományai ma már önállóan is komoly kutatói munkát igényelnek (biotechnológia, állatökológia, etológia, állategészségügy, szaporodásbiológia, vadbiológia, tartástechnológia, állatkerti természetvédelem stb.). A BMT látogatói megismerik az állatkert rendszerszerű

működését, logisztikáját, szakembereinek tevékenységeit, az ezekkel járó speciális felelősséget. Az állatkertben tartott állatok gondozása, bemutatása, kutatása korszerű ismeretekkel rendelkező szakembercsapatot feltételez.

A BMT pedagógiai tevékenységi formái igen változatosak. Ilyenek a természetkutató szakkör, a jeles napok rendezvényei, a zoo-táborok szervezése, amelyekben a résztvevők megismerkednek az állatkert állataival, tapasztalják a fajgazdagságot, érthetőbbé válik a biodiverzitás, a fenntarthatóság fogalma. Kiemelten fontos a Veszprémi Állatkert fajmegmentő, fajmegőrzési programja, természetvédelmi szerepe. A Veszprémi Állatkert a PE Mérnöki Kar „kihelyezett tanszéke”, vagyis a 2009 tavaszán létrejött együttműködési megállapodás értelmében a PE Mérnöki Kar Zoológiai, Környezettudományi és Zoopedagógiai Kutató- és Gyakorlólhelye. További tevékenységi formák a szakdolgozat-konzultáció és témavezetés, az SNI-s ökoiskolai programok szervezése (érzékszervi károsodással, egyéb mentális és fizikális hátránnyal élő felnőtteknek speciális szakvezetés), nyugdíjasklubokban tájékoztató az állatkerti fejlesztésekről, állatkerti erdei iskola alsó tagozatosoknak, gimnáziumi témahét szervezése, állatkerti évzáró-projektóra.

A Kittenberger Kálmán nevét viselő Veszprémi Állatkert 1958. augusztus 1-i megnyitása óta fontosnak tartotta az ismeretterjesztő tevékenységet. Az állatkerti oktatás, pedagógia lehetőségeit a jelenkori ügyvezető igazgató és munkatársai is kiemelt értéként kezelik, a korszerű ismeretátadás feltételeit biztosítják.

A BMT megnyitóján elhangzott, hogy szeretnénk, ha idővel komplex környezetpedagógiai műhellyé válna. Ezen dolgozunk 2009 óta, természetesen a gyerekekkel együtt, kapcsolódva az új fejlesztésekhez. Erre kötelez bennünket a tanoda küldetésnyilatkozata is, benne a magyar természetvédelem hármas jelszavával: megismerni, megszeretni, megvédeni. A három szó egyszerű tartalma a természet szeretetére nevelés. Ez léleképítés is – és gazdagabb lélekkel maga az ember is gazdagabb. Szeretnénk, ha a Veszprémi Állatkert zoopedagógiai munkájának értéke és minősége visszaigazolná a küldetésnyilatkozat szellemiségét.

Csizmadia Károly

Az 1903-ban született Mikus Sándorról szólva nem mondható el az az általános tétel, ami közvetlen kortársaival vagy a nála néhány évvel fiatalabb magyar szobrászokkal kapcsolatban igen, akik a pályájukat már a második világháború előtti időszakban kezdték s aztán az ötvenes évek szigorába még fiatalon vagy alkotóerejük kibomló aktív szakaszában belekényszerültek; nevezetesen hogy az ötvenes évek szocreál béklyója után a valamivel szabadabb művészeti légkör a generáció legjelentősebb tagjait újfajta kifejezésmódok, új technikák felé irányította. Mikus, aki a harmincas évektől kisplasztikákat készített, és első komolyabb köztéri műveinek felállítására már az új rendszerben, 1948-tól került sor, az maradt, aki volt: a figuralitáshoz, az antropológiai valóságosság ábrázolásához 1982-ben bekövetkezett haláláig hűségesen ragaszkodó szobrász.

Joga van billenni

Mikus Sándor: *Ülő nő korsóval* (bronz, 1962), Veszprém, Hóvirág-lakótelep

Mikus Sándor az 1970-es években inter-
jújában készített néhány félfotó.
Nemcsak a képeket, hanem a szobrákat is
fotózta. A képek a szobrákhoz tartoznak.
(az 1962-es évtől)

Séd, 2016. ősz, 22–23. old.

Nem akarok felesleges alkotáslélektani elmélkedésekbe bocsátkozni, nem is nagyon tehetném, hiszen autentikus dokumentum mindeddig ezzel kapcsolatban nem került napvilágra, de egészen bizonyos vagyok benne, hogy Mikus Sándort súlyosan megrendítette, amikor budapesti Sztálin-szobrát a népharag 1956. október 23-án pillanatok alatt ledöntötte és annulálta, még akkor is, ha a harag nem a szobrásznak vagy az ő szobrászati tevékenységének, hanem a szobornak és a befoglalt tárgynak szólt elsősorban. És persze az ő nézőpontja ebben az ügyben senki máséval nem volt összevethető. A minden idők legnagyobb költségével és minden lehetséges technikai segítség bevetésével, mindamellet nyílt, a korszak minden jelentős szobrászát szükségszerűen bevonó pályázat keretein belül megvalósult monumentális Sztálin- emlékmű történelmi perspektívából nézve elkerülhetetlen pusztulása nyilvánvalóan sebeket hagyott a szobrászban. Negyvenes éveinek végén járt, mikor a pályázatot harminc szobrász közül két fordulóban megnyerte (Póty János kitűnő, a szobor történetével foglalkozó tanulmányában ott olvasható, hogy Mikus jó szerével predesztinálva volt a megbízásra:

a harminc résztvevő közül a pályázat időszakában egyedül őt utaztatták ki szovjetunióbeli tanulmányútra, hogy szemügyre vehesse, tanulmányozhassa az ott már álló Sztálin-szobrokat). Nem volt még ötven, mikor 1951 decemberében a szobrot felavatták, és még nem egészen ért ötvenes éveinek közepére, amikor a neki hírnevet, egzisztenciát, érinthetlenséget biztosító „főműve”, egy rettenetes korszak rettenetes szimbóluma elpusztult.

A sors különös fintora, hogy élete vége felé még egy súlyos infarktus érte ugyanennek az emlékműnek a kapcsán. Köztudott, hogy a kompozíció főalakját térdnél elfűrészelték és ledöntötték, a szobortestet Budapest belvárosába vonszolták és szétdarabolták, kezelhetetlen nagy tömbjeit utcai barikádnak használták 1956-ban. A talapzat többi része, rajta a 220 centi magas, összesen negyven méter hosszú, 63 emberi alakot, továbbá lovat, traktort meg jó néhány kisebb tárgyat felvonultató, a felszabadulás és a kommunista építés jeleneit jellegzetes narratívában végigmondó, körbefutó dombormű viszont sértetlen maradt. Ezt a domborművet, mely a főalak után csak másfél évvel, akkori szobrászhallgatók tucatjainak megfeszített rohammunkájával készült el, 1956 után paravánnal takarták le, így szolgált a talapzat egészen a hetvenes évek közepéig a kor tömegrendezvényeinek, május elsejei és április negyedik

felvonulásainak dísztribünjéül. 1975, a felszabadulás harmincadik évfordulója azonban új tribünt kívánt, és az addig sértetlenül álló relief-sort egy bontóbrigád néhány nap leforgása alatt építési törmelékké bontotta, szakszerűtlenül szétverte, darabokra zúzta. Az éktelen haragra gerjelt Mikust azzal az ígérettel csillapították le, hogy a domborművet újrafaragják és Csepelen önálló felszabadulási emlékműként állítják majd fel – a munka el is kezdődött, Mikus halála után azonban félbemaradt és már soha nem fejeződött be. (Az elkészült négy tábla látható a nagytétényi Szoborpark bejáratí részénél a földre fektetve, az egész szoborpark-gyűjtemény rendkívül hatásos nyitányaként.)

Amit viszont ez a két súlyos sérelem, a két végletes szobor-elpusztítás körbefog, az szabatos, ám semmiképpen sem a korábbi kereteket áttörő szobrászati munka az 1960-70-es években, jellegadóan a figuralitás és a könnyen felismerhető plasztikai vonások jegyében. Érdekes módon a köztéri politikai szobrok ezután sem maradtak ki Mikus tevékenységéből: 1958-ban ő is új változatban készítette el tíz évvel korábbi, 1956-ban ugyancsak ledöntött és összetört Steinmetz-szobrát, akárcsak Kerényi Jenő saját Osztapenko-ábrázolását (azzal a különbséggel, hogy Kerényi új változatát gyökeresen újrafogalmazta). De Mikus Sándor nevéhez fűződik a pécsi pártbizottság elé 1970-ben állított Lenin-szobor és néhány más felszabadulási emlékmű is, amelyek nagy része az 1990-es évek elején befejezte köztéri pályafutását, és jobb esetben a Szoborparkba, rosszabb esetben helyi szobortemetőkbe vagy rak-tárakba került. Ezeken túl külön említést érdemel két dinamikus alkotása: a Népstadion díszsétányára 1958-ban elkészült *Labdarúgók* című szoborcsoportja (az egyik legsikerültebb sportábrázolás az ott elhelyezett 16 szoborcsoport közül éppen a legnépszerűbb sportágat választotta témájául), és egy lendületes történelmi tárgyú alkotása, a kőszegi vár belső udvarában 1963-ban elhelyezett, kivont kardjával lépő Jurisics-szobra. Mindezek mellett azonban a Százados úti művésztelep lakójaként folyamatosan, az ország igen sok településére készítette kiemelt terekre kerülő díszítőszobrai, köztéri formában, nagyobb léptékben megformált, korai kisplasztikai munkásságára alapozott, változatos beállítású nőszobrai, amelyek jóformán kivétel nélkül aktszobrok.

Ezek sorába tartozik az 1962-ben felállított *Ülő nő korszóval* című szobor is, mely ma a veszprémi egyetemi lakótelep házai kö-

zött, nagyobb füves tér közepén áll. Eredetileg nem ez volt a helye. A Fortepan gyűjteményében, a 29297-es tételen közreadott archív képen jól látszik, hogy a szobor mostani helyétől valamivel arrébb, az akkori Stadion étterem előtt és a mai Simonyi Zsigmond Ének-Zenei és Testnevelési Általános Iskola főbejáratával átellenben, a mai Victor Hugo utcából nyíló teresedésen, a mostanitól eltérő talapzaton állt. Pedig jelenlegi körbejárhatósága és az 1967 óta látható szobortalapzat (a kör alakú betonlapon hosszant elfektetett és akkorára elnyújtott fehér mészkő hasáb, hogy az alak mindkét hosszanti élen túlérjen, mindez belátható, az emberi test léptékével mérhető magasságban) erőteljesen hozzájárul az egész kompozíció összehatásához.

A megörökített mozdulat kulcsa ugyanis az, ha megpróbáljuk számba venni, hogy a szoboralak hány ponton érintkezik talapzatával. Ez összesen öt szóba jöhető pont: a hasáb túlsó szélére támaszkodó jobb kéz; a billenő fenék; a bal kézben tartott, letámasztott korszó; a hasáb innenső élén megpihentetett, azon túlnyúló bal boka; a hasáb hosszanti élére, a frontjára a vádlival megtámasztott jobb láb. Ám minél hosszabb ideig számolgatjuk ezt és nézzük így a szobrot, az öt alátámasztási pont közül egyet vagy kettőt, esetleg hármat annál ideiglenesebbnek, bizonytalanabbnak érzünk. A jobb kéz a hasából mentén behajlított tenyere (a kéztartás pontosan megismétlődik a másik kéznél a korszó tetején) például ténylegesen nem érintkezik a hasábbal. Hátulnézetből azt látjuk, hogy mindkét farpofa felfekszik, felül a talapzatul szolgáló hasábra, a kissé megemelt bal láb következtében azonban a bal fenék nagyon enyhén megemelkedik, kimozdul a szabályos szimmetriából. Mindehhez hozzájárul a fejtartás, a jobbra élesen elforduló fej, és ha ezeket még egyszer végigpörgetjük magunkban, magyarázatot kapunk a szobor alapvető gesztusában kifejezett rendkívüliségére, a nagyon finom, éppen csak érintőlegesen érzékeltetett dinamikára, amely mégiscsak a hétköznapi, ismerős mozdulat keretein belül marad – de kétségtelenül megmutatja, felvillantja a főalak mozdulatába belerejtett mozgást.

További erős jellegzetessége a szobornak maga az edény. Mikus a hatvanas évektől több ízben is formált meg korszós nő-szobrot (egy évvel a veszprémi szobor után Vácra került a korszós nőnek egy másik variációja, de később is csinált korszós lányt), ám egyik sem a hagyományos, kiöblösödő füles vízfordó edényt jeleníti meg (amely addig jár a kútra, amíg el nem törik), hanem ugyanezt az elnyújtott alakú víztároló tárgyat, amit én biztosan inkább vázának mondanék. Ennek látszólag nincsen ma már jelentősége, szándé-kossága azonban saját idejében feltétlenül újdonságot jelenthetett, a meggyökerezett formák szelíd megkérdőjelezését.

Ennél a stilisztikai fogásnál van azonban egy sokkal fontosabb dolog is, mégpedig a figura arkifejezése. Mikusról tudjuk, hogy az ötvenes évek végétől kezdve szoboralakjaiban – a valóság-

gos személyeket ábrázoló mellszobrai kivételével – az arkifejezést semlegessé vagy együgyűen elcsodálkozóvá, ártatlanná, jelentés nélkülivé tette, még azokban a szobraiban is, ahol a szoboralak valamilyen drámai vagy érzelmileg megindító cselekedetet hajt végre. Az érzelemmentesség, a közömbösség az itt a szokásos rajzszerűségnél pontosabban, plasztikusabban érzékeltetett arcon is feltűnik, és hozzájárul a szoboregész vaskos realiztikusságán túlmutató légiességhoz. Hiszen ennek a csodaszép, meztelen ülő nőnek joga van billenni, és joga van mindezt finoman, könnyedén, szinte észrevétlenül csinálni.

Csuhai István

Szent Mihály, az utolsó ítélet angyala

Az Utolsó Ítélet angyala – Szent Mihály alakja a művészetekben.

Kamarakiállítás a Laczkó Dezső Múzeumban. Veszprém, 2016. szeptember 24. – 2016. december 31.

A Laczkó Dezső Múzeum Erzsébet sétányon lévő épületében nyílt kiállítás a *Múzeumok Őszi Fesztiválja* egyik helyi rendezvénye, és a város Szent Mihály-napi búcsújához és a búcsúvásárhoz kapcsolódik. A veszprémi bazilika védőszentje ugyanis Szent Mihály arkangyal, maga Szent István királyunk ajánlotta a veszprémi székesegyházat Szent Mihály oltalmába, és szentelték azt az arkangyal tiszteletére.

A kiállítás a vallásos kultúrának, a hitéletnek, továbbá az esztendő hagyományvilágának azokat a területeit mutatja be tárgyi emlékekkel, amelyek az egyik főangyalhoz, Szent Mihály alakjához köthetők valamilyen módon. A kiállítás tervezőjének, rendezőjének, Pilipkó Erzsébet néprajzos-muzeológusnak nem volt könnyű dolga, hiszen a néphagyományban kevesnek mondhatók azok az emlékek, amelyek Szent Mihályhoz kapcsolódnak. Ünnepe a gazdasági esztendő zárónapja, de a főangyal a holtak bírója is, ámde a nyugati kereszténységhez tartozó népi műveltségben ábrázolása így sem mondható gazdagnak. Pilipkó Erzsébet bravúrosan megoldotta a feladatot azzal, hogy rámutatott a művészetnek, továbbá a népi kultúrának mindazon területeire, amelyek az arkangyal, a mennyei seregek fejedelmének alakjához kapcsolódnak.

A tárlat négy kisebb egységre bontható. Az első rész megmutatja Szent Mihály alakját a katolikus hagyományban és a művészetben, elsősorban a keleti szakrális kultúrában fellelhető ábrázolása-it. Szent Mihály a hét arkangyal egyike, a Sátán legyőzője, a Paradicsom őre, aki lángpallossal űzte ki a vétkes első emberpárt az Édenből, de aki maga jelentette Nagy Szent Gergely pápának 590-ben a pestisjárvány megszűntét. Nem halandó, hanem élő, tiszta lélek, arcát, alakját nem ismeri emberi lény, ereklje nem kötődik személyéhez, ezért ábrázolása csupán művészi képzelet alapján lehetséges, és szimbolikus hitelességű. Ezt hangsúlyozza a tárlat rendezője. Kultusza Bizáncban bontakozott ki, innen terjedt el a nyugat-

ti keresztény közösségekben. Névünnepe megegyezik a 6. században a római Szent Mihály-bazilika felszentelésének napjával, szeptember 29-ével. Ehhez a kiállítási egységhez kapcsolódnak mindazok a képi ábrázolások, amelyek Szent Mihály alakját mutatják meg döntően és legnagyobb létszámban a görög katolikus, továbbá a görögkeleti egyházművészetben, több alkalommal ikonosztazonok és magának a Szent Koronának részeként tizenegy képben, valamint néhány megfogalmazással a római katolikus egyházművészetből. Közülük érdemes megneveznünk a 20. század elejéről származó zászlóképet, valamint Prokop Péter 1970-ben készült olajképét, amelyek a Boldog Gizella Főegyházmegyei Gyűjtemény tulajdonában vannak, továbbá Steiner Rudolf alkotását a veszprémi Károly-templomból. Két, különleges érdeklődésre számot tartható ábrázolás a Laczkó Dezső Múzeum Néprajzi Gyűjteményéből való: az egyik egy 18. századi breverl vagy oltalomlevél, amelybe egyik védőszentként Szent Mihály képét helyezték el. A másik egy, a népi vallásosságban kedvelt szentképi ábrázolás: Isten mindent látó Szeme tekint

alá a kép felső harmadából, feljegyezve földi életünk cselekedeteit, majd a kép közepén, a halál óráján Szent Mihály helyezi a távozó lelket mérlegre, aki, ha nem találta könnyűnek, a mennyországba vezet az útja, aki viszont könnyűnek találta, az örök kárhozatba távozik. A lélekre az arkangyal és a Sátán egyaránt várakozik a kép alsó harmadában. A kamaratárlat képeit kiegészítik az európai, valamint a keleti keresztény művészet

Szent Mihály arkangyal-ábrázolásai, amelyeket a kiállításban elhelyezett televíziós képernyőn tekinthet meg a látogatók. Rendkívül gazdag ez az összeállítás.

A második részben Szent Mihálynak a halottkultusszal kapcsolatos megmutatkozása található. Az első keresztények vallásos életében Szent Mihály a holtak szószólója lett, temetőket, temetőkápolnákat, osszáriumokat ajánlottak pártfogásába. A kiállításba egy, a temetésig a koporsó elhelyezésére szolgáló állvány, a Szent Mihály lova került, amely áttételesen jelzi a halottkultusz és az arkangyal kapcsolatát. Mellette ugyancsak a halottkultusszal összefüggően az elhunytak és a temetés reprezentációjához tartozó halottas lepedőkből látható gazdag válogatás a 19. és a 20. századból, megmutatva mindazokat a típusokat, amelyek a múzeum Néprajzi Gyűjteményében ezt a rendkívül nagyszámú és változatos tárgye gyűjtést képviselik. Valamennyinek a mustrája jelkép is egyben, utal az elhunyt életkorára, az örök élet ígéretére, a feltámadásra és arra a nagy útra, amely a minden élők útja, amelyen minden halandónak egyszer végig kell mennie és amelyen a népi hitvilág szerint a lélekmadarak vagy „halott késérő madarak” vezetnek végig. Utóbbiak pávákként és kakasokként követik egymást a kultikus textileken.

A harmadik részben Szent Mihály mint a pásztorok védelmezője jelenik meg, névünnepe a gazdasági esztendő zárónapja volt. Ilyenkor adtak számot a pásztorok a gazdáknak az eltelt esztendőről és követte ezt az áldomás az állatok behajtása után. Ezt a világot a pásztorművészet reprezentatív darabjaival idézi meg a kiállítás rendezője. Huszonöt mives alkotás látható a tárlóban, így botok, szaruból készült tülok, gyújtótartók, borotvatokok, tükrösök, pásztorkésztségek, dohányzacskók művészién megmunkálva, vésett-faragott, karcolt, spanyolozott technikával megalkotott motívumokkal, a 19. század elejétől a 20. század közepéig.

A negyedik részben Szent Mihályt templomok patrónusaként ismerhetjük meg, jelesen a veszprémi római katolikus egyházmegye azon templomainak képeiből található itt válogatás, amely templomokat az arkangyal tiszteletére szentelték. Sorrendben az első Veszprém, remek megoldással a Szent Mihály-székesegyház vagy bazilika Szent Mihályt ábrázoló, Sztéhló Lili által alkotott üvegablaka foglalja el a fő helyet. Olyan ez a nagyított fénykép, mint ha az ablak előtt állna a szemlélődő, hiszen itt kiválóan látható mindaz, ami az eredeti helyszínen nem. A további Szent Mihály titulusú templomok: Ajka-Padragkút, Badacsonytördemic, Bakonyszentkirály, Balatongyörök, Csót, Kisberzsény, Lókút, Mihályháza, Öcs, Románd, Somlószlós, Sümegecsehi, Városlőd, Várvölgy, Veszprémfajsz, Vonyarcvashegy, Zalaszentmihály, Tüskevár. A felsorolást kitűnő térkép egészíti ki, amelyen a megnevezett helyek kiemelten szerepelnek. A jelzett válogatás pedig a következő templomok képeit tartalmazza: Padragét, Balatongyörökét, Csótét, Városlődét, Veszprémfajszét, Tüskevárét.

Összességében elmondható, hogy egy tartalmas, gazdag tárgyi anyagot, változatos ábrázolást megmutató kamarakiállítás reprezentálja Szent Mihály tiszteletét és művészi megjelenítését, amely munka folytatásra vár. Feltétlenül érdemes lenne a Szent Mihály titulusú templomokról és oltárképeikről teljes képsorozatot készíteni, továbbá a kutatást a témában folytatni, hiszen elképzelhető, hogy sikerül még új adatokat, ájtatossági formákat, de akár ábrázolásokat is fellelni.

Köszönet illeti a tárlat rendezőjét, Pilipkó Erzsébet néprajzos-muzeológust, a tárgyakat restauráló kollégákat, a kivitelező kiállításrendezőket, így Heilig Csabát és Szeibel Mátét, Trexler Judit grafikust, a közreműködő Liszi Erzsébet könyvtárost, valamint Fogl Krisztián történészt. Támogatta a munkát az Érseki és Főkapitányi Levéltár, a Boldog Gizella Főegyházmegyei Gyűjtemény, a Szaléziánium, továbbá Nagy Károly apátkanonok és dr. Janka Ferenc görög katolikus teológiai tanár, aki a kiállítást nem szokványos módon nyitotta meg, rámutatva az angyaloknak az emberéletben betöltött szerepére, igazi lelki élménnyel gazdagítva a megjelenteket.

A kiállítás a vallásos kultúrának különleges és nagy múltú területére hívja fel a figyelmet, amely tárlatot jó szívvel ajánlom az érdeklődők figyelmébe!

S. Lackovits Emőke

A pozsonyi példa

Viktor Hulík: *Geo-Mover*. Művészetek Háza, Csikász Galéria, Veszprém. 2016. szeptember 17. – október 4.

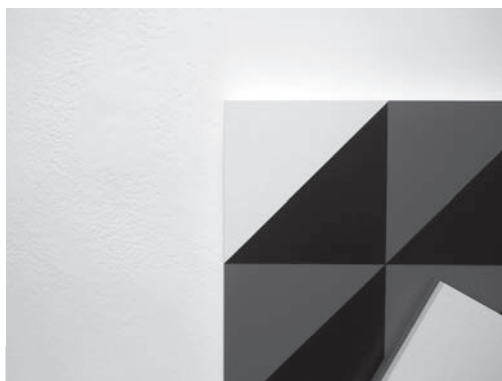
Megnyitó: N. Mészáros Júlia művészettörténész

Aki járt Pozsonyban (Pressburg, Bratislava), sétái során valószínűleg találkozott egy meglehetősen óvárosi bronzszoborral, és arra kétségtelenül emlékszik. Sokan állják körül, talán mert életszerű alkotás. Csatornanyílásból kikönyökölő, kajánul elővigyorgó munkást formáz a mű – bizonyosan a legtöbbet fotografált szlovákiai szobrok egyike ez. Az a Viktor Hulík készítette a – természetű, az utóbbi időben elterjedő, politikai reprezentációtól harsányan elhatárolódó utcaművészet markáns példáját képviselő, a magas és a populáris művészet közti fal átjárhatóságát igazolni kívánó – produktumot, akinek *Geo-Mover* című kiállítása november első hetében zárt a Művészetek Háza Csikász Galériában. De akik azt a pozsonyi remeklést jópofa szobornak találják, egészen biztosan nem járnak olyan helyekre, ahol a jelenlegihez hasonló geometrikus elvű műveket mutatnak be! S kevesen tudják, hogy a képzőművész, galériavezető és művészeti vezető Hulíknak, ha a közismertségét nem is, a megbecsültségét és tekintélyét a geometrikus absztrakt képzőművészeti tevékenysége alapozta meg.

A *Mozgó geometria* című, összeállításában egyes-egyedül Veszprémben látott s máshol feltehetőleg nem megismételhető kollekciónak valamivel kevesebb mint negyven művet foglal magában. Egytől egyig fekete-fehér, az elmúlt hat évben elkészült alkotás, amelyek némelyikébe szürke színű részletek is vegyülnek. Számítógéptől vezérelt, precíziós műszerekkel megmunkált műanyag, így nehezen sérülő festékkel beborított falapokon látható, derékszögek, illetve negyvenöt fokos szögek összefogta síkokból képzett – és a látogatók által szüntelen átalakított – mintázatok között kóborol a néző, s ahányszor visszatér a hangulatos kiállítótermekbe, annyszor más látvány fogadja, akár a majd' teljesen fehér felületeké, akár

pedig a majd' teljesen fekete felületeké. A változtathatóság és a változékonyság az, amely ezt az alkotói világot jellemzi, és ha már levontuk a tapasztalatunk konzekvenciáját, azt is gyorsan hozzá kell tenni: erre az attitűdre kevés képzőművész tud érvényes életművet építeni. A második megjegyzés: a képiség és térbeliség együtt járása szikár és egyben látványos kozmoszt képez, amelyet, ha kapásból nem utasít el a műértő és ízlésére büszke látogató, nagyon meg lehet kedvelni.

A képzőművészetek rajongóit szokásos gazdag képi képzeletvilággal jellemezni. Hulík kiállítása nem az, amely a nézőt ilyesféle képzelgésre, fantáziálásra készíti. A gondolatvilág azon részére hat, amelyben a

látványhoz erősebben társul a gondolkodás és az annak révén megszerezhető élmény. Itt a rend, a rendezetlenség, a mintázatok egymásba fordulása s mindezek intenzív megtapasztalása bányászódik elő az alapjában szikár és minimalista geometriából. Ami azonban szárnyakat ad, az alapelvek és a szabályok fölfedezése és követhetősége, majd pedig a variabilitás, amelyből fölépül a szemet fogva tartó változatos képvilág. Sokan mondják, hogy matematikai, kevesebben, hogy kombinatorikai alapon született meg ez a képiség, és még csak nem is előzmények nélküli, hogy magyar őst, Viktor Vasarelyt nevesítsünk, holott inkább látható annak a rendteremtő antropológiai sajátjának, amely fölleli az élettelen s élő természetben a harmóniát, összhangzást és koordinációt, amelyet aztán természetesen egy (vagy több) tudománynak nevezett gondolkodási eljárással – matematikával, geometriával, kombinatorikával – képes megragadni, majd azonosítani. S az elvet hasznosítani.

Túl a jól körvonalazott művészetében hasznosított logikáján, filozófiáján, érdekes, hogy milyen alapvető eljárások segítségével valósulhatott meg a hulíki projekt. Ezek talán legfontosabb jelensége, ahogyan a képzőművész a lehatárolt, keretek közé szoruló, a képkeret szerepét és mibenlétét kérdésessé tevő intervenciója lezajlik. Hulík, indulásakor a dada és konkrét költészet eljárását, a jelentéssel rendelkező vizuális felület felszabdálását elfogadva, csíkokra, szeletekre bontja-hasogatja a képfelületet

– ahogyan a mozgó, egymásba átalakuló hirdetésekkel teszik némely óriásplakátok. Ezek a csíkok nem csupán elrögzítik a műtől az eredeti látvány kínálta értelmet, hanem a kép határain túlra is emelik, azzal, hogy az eredetileg képen túli térre hajolnak ki a roncsolt szeletek, s ott képviselik azt, ami az eredeti képből a felszabdálás révén darabokra esett és elveszett. Hulík a képei belsejét előszeretettel képen túli pozícióba transzponálja (amelyre egyedi eljárást dolgozott ki. A képfelületet akár öt-hat alakzatokba vágott sík hozza létre, amely síkok egymástól függetlenül is elforgathatók.) Ez a képen túlra merészkedő képet a hatvanas években a kollázsait készítő Jiří Kolář, a Prágából Párizsba emigrált cseh vizuális költő is alkalmazta – igaz, a képzőművészet és az irodalom határán, s nyomában a vizualitásba belezúgott képversköltők sokasága. Amúgy Kolář az, aki a betűket ugyanúgy jelentés nélküli foltokká törmelékenyíti, mint Hulík – az elforgatás révén – a négyszögeket, háromszögeket. Maga a képátalakulás folyamata egyszerű, néhány szerény művelet – azaz forgatás – eredménye, a kaleidoszkópjával játszó gyermek csodálatára méltó. Zsenialitása abban rejlik, hogy a konzekvens képelemhasználat, képalkotási eljárás valójában végtelen megvalósítási lehetőséget rejt magában.

Egyszerű algoritmus eredményeként kozmoszbonyolultságú rendszer képződik – ahogyan a természetben is.

Géczi János

Lépésvariációk

Zenés tárlatvezetés Viktor Hulík kiállításán.

Csikász Galéria, Művészetek Háza. Tárlatvezetők: Hegyeshalmi László, Kovács Attila, Veszprém, 2016. október 27.

Viktor Hulík *Geo-mover* című kiállításának finisszázsa egy különleges összművészeti végjátéknak is beillett. Hegyeshalmi László képzőművész interaktív tárlatvezetését megelőzte Kovács Attila zeneszerző, zongorista játéka. A fekete-fehér munkák között, a fekete-fehér billentyűket, a két komolyan játszó férfi alakját figyelve eszembe jutott a sakktábla tökéletes és tiszta mértani formája.

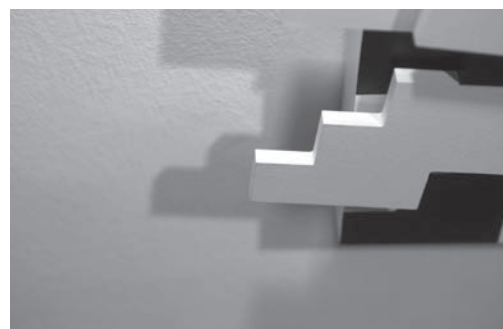
Marcel Duchamp 1943-ban *Világos indul és nyer* címmel feladványt tett közzé egyik csoportos kiállításának meghívóján. Hamar kiderült azonban, hogy a megoldás a cím értelmében nem beteljesíthető. A lépésvariációk, a próba, az újra és újra felállított és meghaladott ötletek és teóriák sokkal job-

ban izgatták a művészt. A játék logikáján túllépve, nem az eldöntöttség válik céljá, hanem maga a lépés lehetősége és a közben lezajló logikai láncolatok esetlegessége lesz fontos. Így tulajdonképpen máris művészetelméleti és lételméleti kérdéseket feszegetett. Kovács Attila improvizatív zongorajátéka nagyon érzékenyen szűrte át Viktor Hulík képeinek esszenciáját, előhívott hangformációi megidéztek ugyanazokat a filozófiai, matematikai és játékelméleti kérdéseket, amelyeket az alkotó vagy az előbb említett Duchamp is feszegetett. Zeneileg, ujjait a billentyűkön mozgatva, az ismétlésekkel és kitérésekkel nemcsak a képek struktúráira ismerhettünk rá, hanem szinte arra is, hogy ő miképp rendezi át saját ízlésére a mozgatható műalkotásokat. A meglevenedő hangok így hamar találkoztak a kiállítás több síkon elforgatható képeinek végtelent célzó változékonyságával. De vissza-visszatérő zenei témái, az ismétlés leheletnyi mutációi egybevágóan a kiállítás hihetetlenül precízen megkomponált, színek és formák ismétlődésein alapuló szabályrendszerével is. A mértani formákban feltalált művészi szabadságeszményt előbb a zene tonális és atonális futamaiban tapasztaljuk meg. Végig érezhető volt egyfajta ősi küzdelem a káosz és a rend között, ugyanaz a dinamika, amely a saját centrumuk körül pulzáló műalkotások rendjét és szétszedésének lehetőségeit is meghatározza. A geometria ebben az értelemben esik szét és válik geo-moverré. Ugyanakkor a lejátszott hangok nem egymást kioltó ellen-

tétpárokként szólaltak meg, ahogy Hulík feketéje és fehére sem fogható fel valamiféle egyszerűsített bináris rendszerként. Kovács Attila diszharmonikus megiramodásai a klaviatúrán képesítették az egymáshoz kapcsolódó hangokat, ott mozogtak előtünk a térben, a harmonikus dallamtól való távolodást, a saját utat, az elhajlást mutatták meg. Ahogy Hegyeshalmi László kiforgatta a térbe az addig összetartó Hulík képeket, úgy feszítették szét az atonális hangok is azt a gyönyörű és otthonos dallamot, amit Kovács Attila kezdőtémaként használt, majd többször visszahozott. A zene íve, akárcsak a képeké ettől az elmozgástól vált láthatóvá. Egy kiállítótérben a hang materiális tulajdonságai még jobban felerősödnek. A Csikász Galéria letisztult, steril tereiben jó választás volt az elektronikus hangszer, amelynek kissé gépi jellege és a megszólaltatott nagyon ütős zenei témák, Kovács Attila szájon kipréselődő levegős sziszegő a malevicsi úrélményt is eszembe juttatták. Annál is inkább, mert Hulík munkáinak egyik alapvető motívuma a malevicsi négyzet és annak transzformációi. Külön kíváncsi lettem a lenyomott hangok színekre fordított mátrixára, ennek hiányában gyorsan találtam ideális kottát a térben, a Kovács Attila mögött lévő fekete-fehér-szürke négyzetekből álló festményt tekintettem partitúrának. De végignézhattuk Hegyeshalmi László partitúráját is, hisz a képeket átmozgatva ő is adott egy egyéni, befogadói oldalról megalkotott olvasatot Viktor Hulík munkáiból, továbbá művészettörténeti aspektusból is folyamatosan szemlélte az alkotásokat, így kerültek szóba az amerikai konstruktivisták, a szuprematizmus és Kazimir Malevics, a Bauhaus és Josef Albers vagy Victor Vasarely és az op-art. Kovács Attila és Hegyeshalmi László a kiállítás, a koncert és a tárlatvezetés metszetét a matematikában találták meg. Hazafelé elkezdtem számolgatni, hogyha minden lehetőséget kihasználok a 32 darab képen, vajon hány képet is tudtam volna megnézni a kiállítás időtartama alatt. Bátorság kell ahhoz, hogy valaki olyan képekkel álljon a közönség elé, amelyek több mint a háromnegyedéről tulajdonképpen lemaradunk.

Pintér Viktória

Szilágyi Lászlóra emlékezik a nevét viselő Szilágyi László Utcagaléria legújabb kiállítása születésének ötvenedik évfordulóján. A *Különbségek szigete* című kiállításon mutatták be a punknak és veszpréminek egyszerre ismert, a halála után sok-sok kérdést maga után hagyó Szilágyi Lackó két művét és a Művészetek Háza mint a galéria fenntartója és rendezője által meghívott hét kiváló kortárs magyar művész képét. A kiállított művek: Szilágyi László (1966–2007): *Punkgirl Szeretettel, Punk fejek*; Boros Viola (1966): *Utolsó vacsora*; Fuchs Tamás (1962): *Térfigyelő*; Gyarmati Zsolt (1968): *UfoInterferencetracking*; Király Gábor (1979): *PussyRiot*; Menyhárt Menyus Tamás (1966): *Lacus*; Szilágyi von Neuwirth Zoe (1966) & BrushRamones (1969): *A Punk éve*. A nyolcadik művész, a barát, iskolatárs szobrász Zeke László *Szegecselt Angyal – Lackó-emlékmű* figurája állandóan ott áll az Utcagaléria északi oldalán.

Lacus.
Nincsen megírva. 8 pont

Szilágyi 50. „A Különbségek szigete”. Szilágyi László festőművész (Veszprém 1966. október 17. – Veszprém, 2007. február 3.), Szilágyi László Utcagaléria, Veszprém, 2016. október 17. – 2017. február 28.

Kepesseg

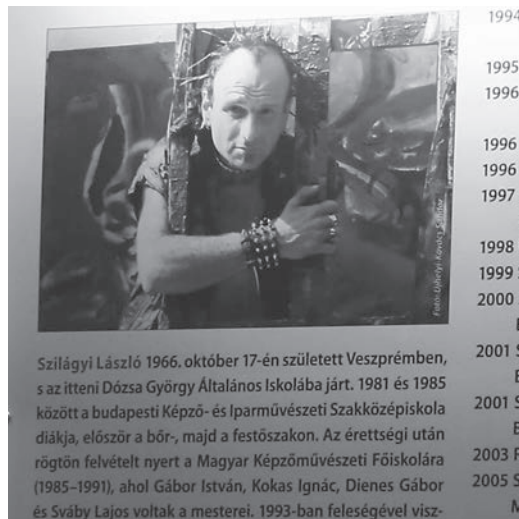
[illegible]

Séd, 2016. nyár, 38. old.

kasságát, azoknak nem szokatlan a kritikuság, érdes, vad hang és a szenvedélyes, sokrétegeű Kép-Világ. *A különbségek szigete*: „Folyamatában kell szemlélni a világot: ez egy mozgó gépezet, ebben benne vagy! Ez egy szerves tényező, te vagy középén, és besűrítesz magadba mindent. Az ember is egy alkatrés, a világegyetem élő alkatrésze. Régebben még én is valami eredendő, felsőbb régiót kerestem magamban, mint egy idealista: elrugaszkodni, és kilépni a világból...” (Szilágyi László. *Hordós Csaba és Vikman Pál rádióinterjúja felhasználásával lejegyezte Jokesz Antal*, 1996)

2.
„Besűrítesz magadba mindent...” Szilágyi Lackó ezt nemcsak mondta, eszerint is élt és alkotott. Mindent besűrített „megboruló és hiperaktív” korszakaiba. Képeibe, objektjeibe, installációiba mindent besűrített. Használta a festészeti hagyományt: a korai avantgárdból a francia fauve-okat (vadászat), a magyar vadak képalkotó technikáját, az expresszionistákat. A második világháború utáni neoavantgárdból megigézte Jackson Pollock elementáris festészete, Robert Rauschenberg hulladékból, lomokból, talált tárgyakból új világot építő asszsemblázs-módszere, „újdadaizmus”, William de Koonig figurativitása, a tragikus véget ért Jean Michel Basquiat a grafitti szubkultúrájából merítő sztárvilága, Keith Haring jelrendszere. A német *Heftige Malerei*, az *indulatos festészet*, illetve a *Die Neuen Wilden*, az *új vadak* ’70-es évek végén, a ’80-as évek elején berobbanó festészete is inspirálta egész alkotói pályáján.

„A 70-es évek végén és a 80-as évek elején kibontakozó új német festészet megnevezésére általában két kifejezés használatos, egyúttal mindkettő egy-egy jelentős kiállításnak volt a címe. 1980-ban rendezték meg Berlinben a *Heftige Male*-rei-t, egy évvel később pedig Aachenben a *Die Neuen Wilden* elnevezésű csoportos tárlatot. Az előbbi címe »indulatos festészetet« jelent, az utóbbi magyar megfelelője: »új vadak«. E kiállításcímek időközben művészettörténeti kategóriákká váltak, és mögöttük elsősorban a nyugat-berlini Mo-

ritzplatz Galériában csoporttá szerveződött alkotók (Fetting, Middendorf, Salomé és Zimmer) és a kölni Mülheimer Freiheit elnevezésű csoport tagjai (Adamski, Bömmels, Dahn, Dokoupil, Kever és Naschberger) húzódnak meg. Mint az elnevezések is sugallják, ezek az alkotók indulatos, vad ecsetkezeléssel hívták fel magukra a művészeti közvélemény figyelmét. Nemcsak hogy felidézték a 20-as, 30-as évek német expresszionizmusát, hanem azt egy patetikus, gyakran brutális és provokatív festői jelírássá fokozták. Indulatuk azonban

szinte sohasem feszítette szét a figuráció kereteit; ellenkezőleg, újra felidézték a festészet kissé irodalmias, ábrázoló-kifejező funkcióját.

Ez a festészet nem ismer olyan ellentéteket, melyek ne kerülhetnének egymás mellé. Egyazon művész életművében belül, sőt ugyanazon a képen belül is remekül megfér egymás mellett mondjuk a homoszexuális erotika vagy a tranzvesztia és a berlini fal látványa. Szinte átmenet nélkül kerül összefüggésbe a privát, az egyedi és az egyetemes.” (Sebők Zoltán, http://artportal.hu/lexikon/fogalmi_szocikkek/heftige-malerei)

3. Markus Lüpertz, A. R. Penck, Jörg Immendorf munkásságát is jól ismerte és hatással voltak rá főiskolai mesterei is. Kondor Béla festészetét különösen szerette. De mindenekelőtt és mindenek felett a „Punk” világa tartotta fogva, a punk követőjének tartotta magát. Expresszionista artpunk-festőművészként tartják számon barátai, követői.

„A punk kifejezés Dave Marsh rockzenei kritikustól származik, aki elsőként használta 1971 májusában, a *Creem* magazinban megjelent cikkében, az 1970-es években azonban számos más rockzenei újságíró is átvette. A punk egy zenei mozgalom, amely 1974–1975 táján alakult ki olyan együttesek, mint a *Ramones*, a *Sex Pistols*, a *The Damned* és a *The Clash* zenéjével. A punk jellegzetes hangszerei a dob felszerelés, egy vagy két elektromos gitár és egy elektromos baszusgitár, amelyek az éneket kísérik.

A punkszintér 1974–1976 táján kezdett kialakulni New Yorkban. 1975-ben, a New York Dolls feloszlása után, az őket menedzselő Malcolm McLaren visszatért Londonba, ahol megnyitotta a SEX nevű ruházati boltot, amely fontos szerepet játszott a punk öltözködési stílus kialakulásában. Emellett elkezdte menedzselni a The Swankert, amelyből később létrejött a Sex Pistols.

A 20. század második felében az anarchizmus a punk eszmei olvasztótégelyében ruházódott fel az önszerveződő társadalom elméletével és azzal a gondolattal, hogy az anarchizmus nem csak szükségszerű, hanem mindenkinek jó is. A punk nem holmi zenei műfaj, nem egy

stílusirányzat, a punk egy életérzés...” (<https://hu.wikipedia.org/wiki/Punk>)

4. A korrajz hosszan folytatható lenne, és jól megvilágítja, némileg segíti megérteni a Szilágyi László-jelenséget, életútját, művészetét. Mindenekelőtt azonban szögezzük le: Szilágyi László művelt, képzett művész volt. 1981–1985: Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola, Budapest, bőrműves, majd festő szak; 1985–1991: Magyar Képzőművészeti Főiskola, Budapest, festő szak, mesterei: Kokas Ignác, Dienes Gábor, Sváby Lajos; 1991–1994: Derkovits-ösztöndíj.

„Nagyon tudta tolni a melót!” – mondta Zeke László. „Szilágyi megszállottja volt a művészetnek. Folyton dolgozott. Szinte mindennap festett, a legkülönbözőbb anyagokra, anyagi helyzete mikor mit tett lehetővé számára a festéshez. Többnyire zenére dolgozott, szinte táncolva festett. Ha épp nem festett, akkor is kreatívkodott valamit, dekorált, vagy rajzolt, ha más nem volt, hát kávéval, maradék hajfestéssel, ketchuppal, jóddal, fogkrémmel, fokhagymakrémmel, rúzsval vagy szemcerkával. Bármire, akár utcán talált fadarabra, papírfecnikre, spirálfűzet lapjaira, apró kis noteszekbe. Vagy lepedőre festett, vagy lakásunk falaira.” (Bordács Andrea: *Szilágyi László*. Miklós utca 18. Művészekért Alapítvány, Veszprém, 2013., 12. o.)

5. Ez a neodada magatartás mindvégig kísértette. Talán nem véletlen, hogy éppen 50 évvel a dada indulása után született. Magatartását, öltözködését az alamu-szi többség deviánsnak tartotta. Kevesen tudták, hogy régóta démonaival is küzd, nemcsak a társadalmi előítéletekkel, kisszerűséggel, emberi gyarlósággal. És betegsége nem tágított. „És van, aki a peremre rögzül, mert nem alkszik. Ám ez nagyon magányos és rendkívül nehéz állapot, amely elviseléséhez komoly lelki szilárdság, keménység kell. Ha ez az állapot találkozik a belső feszültséggel, akkor az nagy robbanással jár. Lacusnál ez történt: húzta, amíg húzhatta – de a végén bekövetkezett a mindent lezáró robbanás.” (Zeke László: *Csak ez lehetett a vége. Veszprém portré. Szilágyi László-szám. vportre.hu*, 2012/3.)

6.

„Szemüregem árván retten a kékbe s fázom – egy elfáradt szárazvillám vérszefű-csokorral mászik élembe, ráismerek, íme, az Elektro-sokk, csokra: agyadról a sok kis vérfolt – Látjátok-e vicsorgó vad krisztusok? Ostor, ige-habzás immár elég volt, béke van, nyár van, ti elléphettek, vagy vázába kerültek csendéletnek a tévé-azurral bélelt hazában.
– Én ártatlan – reszket az Elektro-sokk s elfoszlik hirtelen a nyári lázban.”

(Nagy László: *Gyászom a Színészkirályért*. Részlet)

7.

„A valódi kérdés persze az, hogy tragikus hős volt-e valójában? Vagy csak a szűk körű fan-klub számára? Ezt alighanem az utókor művészetkedvelői döntik majd el – akik ismerték, már csak annak örülhetnek, hogy mégsem 23 évesen érte a halál, mint egyik idolját, a Joy Division frontemberét, Ian Curtist” (Fenyvesi Áron: *Szilágyi László – Punk Ozirisz. Flash Art*, 2013/4., 79. o., megjelent még: Bordács Andrea: *Szilágyi László*, 15. o.)

8.

A választ nem találom. Tudom, hogy egyedül érezte magát sokszor, pedig sokan álltak mellette. Szüntelenül szeretetre vágyott, de öntörvényű volt, az öntörvényűek, a saját magukat a peremre kiszorítók sokszor tragikus sorsával. És végül nagyon magányos volt, nagyon magára maradt.

Sokan borzongva irigyelték a szókimondását, bátorságát, vadságát. Sokan gondolták, hogy majd Szilágyi Lackó kitapossa az utat, majd Szilágyi Lackó elmondja, megcsinálja helyettünk is.

„Óh, az az énekes bármiről énekelt, / úgy tudtuk róla mi, hogy jobb ő, mint mi vagyunk. / Hogy az ő élete sokkal többet ér, mint mi vagyunk. / És mi most itt vagyunk, és amit mi tudunk / és mi belénk szorult, nem tudjuk magyarul, / s nincsen megírva az angolul. (Cseh Tamás – Bereményi Géza: *I love you so*. In: *Fehér babák takarodója*, Hungaroton-Gong Kft., 1979.)

Hegyesalmi László

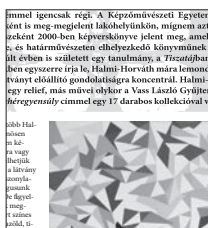
Barátságos geometria

Fajó János *Szabad forma* című kiállítása. Veszprém, Művészetek Háza/Modern Képtár – Vass László Gyűjtemény, 2016. július 16. – 2016. november 15.

Fajó János számomra a kettőségek, az egymást nem kizáró ellentétek embere, miközben egységesnek, lineárisnak és töretlennek mutakozó pályájával a hihetetlen kitartás, szilárdság modellje is egyúttal – tessék, máris egy paradox állításhoz jutottam vele kapcsolatban. S egy másik: Fajó János képeivel, síkplasztikáival, szobraival és szitanyomataival úgy vált részévé a művészettörténetnek, hogy képei – már csak élénk színei miatt is – frissességet, életet sugároznak. („Életességet”, lehetne mondani, még akkor is, ha ezt a szót *A Tett* és a *Ma* munkatársai már az 1910-es évek közepén is előszeretettel használták.) S ha mindehhez a Vass László Gyűjteményben történő jelenlegi kiállítást mint apropót is megemlíjtük: valami olyasmit látunk a falakon és a talapzatokon, amelyek egyszerre aktuális, újszerű galériai darabok és múzeumi tárgyak is egyszerismind (utóbbi ezen aktualitás okán a legkevésbé sem a Marinetti által kárhoztatott értelemben jelent muzeálist, az éppen az avantgárd jellegét kérdőjelezné meg).

Séd, 2016. nyár, 23. old.

Séd, 2016. nyár, 25. old.

Ehhez a múzeumszerűséghez persze szükségeltetik egy bizonyos – szép magas – életkor is, ámde főként az, hogy valakinek akkora szerencseje legyen (nem is szerencséje, hanem egy, a körülmények remekül sikerült összejárásából és a teljesen egyértelmű szellemi rokonságból adódó lehetősége), hogy a '60-as években az akkor amúgy már háttérbe szoruló és vonuló, idős Kassák utolsó tanítványául fogadja. S egy utolsó paradoxon: Fajó a tisztán geometrikus festészet, a minimal art képviselőjeként is nagyon távol áll a sterilitástól: az ecset nyomait itt-ott őrző nagy felületek egyfajta távolságtartáson túli személyességet, a többnyire világos kompozíciók, a gyakran meleg színekkel összeállított képek életszerűt, megbékélést, harmóniát sugallnak – azt meg már biztosan csak

az organikushoz szokott tekintet látja úgy, hogy az egyes, nyilván szigorúan körökből és körök alapján megszerkesztett formákból – főként a '70-es, '80-as években, de olykor mostani festményeken is – virágszerű, majdnem dekoratív, olykor már-már erotikus alakzatok állnak össze. (Bár egyébként a festő is beszél egy helyütt a gömbölyű formák iránti férfivonzódásáról, miszerint az ellipszis őt tojásra, és nyakak lágy ívére emlékezteti.)

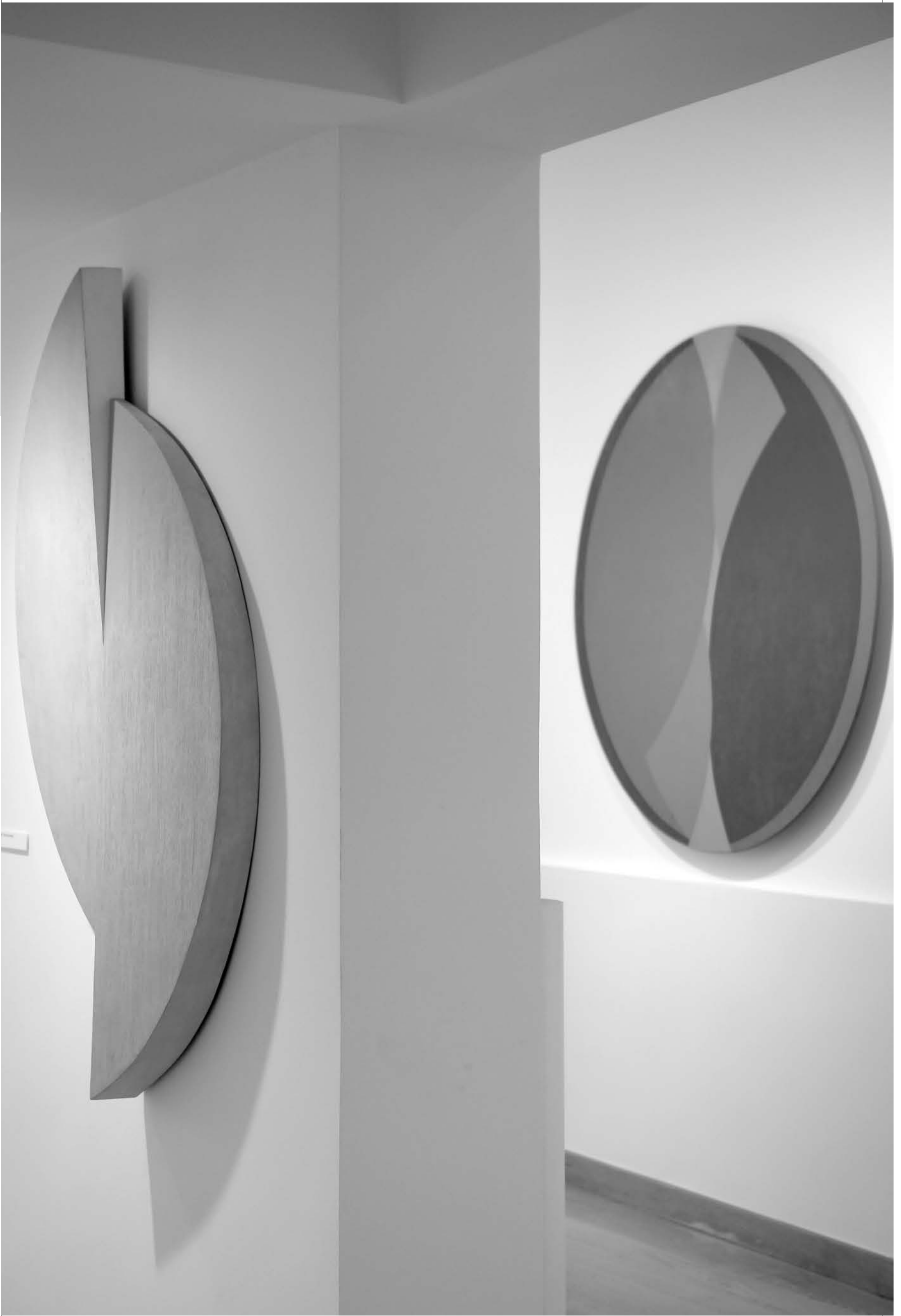
S visszakanyarodva az eddig elmondottakhoz, nem is feltétlenül a kettősség ontológiája a fontos itt, hanem a határon táncolás, a billegés, a játék – akkora szabadságfokkal, hogy az évszámokra is oda-odapislantó kiállításlátogatónak az az érzése támad, valószínűleg még ez a választás is nélkülöz minden koncepciót: ugyanabban a korszakában, ugyanabban az évben (s talán ugyanabban a hónapban) a művész talán minden fennakadás nélkül megfest tiszta színekből egy szigorúan geometrikus kompozíciót és egy bordó-piros-rózsaszín hullámvonalakból – összecsúsztatott körökből – álló „hetvenhétmagyarnépmese” formát, majd esetleg folytatja néhány fondorlatosan megszerkesztett relíeffel – s így tovább, éveken, évtizedeken keresztül variálva mindezeket, közben mindvégig hűen önmagához. Merthogy a stíluskeverést viszont fenyegetésnek érzékeli – ez kiderül például az 1997-es BauMax-kiállításhoz (*Konstruktív geometrikus törekvések Kassáktól napjainkig*) írt előszavából is – hiszen akkor „szürke lesz minden”, az „arctalan nímánddá válás” rémképe fenyeget.

Persze feltehető a kérdés, mit jelent az absztrakt, geometrikus festészet ma, amikor az ironia, a társadalomkritikus, a poszthuman gondolkodás ugyanúgy jelen van, sőt talán meghatározóbbnak mutatkozik a képzőművészetben, centrálisabb teret foglal el. De ez már csak azért sem jelent igazán problémát, mert az eredeti, a forrás, a kassáki konstruktivista művészet is csak látszólag távolodott el attól a lehetőségtől, hogy társadalmi üzenete legyen. Elég csak Kassák *A konstruktivizmusról* című tanulmányából idézni: „A konstruktivista művészek szociális ember volta az, ami a mai szokatlan és száraz geometriai formákban kifejeződik. S itt többé nem esztétikai, hanem életformákról van szó”; vagyis Kassák úgy tűzte

ki célul a geometrikus-absztrakt formavilág követését, hogy ideológiájából következően tagadta ennek művészi-esztétikai jellegét, és életformának, illetve eszköznek tekintette az új társadalmi valóság megteremtéséhez – s mindehhez még hozzáadódottak szintén az antiművészet megteremtésének és az eltörlés utáni teljes újrakezdésnek, a tabula rasának az igényével fellépő dadaista gesztusok is. Bár Fajó nyilatkozataiból úgy látszik – és ez Kassák életpályájának későbbi pontjain is logikus fejlemény –, hogy a geometrikus festészet és szobrászat „társadalmi-politikai” üzenete az ő művészi érlelődése időszakában (a rend szocialista társadalmában) kifejezetten és célzottan a végtelen szabadság, az egyéni autonómia igénye lesz, hiszen a központi akarat és irányítás legfőbb ellensége a szabad, szuverén egyén. Tehát ő maga is a végtelen szabadság ígéretét találja meg ebben a festészeti törekvésben: „Itt nincs fent, nincs lent, nincs ég, nincs föld, nincs kozmikus kép, síktér van. Ennek a végtelen szabadságnak a megkívánása tett geometrikus absztrakt festővé és a szabad forma hívévé.” Ez egyfelől a kreativitás szabadsága nyilván, a természetes feltételek között adottnak tekinthető hétköznapi valóságtól való teremtő elrugaszkodásé, vagy másképp, a mimetikus alkotói hozzáállás elvetése, amelyet Kassák is megfogalmazott a kezdő Fajó János akkor még figurális képeit nézve: „Mondja, magának miért van szüksége természeti formákra, a fejében nem születnek formák?” Az utánzó ábrázolásnak ugyanis sok benső akadály van: perspektíva, sík tagadása, illúziókeltés, amelyet itt negligálni lehet; s Malevics *A tárgynélküli világban* ezt a szabadságot érdekes módon a funkcionalitáshoz (mint dekorativitásellenes elvhez) is köti: „A szabad formánál csak olyan formák vannak, amelyeknek szerepük van, amelyek működnek, dolgoznak, és nincsenek üresen kongó holt terek, kulisszák. Bármilyen forma-karakter és színhangzás szabadon választható, körszerű vagy négyzetszerű formák vagy színben kemény-puha színhangzások”. Másrészt, s ez a legfontosabb szuprematista elvként is megfogalmazható: a tárgynélküliség – mint kilépés az ismert kategóriák köréből – egyszerre transzgresszió és a filozófiai megismerés útja is: minden olyan dolog és kategória tagadását jelenti, amelynek rendszerében otthon érezzük magunkat. S ezt sugallja, ezt a szabadságot az eredmény is, a nagyméretű, élénk színű síkidomok, négyszögek, körök, háromszögek tagasnak mutakozó felszínei. Másfelől viszont, vethetjük ellene, a geometriai eszköztár készlete véges, még a sok-sok verziót megengedő kombinatorikus alkalmazásuk is több korlátot szab, mint a természeti formák felhasználása, különösen ha elrugaszkodunk realista leképezésüktől. Csakhogy Fajó Jánosnak vannak olyan komplexen és fondorlatosan kitalált képei, nem is kevés, amelyeken két-három egyszerű síkidom variálásával, síkban egymásba játszátásával, esetleg félplasztikaként térben való elcsúsztatásával, kiemelésével eléri, hogy még megérteni és elemezni sem sikerül teljesen a struktúrát, nem-hogy azt gondolni, hogy egyszerű variáció eredménye.

Kosztolányi a fordításra mondta, hogy annyit tesz, mint gúzsba kötött táncolni. Fajó képeivel talán gúzsba kötött repülni is lehet.

Földes Györgyi

A nyílveszővel átlőtt medvés címerű ház

Dubniczay 250 – „Ez tehát az én akaratom...” Dubniczay István hagyatéka, a zirci Reguly Antal Múzeum és Népművészeti Alkotóház, valamint a veszprémi Művészetek Háza közös kiállítása. Veszprém Művészetek Háza, Dubniczay-palota, 2016. október – 2017. január

A címben említett címer Veszprémben, a püspöki (napjainkban érseki) palota átellenében, a Vár utca 29-es számú épület homlokzatán látható. (Igaz, a korábban az időjárástól, esőtől, fagytól erősen megtépázott címer – feltételezésem szerint – mai formájában erőteljesen magán viseli a 20. század második fele kőrestaurátori helyreállításának meglehetősen antiheraldikus nyomait.) Nem mindennapi vállalkozás, ha egy olyan személyről készül kiállítás, akinek egyetlen fennmaradt kéziratos munkája és végrendelete mellett arcképét sem ismerjük, igaz több-kevesebb információval bírunk életútjáról, hivatali ténykedéséről.

Ráadásul az illető a 18. században élt r. k. „egyházi középkáder”, a veszprémi székeskáptalan egyik kanonokja volt, tehát erőteljesen elvilágiasodott napjainkban – enyhén szólva – nem igazán népszerű (azaz csúnya divatos kifejezéssel, nem trendi) személyiség. Mert a korábban már Zircen bemutatott és október 28-óta immár Veszprémben látható kiállítás kurátora, dr. Németh-Vida Beáta (és a veszprémi tárlat társkurátora, dr. Herth Viktória) erre vállalkoztak.

A *Dubniczay 250 – „Ez tehát az én akaratom...” Dubniczay István hagyatéka* című, a zirci Reguly Antal Múzeum és Népművészeti Alkotóház, valamint a veszprémi Művészetek Háza közös kiállítása a kanonok egykori várbeli palotájának három földszinti (barokk freskómaradványokkal díszített) termében kapott helyet.

Dubniczay (Korcsek) István 1705/1710 táján született Trencsén vármegyében, feltehetően Trencsénteplicen, esetleg a Vág folyó menti Dubnicán (Máriatölgyes), nemes Korcsek János és Éva nevű felesége gyermekeként. A Trencsénben 1649-ben megtelepedett jezsuitáknál végezte gimnáziumi tanulmányait, (ahol, hogy történetünk bonyolultabb legyen, ekkoriban egyszerre öt különböző Dubniczay István is megfordult). Papi képzését ezután vélhetően a Pozsony megyei Nagyszombat szemináriumában nyerte. A veszprémi egyházmegyében, Acsády Ignác püspök (1725–1744) mellett (rövidesen, mint annak oldal kanonokja) kezdte meg papi szolgálatát. Püspöke megbízta a Pápára visszatelepülő pálos rend templomépítkezésének és birtokügyeinek felügyeletével. 1738. jún. 21-én ő mondta az emlékmisét a pálosok Pápára telepedésének centenáriumán. 1737-től hantai prépost, 1740-től veszprémi kanonok, 1742-től veszprémi éneklőkanonok volt.

Már kanonoksága kezdetén összerúgta a patkót előljárójával, a meglehetősen erőteljes egyéniségű és öntörvényű Padányi Biró Márton nagypréposttal. Rossz viszonyuk, amely nem volt mentes a kölcsönös (időnként alaptalan elemeket is tartalmazó) vádaskodásoktól, Biró Márton püspökké való kinevezése után is folyamatosan maradt, állandósult. 1748-ban pl. Dubniczayt a pápai követ

egykori tulajdonosa

előtt megvádolták egy nő megbecstelenítésével, de a vád alól felmentették. Bíró püspököt pedig, aki egyben Veszprém vármegye főispánja is volt, ismeretlenek bevádolták főispáni teendőinek elhanyagolásával. Mindezek ellenére Dubniczay is részt vett püspöke erőteljes rekatolizációs tevékenységében. A lovasi templom reformátusoktól való visszavételekor (1753), a feldühödött helybeliek Dubniczayt fejbe vágták, szemét csaknem kiverték, reverendáját összeszaggatták, trágyalével locsolták le, ganéjjal dobálták meg, kis híján agyonverték.

Veszprémbe való megtelepedésekor kezdetben a piaristáknál lakott. Püspöke állandó erőszakos ösztönzésére azonban 1751-re felépíttette saját, emeletes, freskókkal gazdagon díszített, családi címerével ékesített, udvari részén magtárral és gazdasági épületekkel is ellátott, U-alakú, saját barokk kanonoki palotáját a veszprémi Püspökvárban. Az elkészült kanonoki házat 1751. júl. 15-én Kácsor Keresztély piarista házfőnök szentelte föl.

Bíró püspökkel azonban továbbra sem szívték egymást. Miután Dubniczay gyakori szélütésre, fejfájásra, lázra, gyomorfájásra hivatkozva, melyeket szerinte a számára kedvezőtlen veszprémi levegő vált ki nála, a helybenlakás alóli felmentését kérte, püspöke 1759-ben eleget tett kérésének. 1763. márc. 5-én lemondott veszprémi kanonoki javadalmáról, de hantai préposti címét megtartotta. 1763. jún. 1-én Konstantin Haschke heinrichauai ciszterci apát ciszterci confraterré szentelte fel. Ettől kezdve Zirceben élt, a ciszterek közelében, de nem a kolostorban, hanem egy a főtéren álló emeletes házban (a jelenlegi Regulý-ház), amelyet a rendtől kapott használatra. A veszprémi Dubniczay-ház homlokzatán ma is meglévő, Ovidius nyomán készült „*Non est mortale, quod opto*” (nem hal meg, aki bízik) felirattal pedig mintha a rezidenciája erkélyéről pontosan idelátó, barokk főpapi pompa közt élő püspökének akart volna üzenni: ő a kanonoki élet helyett a szerzetesi egyszerűséget választotta, mert üdvössége érdekében ez a célravezetőbb.

1766. júl. 16-án Heinrichauba (Zirc sziléziai 1700–1810 közötti anyakolostorába) érkezett, hogy idős fővel noviciusnak álljon, ám ott rövidesen agyvérzést kapott, és egy hónapig eszméletlen volt. Miután jobban lett, októberben hazakísérték Zircbe, de itt karácsonykor újabb agyvérzés érte, majd dec. 29-én meghalt.

Haláláról és temetéséről az alábbiakat jegyezték fel a zirci Historia Domusban: „Tudjuk, hogy nem régen megtisztította már lelkiismeretét a gyónásban, de fájjaljuk, hogy a betegeknek rendelt szentségeket nem tudjuk földadni neki gondolkodásának zavartsága miatt. Már nem ad jelet. December 29-én adta ki lelkét. Gondoskodtunk, hogy temetése a lehető legnagyobb ünnepélyességgel történjék. Megbíztuk a t. Drávecz József veszprémi általános helynök urat, és ő ünnepélyes főpapi gyászszertartást tartott.

Eltemettük a kriptában, jobboldalt nyugszik. A Magasságbeli adjon neki nyugalmat.”

Végrendeletét (magyar fordításban olvashatjuk) már 1766. júl. 1-jén elkészítette. Ebből megtudjuk, hogy vagyona nagy részét a zirci ciszterekre hagyta, de nem feledkezett meg másokról sem. Adományában részesült a trencsényi zárandokház (300 Ft), Mária-tölgyes Szt. Jakab-temploma (1500 Ft), a trencsényi kórház (500 Ft), a veszprémi székesegyház, a veszprémi káptalan (1000 Ft), a pápai pálosok (7000 Ft), a lovasi templom (300 Ft), a paloznaki templom (150 Ft), a fülel templom (150 Ft), az általa 1754-ben felszentelt márkói Szt. Márk-templom (300 Ft), a ciszterciek teveli háza templomépítésre (4000 Ft) stb., stb. Továbbá gondoskodott Anna nevű nővéréről és ennek gyermekeiről is.

A zirci cisztereknek már életében is bőkezű mecénása volt. 1752-ben a főoltár elkészítésére 4000 forintot adott. Ebből vásárolták meg Bécsben Maulbertsch *Mária mennybemenetele* oltárképét, s fizették az oltár faragásán dolgozó pápai fafaragókat. 1755-ben ezüst öröklámpát, 1757/1758-ban két üvegcsillárt, két karos gyertyatartót, ezüst szentségtartót adományozott a rendnek. 1759-ben megaranyoztatta az öt oltárt és öröklámpa-alapítványt tett (az öröklámpa még ma is megvan). 1758-ban Olaszfalu templomának adott egy aranyozott réz monstranciát. 1762-ben 6000 forintnyi kölcsönrel segítette Peter Schneider zirci perjelt. Rokont, Vietoris Ilonát pedig rávette, hogy 8000 forintnyi összeget helyezzen el letétbe a cisztereknél.

A rendezők meglehetősen nehéz feladatot oldottak meg, amikor a rendelkezésükre álló (19 tablón elhelyezett, számos fényképpel illusztrált) bőséges írott ismeretanyag, viszont meglehetősen csekély tárgyi anyag (Dubniczay kéziratos munkája a veszprémi püspökökről, Padányi Bíró Márton arképe és egyik nyomtatott munkája, két barokk miseruha, egy ciszterci rendi öltözet, egy fából faragott Szentháromság-szobor, egy kehely és paténa) birtokában is korrekt, látványos, mértéktartó kiállítást sikerült létrehozniuk. A kiállítás ráadásul nem csak Dubniczay István szorosán vett életútját mutatja be, hanem tágabb kitekintést nyújt a 18. századi veszprémi egyházmegye életéről is, elsősorban a Dubniczayval kapcsolatban állt veszprémi káptalan, a veszprémi püspökök és a zirci ciszterciek vonatkozásában. Persze kérdéses, hogy átlagos kortárs tárlatlátogatóink mennyire képesek befogadni egy ilyen jellegű, hosszas elmélyedést, elcsendesedést és koncentrációt igénylő kiállítást. A Dubniczay-kiállítást elsősorban azoknak ajánlanám, akik szeretik az ilyen kihívásokat. A kiállításra fordított figyelmünket két ötletes és ízléses társasjátékkal oldhatjuk.

Rainer Pál

A Jutasi út vasútállomáshoz közeli útszakaszának, de a városrésznek is meghatározó épületegyüttese a volt Altisztképző laktanyája. A Jutason 1924-ben alapított altisztképző iskola korábbi épülete eredetileg katonai kórház volt, amely a Veszprém város által adott területen 1915–1916-ban épült. A kórháznak az I. világháború után a város tulajdonába kellett volna átmennie, de még 1921. április 1-jén is mint gyógyintézet működött. Rövid ideig a Nemzeti Hadsereg alakulatainak elhelyezésére szolgált, illetve tiszti üdülőtelepként is működött, majd 1924. szeptember 15-től a Honvédelmi Minisztérium a Jutasi tábort az altisztképző intézet céljaira használta fel.

Jutas. Altisztképző épület

A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára épülete,
Veszprém, Török Ignác utca 1.

Amint az altisztképző intézet birtokba vette az épületegyüttest, szinte azonnal átalakítási-bővítési munkákba fogott. Így 1927 szeptemberében engedélyt kértek és kaptak a városi tanácstól a növendéki konyha, konyharaktár, valamint a tornaterem átalakítására és bővítésére. Még ugyanabban a hónapban megkezdtek az új löveg- és járműszín építési munkálatait. Az építkezések kivitelezésére Volentik Géza, valamint a székesfehérvári Bakos, Frölich és Leisz építőmestereket bízta meg az építkezések kivitelezője.

Az altisztképző jellegzetes, ma is látható épületének felépítését 1928-ban kezdték meg, amikor több versenytárgyalási hirdetmény jelent meg országos és természetesen Veszprém megyei napilapokban. Először július 12-én a föld-, a kőműves-, vasbeton-, tetőfedő stb., majd október 18-án a burkoló-, szobrász-, villamos berendezési, szobafestő-mázoló stb. munkák végzésére szóló nyilvános, egységaras, írásbeli versenytárgyalást tartottak.

A versenytárgyaláson érvényesült az a megállapodás, hogy a veszprémi vállalkozókat előnyben kell részesíteni, ha egyébként megfelelnek a kiírás feltételeinek. Ennek megfelelően az I. számú növendéki épület (a mai Veszprém Megyei Levéltár) munkáiban a következő veszprémi iparosok vettek részt: lakatosmunkákat Paksi Gyula, szobafestés-mázolást Márky József, az asztalosmunkákat Hajda Gyula és Hoffmann Géza végezte. Az altisztképző jellegzetes ún. „vezérszobrai”

is ebben az időszakban kerültek az épületre. A homlokzati részt (a mai Jutasi út) Árpád vezér és IV. Béla (szobrász Krasznai Lajos), a főbejáratot Kinizsi Pál, valamint Szent László király szobra ékesíti. Az 1940-es években a főépület földszintjén, a raktárak helyén tanári szoba létesült. 1941-ben a főépület magasföldszintjén elkészült az iskola díszes címerfala, rajta az iskola jelmondatával: „Erős akarat minden akadályt legyőz – Erős akarat csak erős hitből fakad.”

Ugyancsak az 1941. évben kezdődött meg az új hallgatói épület építése (a mai Kossuth laktanya). Ettől az időtől a megnövekedett hallgatói létszám miatt ezt az épületet is igénybe kellett venni, noha 1943 elején még korántsem volt befejezettnek tekinthető. Sok erőfeszítéssel azonban 1943 januárjában az épület lakhatóvá vált.

Veszprém az altisztképző fennállása alatt jelentős földterületeket – térítésmentesen – adott át az intézetnek. De minden alkalommal a város képviselő-testülete meghatározta: építéseket, bővítéseket csak a város építési hatósága engedélyével végezhetnek. Továbbá a különböző iparosmunkák végzésére kiírt pályázatok elbírálásakor – ha a feltételeknek egyébként megfelelnek – továbbra is előnyben kell részesíteni a veszprémi vállalkozókat.

Az építkezések és a kiképzések gyakorlatilag az intézet megszűnéséig folytak. Miután a világháború eseményei, a harcok egyre közelebb kerültek Veszprémhez, 1944. december első hetében megkezd-

ték az intézet kitelepítését. December 26-án vitéz Tóth Imre ezredes parancsnok vezetésével – ahogy Káplán György volt pánccélos oktatótisztt írt – Veszprém-külsőről kigördült a jutasi iskola negyedik szerelvénye. Jutas, mint a magyar tiszthelyettes-képzés bázisa, a fogalommal vált intézmény megszűnt létezni.

1945 januárjától márciusig az épületben a német 501. SS hadikórház működött. Az itt meghalt SS-katonákat a Temetőhegy (ma Dózsaváros) városrészben lévő temető nyugati végén kialakított SS-temetőben hantolták el.

Az altisztképző épületei napjainkig sok megpróbáltatáson mentek keresztül. A II. világháború után szovjet csapatok települtek a laktanya területére, majd 1951-ben az MN 15. honi légvédelmi tüzérhadosztályt helyezték el a laktanyában. Az 1956-os forradalom után újra szovjet csapatok foglalták el a volt altisztképző épületeit. Lebontották az eredeti kerítést, helyette „betonkarámot” építettek. Tiszti lakásokat, kultúrházat építettek a szocialista építési stílus minden „szépségével”.

1989-ben Veszprémet – a volt altisztképző intézetet is – elhagyta az utolsó orosz katona, az épületet átvette az ÁPV Rt. Egy rövid ideig a Veszprémi Egyetem kapta meg hasznosításra, majd 2003-ban a Veszprém Megyei Levéltár tulajdonába került.

Ekkor kezdődött meg az épület átalakítása, felújítása. Az átalakítás nem érintette a „külszínt”, csak a belső tereket. (Szomorú, hogy a mellette lévő volt Főőrség épületét úgy alakították át, hogy már nem ismerhető fel annak eredeti állapota.)

A munkálatokkal azt célozták meg, hogy eredeti formája, szépsége megmaradjon. Nem véletlen, hogy 2009-ben a Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium Helyi Építészeti Örökség 2009 – Építészeti Nívódíj pályázatán díjazásban részesült a Veszprém Megyei Levéltár központi épületének felújítása, átalakítása. Az építtető a Veszprém Megyei Önkormányzat volt, tervezője Németh Tamás (HOR-BER Kft.), kivitelezője Bérczes Tibor, Szanati Gyula (ZÁÉV Zrt.). Meg kell említeni a levéltár akkori igazgatóját, Madarász Lajost is, aki következetesen képviselte az eredeti állapotban történő felújítást. A nyertes pályázat indoklásában olvasható: „Az épületet 1930-ban építet-

ték a „Magyar Királyi Kinizsi Pál Honvéd csapataltisztképző” iskola céljára. 1957-től legénységi szállásként a szovjet laktanya részeként használták. 1990-től egy évtizedig üresen állt. A város 2000-ben helyezte helyi védelem alá. Az épületben megőrződött az eredeti iskola–szállás funkcióknak megfelelő elrendezés. A középső szárnyban a főbejárat, a tágas lépcsőház, valamint a közösségi helyiségek, míg a két keresztszárnyban a nagy hálólhelyiségek helyezkedtek el. Az épület szerkezete, egyedi, díszes homlokzata jó állapotban maradt meg. Ennek, valamint a rendelkezésre álló korabeli fotóknak köszönhetően

a homlokzatok felújítása hitelesen, az eredeti állapotnak megfelelően készülhetett el. A téglá- és a Balatonfelvidékre jellemző vörös mészko elemek, a vakolt felületek, a tető formája és héjazata az eredeti állapottal megegyezően kerültek felújításra. A tervezést épületkutatás előzte meg, az építészeti részleteket körültekintően alakították ki. Az épületet díszítő kő szobrokat díszítoszobrászok állították helyre. Az új, levéltári funkcionak az épület szerkezeti és a jellemzően középfolyosós térrendszere megfelelt, ezért ebben a vonatkozásban lényegi átalakításra nem volt szükség.”

Az épület átadása idején is és napjainkban is a város egyik legpatinásabb, a korabeli laktanyépítészeti egyik legszebb megmaradt épülete. Kiemelt jelentőségét még az is adja, hogy Veszprémben a huszadik század fordulóján épült laktanyákat időközben lebontották, így csak ez az épület maradt meg, képviselve a városi lakatanyáépületeket.

Egy katonai tanintézet és egy közle-véltár mindennapi élete, működése alighanem erősen különbözik. Az azonban feltétlenül helytálló felismerés, hogy a nemzet hivatásszerű szolgálatának eszméje és a mindenre kiterjedő fegyelmezett gondolata elválaszthatatlanul összeköti a két hivatást, a két intézményt.

E sorsközösség alapján a levéltár tudatosan vállalja az épület katonai múltját, amelyről emléktábla és már egy szobor is tanúskodik. A levéltári székházat időnként felkereső katonai küldöttségek, a jogutód Szentendrei Altishti Akadémia növendékei és az MH altisztjei – de minden más látogatócsoport is – meglepéssel nyugtázza, hogy a hajdani katonai iskola épülete megszépült, sorsa jó kezekben van, díszes környezetének.

Földesi Ferenc

Kreatív kerítések

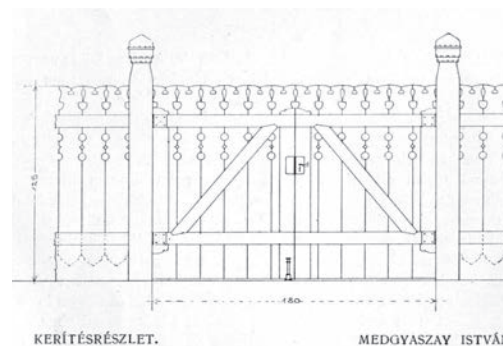
Elválaszt, összeköt. E két ellenétes jelentésű ige közé sajnos éppen a kerítés fogalma esetében nem mindegy, hogy milyen kötőszó kerül. Elválaszt és összeköt? Elválaszt vagy összeköt? A kérdést azért érdemes föltenni, mert a magyar városképeknek tagadhatatlanul szerves része a kerítés, míg a világ más tájain sok helyütt, civilizált és archaikus kultúrákban egyaránt jellemző a kerítetlen ház.

A kerítés már a 15. században használt szó, de tulajdont, közigazgatási választóvonalat csak a 18. századtól jelöl. A Czuczor–Fogarasi-féle szótár (1865) szerint keríteni annyi, mint körülfogni, körülvenni, az ő etimológiájukban a ker- szótó a kör szóból nyeri értelmét. Koncentrikus magyarázatuk ma is él: a (körbe)kerített hely, a kert a fontos, s nem az, hogy mi veszi körül, hiszen a kerítés, ha egyszer betöltötte funkcióját, teljességgel észrevétlen marad. Talán ez a magyarázata annak, hogy az egyébként könnyen elpusztítható, áthelyezhető kerítések közül elég sok maradt fenn eredeti helyén, az épített környezethez való vizsgálatuk ezért indokolt lehet. Indokolt? Léteznek híres épületek – de híres kerítések? Még a Magyar Nemzeti Múzeum kerítése is „láthatatlan”, pedig ezt – bár nem fő művei közt tartjuk számon – Ybl Miklós tervezte 1865-ben. Érdekes tudni, hogy Magyarországon e kerítésre aggatták fel az első kerítéskiállításokat, tehát a közszemlére tétel új típusú gesztusának is helyet adott, ami merőben új az absztrakt kiállítótérben, sajátos dramaturgiai szabályok szerint bemutatott kiállításokkal szemben.

Az Ybl utáni építészgenerációk számára sem jelentett különösebb feladatot egy kerítés megtervezése. Az építészek inkább az utcára néző kulisszafal, a homlokzat megkomponálásában voltak érdekeltek, így igazodtak a városi köztér sajátos szcenikájához, tervezéskor kívülről haladtak befelé. A modernizmus építészetében viszont, a belső világba való fordulás jeleként, a belülről kifelé való építés jegyében teljesen új térkompozíciók születtek, amelyek egységként kezelték a háztáji kertet és az ahhoz tartozó kerítést is. Medgyaszay István kifejezett örömét lelta a kerítés-tervezésben. Inspirációja népművészeti: a székelykapuk felfedezésének korában vagyunk, széles körben ismertek Szinte Gábor és Huszka József néprajzi kutatásai, s Medgyaszay maga is járt Erdélyben, számos esetben dokumentált nyitott kapus kerítéseket, amelyek többek között a veszprémi színház vasbeton pergoláit is ihlették. A színházhoz Medgyaszay az alacsony, kőből épített kerítésfalra szegmensíves keretű rácsokat helyezett, a rácsokat pedig vasbeton pillérelemekkel kötötte össze. Ezek az archív fotókról ismert elemek leginkább nyújtott A betűre emlékeztetnek, amelynek teteje háromlevelű lóhereformában végződik. A pillér két lába hullámvonalasan ugrik oldalra. A rácsokat a pillérelem szárán felnyúló, hosszú résen keresztül lehetett összekapcsolni. Az áttört formák a színház mellvédeinek áttört, háromkaréjos formáit

Medgyaszay István tervezte színház kerítéselemei (Magyar Építőművészet, 1909)

Medgyaszay István: kerítésterv a mosonmagyaróvári iskolához, 1909

Ady Endre u. 9.

Ady Endre u. 10.

idézték vissza, s igen nagy hatással lehetnek a színház épületét is kivitelező Csomay Kálmánra.

Csomay ugyanolyan kísérletező kedvvel nyúlt a vasbetonhoz, mint Medgyaszay, s ez szerencsésen párosult irigylésre méltó üzleti érzéssel. Ennek köszönhető az országsszerte egyedülálló,

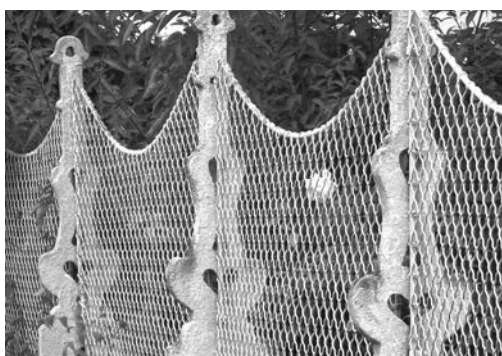
vasbeton-kerítéses családi házakból álló villatelep létrejött. A polgári iskola (ma Kossuth Lajos Általános Iskola) mellett, az egykori vasútállomással szemközt fekvő, Csomay birtokába került terület, a Sógor-telep parcellázási tervei 1910-ben készültek el, s még abban az évben meg is kezdődött a házak építése, 1911 májusában pedig az ütemezett négy helyett öt ház avatását tarthatták meg. Ábeles Ignác és Stern Emil a Csomayéval szomszédos területen terveztek egy 32 telekből álló tisztviselőtelepet ugyancsak 1910-ben. Az új telep lakói között akadt bíró, tanár, vasúti főraktáros is. Így jött létre a Diófa, Tulipán, Rózsa, Ady Endre, Balaton utca környékének kertvárosa. A kertváros az európai városfejlődés egyik új keletű jelen-

Balaton u. 1.

Balaton u. 2.

Diófa u. 8.

sege, a szuburbanizációé, amelynek kezdete Magyarországon nagyjából egybeesett a szecesszió elterjedésével, nem meglepő, hogy ennek a városrésznek a sajátos hangulatát az enyhén szecessziós, szabadon álló, festői tömegképzésre törekvő, belülről kifelé épített villák, családi házak adják meg – kerítéseikkel együtt. Az európai szecesszió jellegzetes kerítései kovácsoltvasból készültek, ha építész tervezte is, kivitele, formája, belső logikája nem építészeti, hanem iparművészeti jellegű. A veszprémi kerítések viszont – bármilyen furcsának tetsző állítás ez – építészeti jellegűek, struktúrájuk és anyaguk miatt is. Csomay az öntőformába vasrudakat helyezett, majd öntötte ki azt betonnal (ritkább esetben zúzottkő-masszával). A telep

Diófa u. 19/b

fővállalkozójaként Csomay itt alkalmazta először tömegesen jellegzetes vasbeton kerítéseit, amelyeknek több típusa is megkülönböztethető.

Az első típus pillérei és rácsai is vasbetonból készültek, s áttört mintáik teszik egyedivé. E mintát adhatja nyújtott hatszög és rombusz statikus sorolása (Ady E. u. 16.), vagy előbbi két forma megfűszerezése a középtengelyhez döntött egy-egy, monotonitást megtörő formával (Balaton u. 1.). Gyakran kerül a rudak közé oválisforma, amely rombuszt fog közre (Balaton u. 2., 12.), e változat rombuszokkal kísért változatban is készült (Diófa u. 19/b; Ady E. u. 21.). A korlátrácsot szinte minden esetben ívelt vonal zárja le. A hullámvonalas záródás csak egy variáció a sok közül. Két ív karéjos végződést hoz létre (Ady E. u. 10.), vagy e két ív hajlata lefelé fordul, függönyívszerű végződést adva a kerítés-elemnek (Rózsa u. 2.), sőt barokkos, középpüti csigavonalasan összeérő záróívre is van példa (Tulipán u. 10.). Az avantgardista, egyenes vonalak uralta változatot képviseli az Ady E. u. 9. sz. házé. Ebbe a típusba tartoznak az ország szinte összes vasútállomása mellett található vasúti betonkerítések is.

A legközvetlenebbül hordozza azonban a Medgyaszay zsenijéhez köthető gondolatot az a kerítéstípus, amelynek szerkezete elüt az előző típus frontális nézetű sémájától. Ez a második típus Medgyaszay színházkerítéséhez hasonlóan a kerítésfal hosszanti vonalára merőlegesen elhelyezett, ornamentális kialakítású pillér-lamellákból áll, ezek fogják közre a vasrácsot. Talán nem véletlen, hogy ez az áttört, kimondottan magyaros szecessziós stílusjegyeket viselő típus a legelterjedtebb: a Diófa u. 8., 9., 10., 24., 32., 34.; a Rózsa u. 9., 15., 16., 18. és a Tulipán u. 23. sz. házak előtt egyaránt megtalálható. Ezeknek a népművészeti motívumok ihlette, sztelészerű síkformáknak mélységi dimenziójuk alig tűnik szembe, akárcsak a színházkerítés esetében. Míg azonban Medgyaszay kerítéspillére mentes mindenféle, klasszikus építészetre való utalástól, s formáját a szerkezet adja, Csomayé klasszikus képlet szerint épül fel: lábazata, teste és feje van, a lábazat fölött klasszikus bukószima vezet át a nyaktaghoz, amelyre a felső rész ül. A végeredmény viszont teljesen antiklasszikus. Ezt a fejfákhoz vagy

hangszerekhez hasonlítható formát ugyanis öt helyütt törik át csepp, szív és szabálytalan alakú formák. Technikai bravúr, hogy a leghangsúlyosabb részen a legnagyobb az áttört forma. Hasonló kivitelben kő, de fa sem lehetne tartós.

Van ennek a kerítéstípusnak még egy funkciója. A pillér-lamellák lapjukkal elfordulnak, s úgy állnak vigyázzba a ház előtt, hogy a homlokzat frontális nézetét egyáltalán nem befolyásolják. Ha azonban részsüt állunk, a perspektívának köszönhetően megsokszorozódó pillérsor vezeti rá a szemet az épületre (ami a lejtős utcáknál erőteljes látványt nyújt).

A Csomay-féle kerítések tervezését és kivitelezését tehát határozott, esztétikailag is megfontolt szándék irányította. A kerítés egyfajta reprezentációs szerepet is betölt azon túl, hogy elválasztja a kertet az utcától, a járdától. Átnézhetünk fölötté, akár rajta is, de mindig figyelmeztet a privát és a nyilvános szféra közti átjárhatatlan határra. A kerítés, legyen az kovácsoltvasból, deszkából, lécből, drótból, sodronyból, vasrácsból, a világot rekeszti ki. Vagy egy (belső) világot ölel körül? A kérdés inkább az, hogy a kapuja nyitva van-e.

Brunner Attila

Jutasi út

Tulipán u. 10.

A megyei levéltár tizenötödik alkalommal rendezte meg a *Veszprémi Történelmi Szalon* elnevezésű rendezvényét. Felkért szakértők gazdag képanyagot vetítve ismertették a veszprémi sírkerteket, amelyeknek belső felosztásai, a sírok elhelyezései, formájuk, felirataik Veszprém egykori társadalmának képét mutatják.

A békeesség kertjei

Veszprémi Történelmi Szalon 15. Veszprémi sírkertek. Vendégek: Gy. Lovassy Klára, Földesi Ferenc, Tóth János. Házigazda: Márkusné Vörös Hajnalka.
A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, 2016. október 27.

A szalonok kultúrtörténete évszázadokra megy vissza. Az azóta ezt a keretet választó, közösségi tereket létrehozni kívánó emberek tudják, hogy valamilyen formában hagyományt is teremtenek és ápolnak. A Veszprémi Történelmi Szalon 2010 tavaszán *Találkozási helyek Veszprémben* címmel indított eseménysorát az érdeklődésre legalább annyira számot tartó további témák követték: *Egy bérház és lakói (Rupert-ház)*, a *Malmok Veszprémben*, a *Veszprémi építőmesterek*, a *Bokréta-Tűz-Megújulás*, a *Veszprémi lépcsők*, *Veszprém zenei múltja* többször is programra tűzött témája, a *VÁÉV – egy hajdan volt nagyvállalat*, a *Gyermekmenhely és kórház*, a *Veszprémi kertek*, *Veszprémi patikusok*. Legutóbb a többihez hasonló figyelemre igényt tartó téma: a *Veszprémi sírkertek*. Külön érdemes kiemelni a szinte az egész várost aktivizáló *A régi Veszprém családi fényképeken* című, 2011-ben indított és máig tartó remek gyűjtést, ami a levéltár példásan jól működő infrastruktúrájának bevonásával hozott létre egy dokumentumanyaggal kísért, fantasztikus kollekciót. Ennek kiemelt, felnagyított darabjaival találkozhattunk már a veszprémi utcákon és az Eötvös Károly Megyei Könyvtárban is. A felkutatott régi családok leszármazottjai történeteikkel, emlékeikkel hozzájárulnak az estek felejthetetlené tételéhez. A levéltár honlapján képekkel és hanggal is felidézhetjük ezeket az esteket.

A veszprémi temetők bemutatását a pergő tempót diktáló Márkusné Vörös Hajnalka, a levéltár igazgatóhelyettese vezette, partnerei Gy. Lovassy Klára ny. múzeumigazgató, aki mintegy harminc éve kutatja és méri fel a veszprémi temetőket, dr. Földesi Ferenc nyugállományú ezredes, hadtörténeti kutató, valamint Tóth János, a veszprémi temetőgondnokság vezetője voltak. A moderátor Lővei Pál tanulmányából vett idézettel indította el a beszélgetést: „a temetők sírkőfeliratai egy település múltjának leixikonszócikkei, és helyes olvasat mellett intéseket tartalmaznak a jövőre nézve is”. Rímelt ez Rott Nándor megfogalmazására: „a temetők a halottak szent községei, városai, a beszédes földhalmok sorozata, mely annyi emléket kelt, annyi érzést fakaszt, és annyi vigaszt nyújt.” A veszprémi püspök 1918 októberében kibocsátott egy körlevelet, amelyben a lelkeszkedő papságot arra intette, hogy intenzívebben foglalkozzanak a temetők kultuszával. Egy 1928-as tanulmányíró, Tremkó György másképpen fogalmaz: „A temetőnek minden atomja a múlandóságra emlékeztet.” Életcentrikus civilizációink ezért nem tudnak mit kezdeni a temetőkkel. A középkori „szegek” templomai körül kialakított cintermeket felváltották a városok szélére kitelepített újabb temetők, amelyek, túlnőve önnön határaikat, a városok belterületének aktív részeivé váltak, betagozódtak a városcentrumokba (lásd az 1789. szeptember 14-én felszentelt alsóvárosi temetőt). A 19. századig a temetkezési rendet az egyház határozta meg, így kaptak a temetők szakrális szerepet. A temetők kultúrtörténete jellemzője egy-egy vidéknek: az angoloknál a tájépítészetnek volt nagy szerepe, a franciáknál mérföldkövet jelentett a romantikus, pittoresque szemléletet is képviselő, emberközeli kialakítású Père-Lachaise, igen nagy hatása volt a német erdei temetők létrehozásának (Veszprémben példaképpül szolgálhatnának a jutasi cselédtemető gondozásánál), hazai temetőinknél próbálták mintául venni az egyszerű, névvel ellátott kőlapokkal jelzett sírok körül a füves, amerikai gyepemetőket, de nálunk ez nem honosodott meg. „A magyarnak kell a hant” – idézte Tóth János a mondást. Ha végignézzük a latin országok díszes síremlékes temetőit vagy a germán természetes növényi keretbe foglalt architektonikus egységeket, megállapíthatjuk, hogy hazai temetőink legtöbbjére mindezeknek a keveredése jellemző: egyfajta eklektikus temetőkialakítás.

A veszprémi temetőket nézve, „madártávlatból pásztázva” megismerkedhettünk az alsóvárosi, dózsavárosi, Szel és Mártírok utcai izraelita, Vámosi úti, jeruzsálemhegyi, jutasi cselédtemető képeivel, jellemzőivel, és szintén panorámakép-szerűen a gyulaíratóti és kádártai temetők jellegzetességeivel, egy-egy különlegesen említésre érdemes, műemléki szempontból is figyelemre méltó síremléssel. A kerítések, rácsok (például a Mártírok úti izraelita temetőben) a vasművesség legszebb példáit jelentik. Egy-egy műemléki szempontból is jelentős síremlék – például Sárnpék József püspöki főerdőmester és térképkészítő feleségének terrakotta szobra, a Wurda család gotizáló síremléke, a Ruttner család sírszobra, a Dunaiszky készítette szobrok – külön-külön is részletes leírást érdemel, megőrzendők különleges történeteik, akárcsak a klasszicizálóan szép, végre legalább kívülről restaurált Haiszler-kápolna, melynek a belsejében lévő, különleges ikonográfiájú freskók is megérdemelnék a rendbehozatalt.

Sokak előtt ismeretlenek voltak a katonasírok kapcsolatos kérdések: régen a szelencébe helyezett cédulákkal, majd a réz, cink, bádóg, acél azonosító lapocskákkal beazonosított tetemek nyugvóhelyei. 2012-ben a Hadügyminisztériummal közösen építette ki a város az I. világháborúban elesettek emlékparcelláit. Irigylésre méltó az a szervezett gondoskodás, ahogy például a németek megszervezik az Európában elesett katonáik síremlékeinek rendben tartását.

Szó esett a Vámosi úti temető főbejáratától jobbra, a fenyők közti ligetes térségben kialakított, centrális kiképzésű, a temető többi fás-zöld részeire átlátást biztosító hamvszóró, szabadtéri szertartásoknak is teret biztosító építményről. A „felvezető” út mentén keskeny falsávok szolgálnak az elhunytak neveit feltüntető fém-tábláskáknak, és egy formális, csúcsíves, faboltozatos kapu jelzi a ceremóniák tényleges központi terét. A tér központjában, a kör formájú, a kavicsos felületek között rusztikus, szürke oszloptörödékek állnak. Itt történik a hamvak szétszórása (amit föld alatti tartályba összegyűjtenek), és a ceremónia alkalmával vízszugarak csillámló látványa egészíti ki a képet. Balról ívesen elhelyezett dupla oszlopsorral szegélyezett nyitott folyosóegység, a kolonnáddal átellenben egymás mögött eltolva íves záródású falszakaszok, szimmetrikus elhelyezéssel a központi kereszt formájú üvegbetétes egység mellett. Méltóságot, nyugalmat sugall a helyszín, színeivel, formáival, a koncentrikus kör alapformáit követő térformálásával.

Juhász Gyula sorai jutottak eszembe: „Szeretem és keresem őket / A gyönyörű, víg temetőket, / Mert csak az élők sírnak, búsak, / A temetők mind koszorúsak.”

Gopcsa Katalin

Gólyamagány

1. 6.

(~~1. 6.~~)

^{jöld meg a máder,}
Sán ~~to~~ ~~hata~~, ~~háza~~ a ~~műve~~.

Van munda ~~lola~~ ~~era~~ ~~górannadai~~

~~Saile munda lola hárs in, ^{an-g} ~~széles~~ ~~széles~~~~

~~es an utolsó~~ mintha ösödne ~~lehet~~ ~~lehet~~;

utolsóként ~~széles~~ ~~széles~~ ~~széles~~

sínessa meg mit ~~széles~~ ~~széles~~ ~~széles~~ a ~~széles~~.

~~Itt ~~széles~~ ~~széles~~ ~~széles~~~~ ~~széles~~ ~~széles~~ ~~széles~~;

~~széles~~ ~~széles~~ ~~széles~~ ~~széles~~ ~~széles~~.

Sorra be ~~széles~~ ~~széles~~ ~~széles~~ ~~széles~~ ~~széles~~,

mint ~~széles~~ ~~széles~~ ~~széles~~ ~~széles~~ ~~széles~~.

Vele ~~széles~~ ~~széles~~ ~~széles~~ ~~széles~~ ~~széles~~.

~~széles~~ ~~széles~~ ~~széles~~ ~~széles~~ ~~széles~~.

Saile ~~széles~~ ~~széles~~ ~~széles~~ ~~széles~~ ~~széles~~,

1981